

ZRELOSŤ NA REFORMU:

ZASTAVIŤ OBCHODOVANIE SLOVENSKA SO ZBRAŇAMI S PORUŠOVATEĽMI ĽUDSKÝCH PRÁV

(Preklad z anglického originálu)

ZHRNUTIE A ODPORUČENIA	1
Zrelosť na reformu.....	2
Odporúčenia	6
PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA č.1: NELEGÁLNE OBCHODY: TVRDOŠIJNÝ OBCHOD S VRTUĽNÍKMI.....	10
Zistenia OSN.....	11
Zistenia Human Rights Watch.....	13
Medzera, cez ktorú preletel aj vrtuľník.....	13
Vojenský predstavitelia umožnili obchod so zbraňami	14
Rokovania o zbrojných kontraktach	16
Podrobnosti o obchode s vrtuľníkmi.....	19
Tip vedie k zadržaniu vrtuľníka.....	20
Aktívne snahy vrtuľník uvoľniť	22
Vyšetrovanie a trestné stíhanie: pomalý začiatok.....	25
PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA č. 2: LEGÁLNA ALEBO NELEGÁLNA? ZÁHADNÁ IRÁNSKA ZÁSIELKA.....	31
Odovzdanie zbraní na bratislavskom letisku	32
Hráči.....	34
Viac otázok ako odpovedí	36
Ďalšie zastávky, ďalší náklad	38
PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA č. 3: ZISTENÁ NEDBALOSŤ: ZMÄTOK S LICENCIAMI	43
Problémy na každom kroku	44
DÔVODY PRE ĎALŠIE REFORMY	48
NATO a Európska únia: vplyv na zmeny.....	48
Vývoj kontroly obchodu so zbraňami na Slovensku a potreba ďalších reforiem.....	50
Zabezpečiť prísne udeľovanie licencií	51
Pomenovanie a odstránenie medzier v udeľovaní licencií	55
Zlepšenie kontroly konečného použitia	58

Regulovanie firiem obchodujúcich so zbraňami.....	63
Pritiahnutie uzdy prostredníkom obchodov so zbraňami.....	66
Kontrola tranzitu zbraní.....	71
Dodržiavanie zbrojných embárg.....	76
Implementácia kritérií vývozu zbraní.....	78
Zodpovedné zbavovanie sa nadbytočných zbraní.....	82
Boj s korupciou a konfliktami záujmov.....	85
Zabezpečenie transparentnosti a parlamentného dohľadu.....	89
ZÁVER.....	92
PRÍLOHY.....	93
POĎAKOVANIE.....	95

ZHRNUTIE A ODPORUČENIA

Slovensko má tak ako mnohé krajiny strednej a východnej Európy vážne a dlhodobé problémy s kontrolou obchodu so zbraňami. Slovensko bolo zdrojom zbraní do oblastí konfliktov poznačených hrubým porušovaním ľudských práv, akým je napríklad oblasť Veľkých jazier v Afrike, i pre armády, kde sa zaznamenali prípady vážneho porušenia medzinárodného humanitárneho práva („zákony vedenia vojny“) ako v Angole a Ugande. Slovensko má taktiež prepojenie na nelegálne obchody so zbraňami, ktoré porušujú medzinárodné embargá.

Slovenská vláda zistila, že potrebuje vylepšiť kontrolu obchodu so zbraňami. Osobitne však po tom, ako sa Slovensko dávalo do súvislosti s nelegálnym tokom zbraní v rokoch 2000 a 2001 do Libérie, krajiny, na ktorú je uvalené embargo, vláda pochopila, že pochybnosti o jej schopnosti zabrániť nedovolenému obchodovaniu so zbraňami by mohli poškodiť jej vyhliadky na členstvo v Severoatlantickej aliancii (NATO) a v Európskej únii (EÚ). Slovenská vláda prejavila vážnu snahu posilniť kontrolné mechanizmy počas prípravy na summit NATO v novembri 2002, kde dostala pozvánku na členstvo v aliancii, a na stretnutie EÚ v decembri 2002, kde dostala pozvánku na vstup do EÚ v roku 2004.

Avšak na to, aby urobila v obchode so zbraňami poriadok a splnila očakávania NATO a EÚ, nakoľko sa integruje do oboch týchto organizácií, si musí slovenská vláda uvedomiť problém v celej jeho šírke, a tak k nemu aj pristupovať. Musí sa poučiť z chýb minulosti a prekonať tlaky zamerané na taký druh rýchlej nápravy, ktorý by podkopával cieľavedomé a trvalé zmeny.

Táto správa uvádza tri podrobné prípadové štúdie, ktoré sú príkladom hlavných náročných úloh v oblasti obchodovania so zbraňami, pred ktorými dnes Slovensko stojí: nelegálne obchody so zbraňami, ktoré sa vydávajú za legítimne transakcie, používanie klamlivých praktík zo strany sprostredkovateľov obchodu so zbraňami a dopravcov a nedostatky v kontrole jestvujúceho systému udeľovania licencií. Zámerom je dosiahnuť tri ciele: poukázať na nebezpečenstvo, ktoré pretrvávajúce problémy predstavujú, popísať pokrok, ku ktorému v prístupe k týmto problémom v poslednom období prišlo, a identifikovať ďalšie osobitné reformy, ktoré by mali slovenské orgány uskutočniť, aby

zaručili, že zákonné kontrolné mechanizmy sa budú prísne implementovať a plne dodržiavať.

Táto štúdia je aj zdrojom dôležitého ponaučenia pre mnohé iné krajiny, ktoré čelia náročným úlohám podobným ako tie, ktoré opisuje v prípade Slovenska. Je čiastočne určená medzinárodným partnerom Slovenska, vrátane Európskej únie a NATO, ktorí sa nachádzajú v jedinečnej situácii, aby propagovali potrebné reformy v oblasti obchodovania so zbraňami na Slovensku. Je relevantná aj pre členov medzinárodnej komunity, ktorá sa snaží bojovať proti nedovolenému obchodovaniu so zbraňami a lepšie regulovať povolené transfery zbraní v súlade so základnými normami medzinárodných ľudských práv a humanitárneho práva.

Zrelosť na reformu

Ako zdôrazňujú vládni predstavitelia, Slovensko nie je najhorším vinníkom na svete, čo sa týka nezodpovedných praktík obchodovania so zbraňami. Ale napriek tomu má mnohé dôležité črty, ktoré viedli organizáciu Human Rights Watch k tomu, že na Slovensko zamerala svoju pozornosť. Zohráva dôležitú úlohu v globálnom zásobovaní porušovateľov ľudských práv zbraňami, vrátane tých v Afrike. Slovensko okrem toho prejavuje mnohé slabosti, ktoré sú evidentné v iných krajinách tohto regiónu, a preto je „oknom“, cez ktoré sa dá pozrieť na tento širší problém. Dôležité je, že slovenská vláda prijala vierohodný záväzok, že svoje renomé vylepší.

Súčasný slovenský obchod so zbraňami je súčasťou dedičstva politiky studenej vojny, kedy krajiny Varšavskej zmluvy zásobovali zbraňami rebelov a režimy, ktoré mali podporu Sovietskeho zväzu. Keď sa v roku 1993 Československo rozpadlo, Slovensko zdedilo zbrojárske výrobné kapacity a začalo podporovať svoj vlastný export, vrátane predaja veľkých zásob nadbytočných zbraní. S podporou vlády predával zbrojný priemysel svoj tovar dubióznym klientom po celom svete – i tým, ktorý vážne porušovali ľudské práva. V posledných rokoch vyvoláva opakované zásobovanie porušovateľov ľudských práv zbraňami zo strany Slovenska a nedostatočný dohľad nad obchodovaním so zbraňami vážne obavy.

Vedúci pracovník slovenských bezpečnostných síl koncom roku 2001 zdôraznil dôležitosť problému obchodu so zbraňami po útokoch v Spojených štátoch zo dňa 11. septembra 2001: „Svet sa pozerá veľmi negatívne na skutočnosť, že naši obchodníci so zbraňami falšujú povolenia a certifikáty konečného užívateľa a zásobujú zbraňami a systémami celosvetové teroristické organizácie. Našou prioritou by malo byť prijať

radikálne riešenie tohto problému.“¹ Na inom mieste poznamenal: „Z hľadiska obchodovania so zbraňami sa Slovensko považuje za vysoko rizikovú krajinu. Naše firmy a slovenskí občania sú podozriví z rôznych podvodov a prepojenia na nelegálne obchody so zbraňami.“² Iné osoby v slovenskej vláde odmietli túto charakteristiku ako prehnanú, ale i tak pripustili, že Slovensko je pod tlakom, aby vylepšilo svoje kontrolné mechanizmy.

Pozornosť, ktorá sa venuje problematike terorizmu, pomohla zamerať sa na obchodovanie so zbraňami Slovenska. V júli 2001 zadržali na Slovensku troch členov Pravej írskej republikánskej armády (Real Irish Republican Army), čo bolo súčasťou britskej tajnej operácie. Podozrivých vydali, aby sa podrobili súdnemu procesu vo Veľkej Británii, kde ich priznanie pomohlo, aby ich usvedčili z nelegálneho pokusu kúpiť na Slovensku veľké množstvo zbraní a výbušnín, ktoré sa mali použiť pri teroristických útokoch.³ V auguste roku 2002 uskutočnili slovenské orgány domovú prehliadku u páru zo Severnej Kórei a našli množstvo dokumentov, ktoré údajne dokazovali, že práve oni sprostredkovali predaj zbraní a technológie riadených striel zo Severnej Kórei na Blízky Východ.⁴ V decembri 2002 začali slovenské orgány vyšetrovanie tvrdení, že raketomet použitý pri pokuse o teroristický útok na izraelské lietadlo v Keni pochádzal zo Slovenska.⁵ Činitelia sa vyjadrili, že týmto tvrdeniam veľmi neveria, ale nemôžu si dovoliť ignorovať ich.⁶

Niektoré zásielky zbraní, ktorým sa táto správa venuje, boli schválené, a tým sa podľa slovenskej legislatívy považujú za legálne. Avšak odporujú medzinárodným záväzkom

¹ Tom Nicholson: "Opinions on arms control" (Názory na kontrolu zbraní), *Slovak Spectator*, 17.-23.decembra 2001.

² "Officials React to UN Report on Slovak Firm's Involvement in Illegal Arms Deals" (Štátni predstavitelia reagujú na správu OSN o úlohe slovenských firiem v nelegálnom obchodovaní so zbraňami), *SME* (Bratislava), via World News Connection (WNC), 20.novembra 2001. Pozn: Citáty zo slovenských prameňov neuvádzame v správe v slovenskom origináli, ale ide o preklad z anglickej verzie.

³ Richard Norton-Taylor: „30 years in jail for Real IRA trio – Court told of M15 sting operation that exposed terrorist shopping...“ (30 rokov väzenia pre trojicu Pravej IRA – Na súde o tajnej akcii M15, ktorá odhalila teroristický nákup...), *Guardian* (Londýn), 8.mája 2002.

⁴ Bertil Lintner a Steve Stecklow: „A Global Journal Report: North Korea's Missile Maze – Slovakia Case Reveals Lucrative Business for Pyongyang“ (Zmätok so severo-korejskými riadenými strelami – Slovenský prípad odhaľuje lukratívny obchod pre Pjong-jang), *Asian Wall Street Journal*, 6.februára 2003.

⁵ Martina Pisarová: „Slovakia fingered in Kenya terror attempt“ (Pri teroristickom pokuse v Keni ukázali na Slovensko), *Slovak Spectator*, 9-15.decembra 2002. Tvrdenia sa objavili v talianskom denníku *Corriere della Sera*. Tamtiež.

⁶ Tamtiež.

Slovenska zbrane za určitých okolností nedodávať, včítane prípadov, ak zbrane pôjdu do rúk porušovateľov ľudských práv, krajinám v konfliktných oblastiach alebo prijímateľom, ktorí zbrane presmerujú do iného miesta určenia. Iné obchody so zbraňami zo Slovenska boli schválené pre jednu destináciu, ale dodali ich na iné miesto určenia. Niektoré obchody využili legislatívne medzery, ktoré umožňujú, aby sa určité zbrojné transakcie vyhli dohľadu a súhlasu vlády. Mnohé zo zbraní, ktoré boli dodané prostredníctvom problematických obchodov, pochádzali z nadbytočných zásob vojenskej výzbroje zo sovietskej éry, ktorých sa krajina pri integrácii do NATO zbavuje. Medzi predanými zbraňami sú malé a ľahké zbrane (ďalej iba „malé zbrane“), ako aj ťažké konvenčné zbrane, ako sú tanky.⁷

Slovenská vláda prijala od roku 2001 množstvo krokov na zlepšenie implementácie jestvujúcich kontrolných mechanizmov. Prisľúbila, že bude obchody so zbraňami podrobne skúmať a akýkoľvek pochybný obchod odmietne. Rozhodla sa zlepšiť svoju schopnosť vynucovania práva a výsledkom bolo niekoľko úspechov spočívajúcich v odhalení a zadržaní podozrivých transferov zbraní. Vláda tiež určila niekoľko slabých miest vo svojom regulačnom systéme a uskutočnila niekoľko príslušných zmien. Aj z hľadiska právnej reformy urobila slovenská vláda niekoľko počiatočných krokov. V apríli 2002 navrhla novelu na posilnenie zákona o obchodovaní so zbraňami a táto novela bola schválená v júli 2002.

Tieto zlepšenia sú vítaným krokom, ale nie sú dostatočné. Slovensko sa naďalej angažovalo v obchodoch so zbraňami s porušovateľmi ľudských práv, čo je v rozpore so záväzkami potláčať tento druh obchodovania. Vyšetrovanie a trestné stíhanie z nelegálneho obchodovania v tých prípadoch, kde začali, postupovali veľmi pomaly a minimálne v jednom významnom prípade narazili na nedostatok zdrojov, pozornosti a politickej vôle. Je potrebné ešte viac sprísniť regulačné kontrolné mechanizmy a sú tu ešte stále dôležité legislatívne medzery. Reformy vykonané k dnešnému dňu však vykazujú prírastkové zlepšenie a je tu nádej, že otvoria dvere pre komplexnejšiu zmenu, ktorá je stále potrebná. Koaličná vláda, v ktorej dominovali stredo-pravé strany a ktorá vládla v období od roku 1998 do roku 2002, na mnohé tieto zmeny dohliadala. Voľbami v septembri 2002 sa niektoré z týchto politických strán vrátili k moci v novej koalícii. Výkonní štátni úradníci očakávali, že nová vláda bude pokračovať s reformami v oblasti obchodovania so zbraňami a niektorí predpokladali, že vláda navrhne v roku 2003 ďalšie

⁷ Táto správa sa týka obchodu s konvenčnými zbraňami. Netýka sa obchodu s tzv. tovarom dvojitého použitia, ako sú určité chemikálie, výbušniny a obrábacie stroje, ktoré sa môžu použiť tak na civilné, ako aj vojenské účely.

legislatívne zmeny. V júni 2003 začala robiť vláda prvé kroky, aby túto problematiku preštudovala.

Táto správa začína popisom plánu pašerákov zbraní, ktorý ukutočnili v rokoch 2000 a 2001 a ktorý spočíval v oprave bojových helikoptér na Slovensku za účelom nelegálneho vývozu do Libérie, krajiny, na ktorú je uvalené embargo. Do plánu bol údajne zapletený jeden slovenský občan a iné osoby spojené s firmou registrovanou na Slovensku a identifikovali ich ako členov medzinárodnej siete nekalého obchodovania so zbraňami, ktorá je obviňovaná z množstva nelegálnych obchodov so zbraňami. Táto prvá prípadová štúdia odhaľuje, ako sa nelegálne obchody so zbraňami organizujú pod zámienkou, že zbrane sú určené pre legítimných zákazníkov. Je dokladom potreby, aby Slovensko zakročilo proti nezákonnému obchodovaniu so zbraňami.

Druhá prípadová štúdia podrobne opisuje zložitý obchod so zbraňami zo septembra roku 2001, kedy sa malo niekoľko sto kusov iránskej protitankovej munície, určenej pre odpaľovacie zariadenie RPG-7, preložiť na bratislavskom letisku do ukrajinského lietadla s cieľom dodať ju cez Izrael do Angoly. Zásielku zadržali na Slovensku, kde úrady zistili, že vo veci charakteru zásielky boli uvedené do omylu. Okolo prípadu je množstvo otázok, ktoré však užitočne ukazujú, ako môžu sprostredkovatelia a dopravcovia, niekedy spolupracujúc s vládami, používať klamlivé praktiky, aby sa vyhli skúmaniu citlivých a prípadne nelegálnych transakcií so zbraňami. Spoliehajú sa pri tom na slabé kontrolné mechanizmy, korupciu alebo niekedy na oficiálnu spoluúčasť na strane jednej či viacerých vlád. Prípad zdôrazňuje dôležitosť snáh slovenských orgánov sprísniť kontrolu nad sprostredkovateľmi obchodov so zbraňami a potrebu, aby dôkladne regulovali činnosť ďalších prostredníkov, akými sú prepravcovia.

Tretí prípad sa týka zásielky zbraní schválenej na vývoz do Angoly, ktorá je morálne pochybným zbrojným zákazníkom zodpovedným za hrubé porušovanie ľudských práv. Tento prípad, ktorý sa tiež odohral v septembri 2001, odhaľuje problémy s kontrolou povoleného obchodovania so zbraňami. Dokumentuje potrebu prísnejšej kontroly udeľovania licencií, včítane dodržiavania minimálnych kritérií pre vývoz zbraní.

V procese prípravy všetkých prípadových štúdií sme uskutočnili rozhovory s osobami, ktoré majú o týchto udalostiach poznatky, ako sú napríklad súkromné osoby zapojené do transakcií, vyšetrovatelia a prokurátori, ktorí sa podieľali na vyšetrovaní trestnej činnosti a štátni úradníci oboznámení s prípadmi. Preskúmali sme aj primárne dokumenty súvisiace s každým prípadom. S uznaním poznamenávame, že sa nám dostalo vynikajúcej spolupráce zo strany súkromných osôb, ako aj verejných činiteľov na

Slovensku, ktorí dali k rozhovoru súhlas, i keď pravidlá utajenia a iné dôvody obmedzili v niektorých prípadoch množstvo informácií, ktoré nám mohli poskytnúť.

V rokoch 2002 a 2003 sa objavili ďalšie zbrojné škandály, ktoré ukázali neustálu potrebu venovať sa úlohám Slovenska v oblasti zbraní. Po podrobnom opise uvádzaných prípadových štúdií sa správa zaoberá reformami, ktoré sú ešte potrebné, a tým, ako ich možno implementovať. Zdôrazňuje prepojenie medzi procesmi rozširovania NATO a EÚ a motiváciou Slovenska vylepšiť kontrolu obchodovania so zbraňami. Poskytuje tiež analýzu každého identifikovaného kľúčového problému, vyzdvihuje miesta, kde slovenská vláda prijala opatrenia ako tieto problémy vyriešiť a pomenúva, čo je ešte potrebné urobiť. V prílohách sa nachádzajú vybrané dokumenty, ktoré organizácia Human Rights Watch získala.

Odporúčenia

Aby mohlo Slovensko úspešne vyriešiť dôsledky transferov zbraní na ľudské práva, musia dostať prioritu tri úlohy: zabráňovať nedovolenému obchodovaniu so zbraňami z územia Slovenska alebo cez toto územie, kontrolovať sprostredkovateľov zbraní a iných prostredníkov, ktorí operujú v „sedej zóne“ medzi legálnymi a zjavne nelegálnymi obchodmi, a posilniť kontrolný mechanizmus pre povolené obchodovanie so zbraňami. Pozornosť si vyžaduje aj rad iných dôležitých záležitostí. Všetky odporúčenia sú podrobne rozvedené v ďalšej časti tejto správy.

Hlavné odporúčenia Human Rights Watch slovenskej vláde sú:

- Zabezpečiť prísne udeľovanie licencií
- Pomenovať a odstrániť medzery v udeľovaní licencií
- Zlepšiť kontroly konečného užitia zbraní
- Dôkladne regulovať firmy obchodujúce so zbraňami
- Dôkladne regulovať sprostredkovateľov zbrojných obchodov a iných prostredníkov
- Kontrolovať tranzit zbraní
- Prísne dodržiavať embargá na zbrane
- Plne uplatňovať minimálne kritériá vývozu zbraní

- Zodpovedne sa zbavovať nadbytočných zbraní
- Bojovať s korupciou a konfliktami záujmov
- Zabezpečiť transparentnosť a parlamentný dohľad

Zmeny sú potrebné aj na regionálnej i medzinárodnej úrovni, aby sa posilnil a zdokonaľoval národný kontrolný mechanizmus a aby sa zohľadnil nadnárodný charakter pašovania zbraní. Uvádzame hlavné odporúčenia Human Rights Watch medzinárodným partnerom Slovenska.

Všetkým štátom vyvážajúcim zbrane:

- Prijat' prísne kritériá vývozu zbraní podmienené dodržiavaním ľudských práv zo strany konečného užívateľa a jeho dodržiavaním medzinárodného humanitárneho práva. Zapracovať kritériá ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva do národného zákona o obchodovaní so zbraňami tak, aby boli záväzné. Pripraviť a posilniť regionálne kódexy správania, ktoré by mali byť záväzné. Rokovať o záväznom medzinárodnom právnom dokumente, ktorý by definoval minimálne kritériá transferov zbraní a ktorý by obsahoval prísne kritériá ľudských práv a humanitárne kritériá, tak ako navrhovaná medzinárodná Dohoda o obchodovaní so zbraňami.
- Zabezpečiť úplnú zhodu s Kódexom správania Európskej únie pri vývoze zbraní, ustanoveniami Dokumentu o malých a ľahkých zbraniach Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a inými aplikovateľnými právnymi dokumentami, ktoré definujú minimálne exportné kritériá, ako aj s obmedzujúcimi opatreniami, ktoré boli prijaté na iných fórach, ako napr. Wassenaarsky dohovor.
- Bojovať proti presmerovaniu zbraní do nepovolených destinácií prostredníctvom zlepšenia regulačných kontrolných mechanizmov, včítane kontrol konečného miesta určenia (konečného užívateľa) zásielok so zbraňami, ako aj hraničných, colných kontrol, kontrol civilného letectva a (v prípade potreby) námorných kontrol.
- Pozorne skúmať žiadosti o povolenie na vývoz zbraní, včítane spoľahlivosti budúceho obchodujúceho so zbraňami.
- Zastaviť tok zbraní vládami a skupinám, ktoré verbujú deti a využívajú ich ako vojakov.

- Monitorovať ako sa zbrane dodané zahraničným silám využívajú a zabezpečiť, aby sa takéto monitorovanie konečného využitia stalo štandardnou podmienkou transferu zbraní.
- Pracovať na príprave medzinárodného režimu štandardizácie, legalizácie, overovania a neustáleho monitorovania záväzkov konečného používateľa.
- Presne usmerňovať činnosť sprostredkovateľov zbraní a iných prostredníkov. Pokročiť v rokovaní o záväzných medzinárodných dohodách o sprostredkovaní obchodov so zbraňami a označovaní a sledovaní zbraní.
- Prijat' a prísne aplikovať kontrolné mechanizmy tranzitu zbraní.
- Zabezpečiť skladované zásoby zbraní a zodpovedne sa zbavovať nadbytočných zásob zbraní a zadržaných zbraní, aby sa zabránilo krádeži alebo ich predaju nezodpovedným silám.
- Zlepšiť právnu zodpovednosť, včítane prijatia národných zákonov, ktoré implementujú embargá OSN na zbrane, dôkladným vyšetrením podozrení z porušenia embarga a iných porušení obchodu so zbraňami a trestným stíhaním a trestaním porušiteľov.
- Bojovať proti korupcii a konfliktom záujmov v orgánoch, ktoré sú zodpovedné za kontrolu transferov zbraní.
- Zlepšiť transparentnosť a parlamentný dohľad nad obchodovaním so zbraňami, včítane prípravy a zverejnenia podrobnej výročnej správy o transferoch zbraní a včasného oboznamovania parlamentu o ešte nerozhodnutých obchodoch so zbraňami.
- Zabezpečiť, aby boli vojenské financie transparentné a aby boli súčasťou oficiálneho rozpočtu s cieľom zabrániť nejasným a mimorozpočtovým praktikám transferu zbraní, ktoré môžu podkopávať správny spôsob vlády, podporiť korupciu a umožniť nezodpovedným vládam, aby mrhali zdrojmi svojej krajiny.
- Zlepšiť medzinárodnú spoluprácu v oblasti obchodovania so zbraňami, včítane poskytovania právnej pomoci na podporu trestného vyšetrenia medzinárodných pašerákov zbraní a ich sietí a práce na príprave spoločného a ťažko sfaľovateľného certifikátu konečného užívateľa a lepších systémov na overovanie konečného užívateľa.

Európskej únii a NATO a ich členským štátom:

- Pomáhať presadzovať zosúladienie kontrolných mechanizmov obchodovania so zbraňami v rámci EÚ a NATO na čo najvyššiu možnú úroveň. Aktívne podporovať kandidátske krajiny, prizvané krajiny a nových členov, aby prijali potrebné reformy za účelom túto úroveň dosiahnuť. Uskutočniť kroky, ktoré im takýto pokrok umožnia poskytovaním praktickej pomoci zameranej na zlepšenie zákonných kontrolných mechanizmov, výkonnosti ochrancov zákona a výmeny informácií, včítane distribúcie rozhodnutí o zamietnutí zbrojných obchodov v súlade s ustanoveniami Kódexu správania EÚ pri vývoze zbraní.
- Poskytovať impulzy, včítane finančnej pomoci, na zodpovedné zbavovanie sa nadbytočnej vojenskej výzbroje (napríklad zničením), ktorú majú kandidátske krajiny, prizvané krajiny a noví členovia. Zamerat' sa na ťažké konvenčné systémy zbraní, ako aj na malé a ľahké zbrane. Transfer novšej vojenskej výzbroje do kandidátskych krajín a nových členských krajín uskutočniť v závislosti na zodpovednom zbavovaní sa množstva nadbytočných zbraní prijímajúcou krajinou.
- Jednoznačne určiť zodpovedné postupy pri obchodovaní so zbraňami, včítane prísnych kontrolných mechanizmov obchodovania so zbraňami a zbavenia sa nadbytočných zbraní v súlade s kritériami ľudských práv, ako požiadavku na členstvo a určiť minimálnu úroveň, ktorá sa od budúcich členských štátov očakáva.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA č.1: NELEGÁLNE OBCHODY: TVRDOŠIJNÝ OBCHOD S VRTULNÍKMI

V rokoch 2000 a 2001 sa Slovensko chytilo do siete medzinárodnej pašeráckej skupiny zásobujúcej zbraňami Libériu, na ktorú je uvalené embargo OSN. Embargo na vývoz zbraní do Libérie bolo pôvodne prijaté v roku 1992 po obnovení bojov v občianskej vojne v tejto krajine v rokoch 1989-1997. Embargo stále platilo, pretože neistota pretrvávala a rozšírila sa aj za hranice Libérie. V roku 2001 sa embargo z roku 1992 nahradilo novým, prísnejším embargom, ktorého zámerom bolo potlačiť dodávky zbraní cez Libériu pre rebelov v Sierra Leone, na ktorých bolo vyhlásené embargo. Od polovice roku 2000 sama Libéria opäť skĺzla do občianskej vojny, vojny, v ktorej obidve strany páchali vojnové zločiny a inak hrubo porušovali ľudské práva.⁸ Činnosť pašerákov zbraní, ktorí nelegálne zásobovali Libériu zbraňami, obnažila skupina expertov v správe OSN z októbra 2001 a v neskorších svojich dokumentoch.⁹ Zistenia skupiny odborníkov sú uvedené ďalej v texte, spolu s dodatočnými informáciami, ktoré zistila Human Rights Watch.

Tento prípad ukazuje, že nadnárodné siete nečestných obchodníkov so zbraňami vyhľadávajú krajiny s laxnými kontrolnými mechanizmami na to, aby mohli svoje obchody realizovať a že Slovensko s právnymi medzerami a slabým monitorovaním obchodovania so zbraňami sa stalo osobitne zraniteľným terčom. Podozrivým obchodníkom sa podarilo opakovane uskutočniť svoje obchody bez zásahu, dokonca s pomocou štátnych úradníkov tak, že predstierali, že zastupujú legitímnych zákazníkov. Prípad takto aj jasne naznačuje, aké kroky Slovensko potrebuje, aby potlačilo nedovolený obchod so zbraňami. Ako v texte ďalej uvádzame, niektoré z týchto krokov sa už začali realizovať.

⁸ "Back to the Brink: War Crimes by Liberian Government and Rebels—A Call for Greater International Attention to Liberia and the Sub Region" (Vojnové zločiny libérijskej vlády a libérijských rebelov – Výzva k väčšej medzinárodnej pozornosti voči Libérii a sub-regiónu), *A Human Rights Watch Short Report*, vol. 14, č. 4 (A) (Máj 2002).

⁹ United Nations (OSN), *Report of the Panel of Experts pursuant to Security Council resolution 1343 (2001)* (Správa skupiny odborníkov v súlade s rezolúciou Bezpečnostnej rady 1343 (2001), odsek 19, týkajúci sa Libérie (New York: OSN, 26. októbra 2001), OSN dokument S/2001/1015 (ďalej iba „Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii“). Táto skupina odvtedy uverejnila ďalšie správy. Pozri aj Human Rights Watch: „No Question Asked: The Eastern European Arms Pipeline to Liberia“ („Bez otázok: Východoeurópsky kanál zbraní do Libérie“), *A Human Rights Watch Backgrounder*, 15. novembra 2001.

Zistenia OSN

Skupina odborníkov OSN zistila, že sieť nečestných obchodníkov so zbraňami obišla vo viacerých krajinách zákonné kontrolné mechanizmy tak, že používala nastrčené firmy, deklarovala nepravdivé miesta určenia a predkladala falošné dokumenty. Obchodníci so zbraňami, ktorí zásobovali Libériu, zorganizovali obchody so zbraňami v Kirgizsku, Moldavsku, Srbsku, na Slovensku a Ukrajine a väčšinu z týchto obchodov zrealizovali predtým, ako ich nelegálnu činnosť odhalili. OSN zistila, že títo obchodníci so zbraňami boli prepojení a úzko spolupracovali s leteckou prepravnou spoločnosťou Victora Bouta, ktorý je v mnohých správach OSN označený ako závažný porušovateľ sankcií.¹⁰

Čo sa týka Slovenska, skupina odborníkov OSN zistila, že ľudia zapojení do siete nelegálnych obchodov so zbraňami nelegálne opätovne vyviezli v novembri roku 2000 do Libérie 1.000 kusov samopalov AK-47, ktoré Uganda niekoľko týždňov predtým importovala zo Slovenska. Skupina odborníkov taktiež zistila, že títo pašeráci zbraní sa pokúsili z Ugandy reexportovať druhú zásielku s 1.250 kusmi malých zbraní, ktoré dodalo Slovensko. V inom súvisiacom prípade, ktorý ďalej v texte podrobne popisujeme, priviezli na Slovensko na opravu dva bojové vrtuľníky Mi-24 z Kirgizska. Vrtuľník Mi-24, známy tiež pod označením Hind, je ťažko vyzbrojený vrtuľník a skupina odborníkov OSN zistila, že Libéria sa snažila práve takúto výzbroj získať. Jeden z vrtuľníkov Mi-24 dostal po oprave na Slovensku povolenie krajiny v auguste roku 2000 opustiť, údajne ho mali prepraviť späť do Kirgizska. Druhý vrtuľník zadržali vo februári roku 2001 na letisku, kde bol pripravený na transport zo Slovenska. Skupine expertov OSN sa nepodarilo zistiť konečné miesto určenia prvého vrtuľníka, ale mala silné podozrenie, že bol nelegálne dodaný do Libérie a tvrdila, že druhý vrtuľník by v prípade, ak by sa ho nepodarilo zadržať, taktiež skončil v Libérii. OSN má k tomu množstvo indícií, včítane tých, že firma sprostredkujúca obchody so zbraňami a lietadlo použité pre obe zásielky zohrali svoju úlohu aj v iných nelegálnych dodávkach zbraní do Libérie.

¹⁰ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia; Report of the Panel of Experts pursuant to paragraph 4 of Security Council resolution 1458 (2003), (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii; Správa skupiny odborníkov v súlade s odsekom 4 rezolúcie Bezpečnostnej rady 1458 (2003), ktorá sa týka Libérie* (New York, OSN, 24. apríla 2003), dokument OSN S/2003/498. Vo veci Victora Bouta pozri napr. United Nations (OSN), *Report of the Panel of Experts on Violations of Security Council Sanctions Against UNITA (Správa skupiny odborníkov o porušovaní sankcií Rady bezpečnosti voči UNITA)*, Dokument OSN S/2000/203 (New York: OSN, 10. marca 2000); United Nations (OSN), *Report of the Panel of Experts appointed pursuant to Security Council resolution (Správa skupiny odborníkov menovanej v súlade s rezolúciou Rady bezpečnosti) 1306 (2000), odsek 19, vo vzťahu k Sierra Leone* (New York: OSN, 20. decembra 2000), Dokument OSN S/2000/1195; United Nations (OSN), *Additional Report of the Monitoring Mechanism on Angola Sanctions (Dodatočná správa o monitorovanom systéme sankcií voči Angole)*, Dokument OSN S/2002/486 (New York: OSN, 26. apríla 2002; a United Nations (OSN), *[Second] Additional Report of the Monitoring Mechanism on Sanctions Against UNITA [Druhý] (Dodatočná správa o monitorovanom systéme sankcií voči Angole)*, Dokument OSN S/2002/1119 (New York: OSN, 16. októbra 2002) (ďalej iba "Report of the U.N. Panel of Experts on UNITA"-„Správa skupiny odborníkov OSN o UNITA“).

Správa skupiny odborníkov uvádza, že vtedajší vojenský atašé Kirgizska v Moskve generálmajor Rašid Urazmatov podpísal zmluvu so slovenskou opravárenskou firmou LOT (Letecké opravovne Trenčín) s tvrdením, že vystupuje v mene vlády Kirgizska. Kirgizské orgány však tvrdili, že o zmluve s opravárenským podnikom nevedeli, ba naopak, že zariadili predaj vrtuľníkov pre guinejskú spoločnosť Pecos Compagnie SA obchodnou transakciou, ktorú zariadil Alexander Islamov, ruský partner v tejto spoločnosti.¹¹ Podľa dokladov, ktoré predložila spoločnosť Pecos, boli vrtuľníky údajne určené pre guinejskú vládu, pretože v dokladoch je uvedená ako konečný kupec zbraní (dokument známy ako certifikát konečného užívateľa, anglická skratka EUC).¹²

EUC vystavujú národné orgány, ale neexistujú všeobecné medzinárodné normy, ktoré by stanovovali napríklad, aké informácie má EUC obsahovať, aká je doba platnosti, kto je oprávnený certifikát podpísať, ani ako by sa mal overovať. Výsledkom je, že bezohľadní obchodníci so zbraňami si môžu bez problémov vyhotoviť falošný EUC alebo získať skorumpovaných štátnych úradníkov, aby im vystavili EUC na zásielky zbraní, ktoré sú určené tretej strane, a tak poskytnú falošné krytie nelegálnym obchodom so zbraňami. V prípade kirgizských vrtuľníkov sa ukázalo, že dokument, ktorý Islamov poskytol kirgizskej vláde, bol sfalšovaný. OSN zistila, že spoločnosť Pecos bola stredobodom iných nedovolených transakcií so zbraňami, do ktorých bola zapojená Libéria a v mnohých prípadoch poskytla falošné certifikáty konečného užívateľa, aby zamaskovala nákup zbraní zo strany Libérie.¹³

Správa OSN ďalej udáva, že spoločnosť Pecos vznikla v roku 1997 v Guinei, jej štatutárnym riaditeľom je guinejský občan a že sa prezentovala ako dodávateľ zbraní pre guinejské ministerstvo obrany.¹⁴ Podľa OSN bola však táto spoločnosť nastrčenou firmou a jej skutočný pôvod je v Európe, nie v Afrike. Spoločnosť Pecos založil slovenský obchodník so zbraňami Peter Jusko, ktorý bol tiež majiteľom firmy Joy Slovakia, obchodujúcej so zbraňami a založenej v roku 1994.¹⁵ Joy Slovakia sa podieľala

¹¹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia* (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), odsek 231-232, 239.

¹² Tamtiež, v odseku 239.

¹³ Tamtiež, najmä odseky 253-267.

¹⁴ Tamtiež, najmä odseky 253-258.

¹⁵ *Report of the U.N. Panel of Experts on UNITA* (Správa skupiny odborníkov OSN o UNITA), odsek 35. Pozri aj výpis zo slovenského Obchodného registra, Okresný súd Bratislava I.

na obchodoch so zbraňami zo strednej a východnej Európy.¹⁶ Vyšetrovanie, ktoré od roku 1997 viedlo niekoľko bezpečnostných orgánov, prinútilo firmu, aby činnosť určitým spôsobom oklieštila, a to viedlo k založeniu firmy Pecos ako nástupníckej spoločnosti.¹⁷ Medzi obchodnými partnermi, ktorí s Joy Slovakia a/alebo Pecos spolupracovali, boli obchodníci so zbraňami z Bulharska, Poľska, Slovenska, Ruska a Ukrajiny, nehovoriac o obchodných spolupracovníkoch v iných krajinách.¹⁸

Zistenia Human Rights Watch

Šetrenie zo strany Human Rights Watch prispelo k už známym poznatkom o prípade vrtuľníkov, osobitne čo sa týka účasti slovenských občanov a slovenskej vlády v tomto prípade. Zistenia, ktoré ďalej podrobne popisujeme, sa dotýkajú niekoľkých oblastí. Poukazujú na legislatívne medzery, ktoré zneužitiu napomohli, opisujú doteraz neznámu úlohu slovenských vojenských predstaviteľov, ktorí tento obchod umožnili a ozrejmujú hlbší záujem kirgizského generála rokovať o zmluvách týkajúcich sa zbraní, ktoré boli minimálne v jednom ďalšom prípade úspešné. Prípadová štúdia poskytuje podrobnosti o uzatvorenej zmluve na opravu vrtuľníka, včítane záležitostí prepravy a platieb. Dotýka sa aj toho, ako sa na podvod prišlo a vysvetľuje okolnosti, za akých vrtuľník zadržali a aké boli snahy vrtuľník uvoľniť. Napokon uvádza problémy trestného stíhania, ktoré v tomto prípade začalo.

Medzera, cez ktorú preletel aj vrtuľník

Kľúčom k fiasku bola medzera v slovenskej legislatíve, podľa ktorej uvedený obchod so zbraňami s Kirgizskom nevyžadoval súhlas slovenskej komisie pre udeľovanie licencií na vývoz zbraní. V tom čase a dovedy, kým sa medzera v reakcii na tento škandál v decembri 2001 neodstránila (pozri *Vývoj kontroly slovenského obchodovania so zbraňami*), boli obchody so zbraňami v prípade, že transakciou bola oprava alebo modernizácia, oslobodené od licenčných požiadaviek. Výsledkom bolo, že sa nepodávala žiadosť o licenciu pre obchody týkajúce sa opravy alebo modernizácie vojenskej výzbroje zo zahraničia; nepožadoval sa certifikát konečného užívateľa a nevykonalo sa žiadne

¹⁶ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia* (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), odsek 21. Deň zápisu do obchodného registra vid' *Report of the U.N. Panel of Experts on UNITA* (Správa skupiny odborníkov OSN o UNITA), odsek 35-36. Pozri aj výpis zo slovenského Obchodného registra, Okresný súd Bratislava I.

¹⁷ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia* (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), najmä odsek 21, 254-261.

¹⁸ Tamtiež, najmä odseky 264, 266, 267; *Report of the U.N. Panel of Experts on UNITA* (Správa skupiny odborníkov OSN o UNITA), odsek 35-36; výpis zo slovenského Obchodného registra, Okresný súd Bratislava I. Pre viac informácií o Joy Slovakia pozri nižšie.

overovanie dokumentov alebo kontrola miesta určenia. Nečestní obchodníci so zbraňami, ktorí posielali na Slovensko zbrane „na opravu“ a potom ich „vracali“, mohli takto obísť dovozné a vývozné predpisy. V podstate sa jediná kontrola takéhoto obchodu uskutočnila colnou kontrolou na štátnej hranici a v prípade leteckej dodávky civilnou leteckou kontrolou.

V princípe sa ďalšia kontrola, i keď slabá, realizuje v prípade štátnych podnikov, na činnosť ktorých dohliada Ministerstvo obrany Slovenskej republiky (MO SR). LOT, letecký opravárenský podnik so sídlom v Trenčíne, ktorý uzatvoril zmluvu o oprave vrtuľníkov, je vo vlastníctve štátu.¹⁹

Vojenská predstavitelia umožnili obchod so zbraňami

Do tohto prípadu, tak ako sa udial, bolo značne zapojené slovenské MO. Podľa zástupcov LOT a predstaviteľov MO je jasné, že dvaja slovenskí vojenská činitelia zohrali kľúčovú úlohu tým, že generálmajora Urazmatova, kirgizského vojenského atašé v Moskve, uviedli do opravárenskej firmy. Slovenský vojenský atašé v Moskve generálmajor Milan Podhoráni požiadal po tom, ako sa s ním Urazmatov skontaktoval, kolegu na MO SR v Bratislave, aby pomohol kirgizskému predstaviteľovi dohodnúť na Slovensku zbrojné kontrakty. Na základe toho sa Peter Haruštiak, vtedajší riaditeľ úradu MO SR, ktorý bol zodpovedný za zaobchádzanie s nadbytočnými zásobami, stretol s Urazmatovom a zariadil stretnutie so zástupcami Leteckých opravovní Trenčín. Stretnutie Urazmatova s riaditeľom a obchodným námestníkom LOT sa uskutočnilo na Slovensku počas medzinárodnej výstavy vojenskej techniky IDEE (International Defense Equipment Exhibition) v Trenčíne začiatkom mája 2000. Zástupca LOT v Moskve sa taktiež stretol s Urazmatovom, počas výstavy a potom na následnom stretnutí. Zoznámil ich slovenský vojenský atašé Podhoráni.²⁰

¹⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom, riaditeľom a Petrom Chupáčom, obchodným námestníkom LOT, Trenčín, 24. apríla 2002. Zdôraznili, že štátne zbrojárske podniky nepotrebujú získať od MO SR predbežný súhlas predtým, ako uzatvoria kontrakt so zahraničným zákazníkom. Vedúci pracovník MO SR tiež povedal, že štátna kontrola nad zbrojárskymi podnikmi bola na Slovensku nepriama, lebo MO SR považuje tieto podniky skôr „pod štátnou kontrolou“ ako „v štátnom vlastníctve“. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Rastislavom Káčerom, vtedajším štátnym tajomníkom MO SR, Bratislava, 12. apríla 2002.

²⁰ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24. apríla 2002; zápis výpovedí uskutočnených dvomi vyššie menovanými pracovníkmi MO SR, kópie uložené v Human Rights Watch. Počas šetrenia Human Rights Watch získala kópie značného počtu oficiálnych dokumentov, ktoré sa týkajú prípadu s vrtuľníkmi. V nasledujúcich poznámkach pod čiarou citujeme dokumenty podľa kategórií, do ktorých spadajú; dokumenty súdu (uznesenie o zahájení trestného stíhania a uznesenia okresného a krajského súdu o tomto prípade); iné právne dokumenty (včítane oficiálnych uznesení vyšetrovateľa a prokurátora); colné dokumenty (ako napr. korešpondencia medzi colným úradom a LOT, ktorá sa týka rozhodnutia vrtuľník zadržať); prisahné prehlásenia a zápisnice policajných výsluchov svedkov (včítane

Obaja činitelia MO SR sa s Urazmatovom opäť stretli v júni roku 2000, a to v Haruštiakovej kancelárii na ministerstve obrany v Bratislave a ešte raz na jeseň toho roku v Podhorániho kancelárii v Moskve na veľvyslanectve SR.²¹ Možno sa uskutočnili aj ďalšie stretnutia. Zástupcovia LOT sa vyjadrili, že odporúčenia slovenských činiteľov považovali za dostatočné a nemysleli si, že je potrebné alebo vhodné, aby sami niečo overovali alebo žiadali o to slovenskú vládu.²² Slovenskí vojenský činitelia k svojej úlohe tvrdia, že v čase keď k týmto stretnutiam prišlo, verili, že išlo o ich partnera v kirgizskej vláde a iba neskôr zistili, že za obchodom stála sprostredkovateľská spoločnosť Pecos.²³

MO SR bolo na svojich najvyšších miestach informované o Urazmatovových obchodoch so zbraňami v krajine a v relatívne skorom štádiu, ale zjavne neurobilo žiadne bezpečnostné opatrenia. Haruštiak 12. mája 2000 po výstave vojenskej techniky, na ktorej zoznámil Urazmatova s pracovníkmi LOT, pripravil správu pre vtedajšieho ministra obrany Pavla Kanisa, kde ho informoval, že Urazmatov je v kontakte so slovenskými vojenskými činiteľmi a má v úmysle uzavrieť obchod s LOT týkajúci sa zbraní.²⁴ Human Rights Watch sa nepodarilo zistiť, či si vojenské spravodajstvo alebo iní slovenskí činitelia overovali Urazmatovovu alebo Islamovovu minulosť alebo ich styky, ako by bolo bývalo za uvedených okolností primerané.²⁵ Ak by tak urobili, boli by

niekoľkých osôb zapojených do transakcie priamo, akú sú zástupcovia LOT a MO SR) a dokumenty, ktoré majú osobitný vzťah k predmetnej transakcii so zbraňami (napríklad nákupný zoznam Urazmatova a jeho oprávnenie, dokument týkajúci sa platieb, faktúra, nákladný list a certifikát konečného užívateľa, ktorý k vrtuľníku predložili).

²¹ Zápisnice o výsluchu dvoch činiteľov MO SR, november 2001, kópie uložené v Human Rights Watch.

²² Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24. apríla 2002.

²³ Napríklad Haruštiak vypovedal, že sa s Alexanderom Islamovom, spoločníkom firmy Pecos, ktorá získala kirgizské vrtuľníky, stretol až potom ako sa dokončila oprava na Slovensku. Haruštiak a Islamov sa naozaj stretli na zbrojárskej výstave IDEX 2001 v Spojených arabských emirátoch v apríli 2001. Prísťažné prehlásenie na políciu, november 2001, kópia uložená v Human Rights Watch.

²⁴ Tamtiež.

²⁵ Zástupcovia Human Rights Watch hovorili s dvomi slovenskými činiteľmi, ktorí sú oboznámení s vyšetrovaním tohto prípadu, ktoré uskutočnilo MO SR. Prvý, hovorca MO SR, odmietol ešte prebiehajúce vyšetrovanie komentovať. (Telefonický rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Jánom Mojžišom, zástupcom riaditeľa odboru kontroly Ministerstva obrany SR, 27. mája 2002). Druhá osoba, bývalý pracovník MO SR, povedal, že by bol očakával, že sa v tom čase uskutoční spravodajské overenie Urazmatova a jeho dokumentov, ale nemohol potvrdiť, či sa tak stalo. (Rozhovor Human Rights Watch, Bratislava, október 2002.)

sa bez problémov dozvedeli, že pred dvoma rokmi, v roku 1998, ich oboch ukrajinská vláda vyhlásila kvôli účasti v nelegálnom náboře žoldnierov za *persony non grata*.²⁶

Vyšetrovanie problému ukrajinských žoldnierov v roku 1998 sa sústredilo na firmu Joy Slovakia²⁷, ktorá bola registrovaná na Slovensku a ktorá bola predchodcom Pecosu. Tvrdenia o nedovolenom obchodovaní so zbraňami a o ďalšej trestnej činnosti osôb zapojených v tejto firme kolovali minimálne od roku 1997 a slovenské úrady o nich vedeli.²⁸ Napríklad v apríli 1998 informovali ukrajinské orgány svojich slovenských partnerov o tom, že Alexander Islamov je podozrivý, že v roku 1997 posielal ukrajinských žoldnierov do Angoly cez Slovensko prostredníctvom Joy Slovakia.²⁹ Islamov, ktorý mal na určité obdobie na Slovensku povolenie k pobytu, bol riaditeľom Joy Slovakia a bol jedným zo spoločníkov tvoriacich spoločnosť Pecos, ktorá tiež získala pochybnú povest'.³⁰ Urazmatov údajne pôsobil ako „zástupca“ firmy Joy Slovakia.³¹

Rokovania o zbrojných kontraktach

Urazmatov vyjadroval od začiatku záujem rokovať na Slovensku o viacerých obchodoch so zbraňami. Návšteva na výstave vojenskej techniky IDEE v máji 2000, kde Urazmatova sprevádzal predstaviteľ MO SR Haruštiak, poskytla podľa všetkého

²⁶ „TV opisuje nábor ukrajinských žoldnierov pre boje v Afrike“, Televízia ICTV (Kijev) via World News Connection, 26.novembra 2001. Ďalší spoločník v Joy Slovakia (a neskôr vo firme Pecos), slovenský štátny príslušník Peter Jusko, potvrdil, že Islamova and Urazmatova z Ukrajiny vyhostili kvôli náboru žoldnierov. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002.

²⁷ Žiadosť ukrajinskej vlády slovenským orgánom o súdnu pomoc zo dňa 28.apríla 1998, kópia uložená v Human Rights Watch.

²⁸ Tamtiež. „Authorities were Aware of Illegal Arms Transactions for Two Years“ („Úrady dva roky vedeli o nelegálnych transakciách so zbraňami“), Slovenská Tlačová Agentúra (Slovak News Agency alebo SITA), 23.novembra 2001; a Tom Nicholson, „Arms Dealer to be Investigated“ („Budú vyšetrovať obchodníka so zbraňami“), *Slovak Spectator*, 3.-9.decembra 2001.

²⁹ Žiadosť ukrajinskej vlády slovenským orgánom o právnu pomoc zo dňa 28.apríla 1998, kópia uložená v Human Rights Watch.

³⁰ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, najmä odseky 253-267; *Report of the U.N. Panel of Experts on UNITA (Správa skupiny odborníkov OSN o UNITA)*, odseky 35-36; výpis z Obchodného registra, Okresný súd Bratislava I. Islamov pricestoval na Slovensko na služobné vízum a mal povolenie k pobytu, ktoré bolo platné od septembra 2000 do marca 2001. Telefonický rozhovor pracovníka Human Rights Watch so slovenským diplomatom, 13.februára 2002. Tvrdenia o nelegálnej činnosti Islamova a ďalších osôb spojených s Pecosom a/alebo Joy Slovakia opisujeme ďalej v tejto správe.

³¹ „TV opisuje nábor ukrajinských žoldnierov pre boje v Afrike“, Televízia ICTV. Peter Jusko, spoločník Islamova v Joy Slovakia (a neskôr Pecosu) vyhlásil, že Urazmatov vystupoval v obchodoch, ktoré zariadil používajúc mená firiem ako „diplomat“. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002.

Urazmatovi možnosť skontaktovať sa s mnohými inými zbrojárskymi podnikmi, najmä zo Slovenska, ktoré boli na tomto podujatí zastúpené.

Mesiac predtým, v apríli 2000, poskytol Ministerstvu obrany SR dlhý zoznam zbraní, ktoré by podľa neho chcelo Kirgizsko získať. Boli medzi nimi útočné vrtuľníky Mi-24, 100 bojových vozidiel pechoty BMP-2, desať cvičných lietadiel L-39, náhradné diely pre stíhačky, munícia do guľometov a kanónov, protiletecké riadené strely a neriadené rakety vzduch-zem, ako aj iné zbrane, ktoré mali podľa všetkého vybaviť letecké sily.³² (Pozri Prílohu 1, ktorá je opečiatkovaná podateľňou Ministerstva obrany SR a delegatúrou Kirgizska v Rade pre vojenskú spoluprácu Spoločenstva nezávislých štátov (SZŠ). Urazmatov je na tom istom dokumente označený ako zástupca Kirgizska v Štábe na koordináciu vojenskej spolupráce SZŠ.) Poskytol aj dokument, ktorého účelom bolo preukázať, že je poverený rokovať so slovenskými firmami v mene MO Kirgizska.³³ (Tento dokument vytlačený na hlavičkovom papieri kancelárie ministra obrany s údajným podpisom námestníka i pečiatkou Výkonného úradu MO Kirgizska sa nachádza v Prílohe 2.) Je pozoruhodné, že toto oprávnenie bolo vystavené tak, že mu povoľovalo rokovať tak s leteckými, ako aj tankovými opravovňami a naznačuje, že asi realizoval aj iné kontrakty ako ten s vrtuľníkmi, na ktorý sa prišlo.³⁴

Organizácia Human Rights Watch zistila, že Urazmatov zariadil na Slovensku ešte aspoň jeden opravárenský obchod. Štyri bojové vozidlá pechoty BMP-2 dodali na opravu a modernizáciu do štátneho Vojenského opravárenského podniku 027 (VOP 027), ktorý sa tiež nachádza v Trenčíne. Vtedajší riaditeľ VOP 027, ktorý odpovedal na otázku prostredníctvom Ministerstva obrany SR, povedal, že všetky štyri vozidlá boli zadržané a zostanú na Slovensku až do ukončenia vyšetrovania. Potvrdil, že obchod dohodol Urazmatov a že podniku vtedy povedal, že oprava týchto štyroch vozidiel je tak povediac na skúšku, a ak všetko dobre pôjde, tak budú nasledovať ďalšie kontrakty až na päťdesiat vozidiel.³⁵ Peter Jusko, slovenský spoločník v Pecose, ktorý bol zapojený do obchodu s vrtuľníkmi (pozri nižšie), povedal, že aj o tomto obchode vedel. Tvrdil, že bojové vozidlá pechoty BMP-2 sa dovezli na Slovensko v októbri 2000, že Islamov sa

³² Kópia zoznamu zo dňa 11. apríla 2000 je uložená v Human Rights Watch.

³³ Údajné oprávnenie, 1. apríla 2000, kópia je uložená v Human Rights Watch.

³⁴ Urazmatovove údajné oprávnenie, 1. apríla 2000, kópia je uložená v Human Rights Watch.

³⁵ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Kačerom, Bratislava, 15. októbra 2002. Obchodník so zbraňami Peter Jusko nezávisle informoval Human Rights Watch o kontrakte, ktorý ako povedal, vybavili Urazmatov s Islamovom. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21. apríla 2002.

tohto obchodu tiež zúčastnil používajúc meno Pecosu a že Islamov získal vozidlá BMP-2 v Kirgizsku.³⁶

Čo sa týka opravy lietadiel, LOT vstúpili do priamych rokovaní s Urazmatovom na základe toho, že im ho predstavili vysokopostavení slovenskí vojenský činitelia. Na stretnutí v priestoroch LOT dňa 2. júna 2000 sa obe strany dohodli na zmluve o oprave dvoch vrtuľníkov, ktorú Urazmatov podpísal v mene MO Kirgizskej republiky.³⁷ Zmluva predpokladala, že práce sa zrealizujú na desiatich prúdových cvičných lietadlách, ale obchod napokon stroskotal.³⁸

Neskôr sa ukázalo, že Urazmatove oprávnenie nebolo pravé. MO Kirgizska tvrdilo, že o žiadnej opravárenskej zmluve, ktorá by sa týkala vrtuľníkov, nevedelo, že Urazmatovi nedalo povolenie, aby akúkoľvek takúto zmluvu podpísal, a že ono vlastne predalo oba vrtuľníky spoločnosti Pecos, a tak už v žiadnom prípade nemá na ne vlastnícke práva.³⁹ Zmluvy medzi spoločnosťou Pecos a MO Kirgizska sú datované niekoľko rokov predtým, v roku 1997 a 1998.⁴⁰

³⁶ Rozhovor zástupcov Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21. apríla 2002 a 7. marca 2003; Komunikácia Petra Juska so skupinou vyšetrovateľov OSN, 12. októbra 2001; a Juskov prísahné vyhlásenie pred colnými orgánmi, 13. novembra 2001, kópia uložená v Human Rights Watch. V týchto dokumentoch Jusko uviedol, že Islamov vystupoval bez vedomia jeho partnerov v Pecose.

³⁷ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24. apríla 2002. Zástupcovia LOT povedali, že si nemôžu s istotou spomenúť, ale myslia si, že Islamov bol tiež prítomný. Tamtiež; a zaznamenané stanoviská predstaviteľov LOT, november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch. Správa skupiny odborníkov OSN (odsek 239) udáva dátum uzatvorenia zmluvy 2. júla 2001 a uvádza, že Kirgizské MO „pripravilo zmluvu“ so slovenským MO. Dokumenty poskytnuté organizácii Human Rights Watch však datujú kontrakt na jún a dokazujú, že zmluvu podpísali Letecké opravovne Trenčín. Rôzne oficiálne dokumenty, marec, november a december 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch.

³⁸ Predstavitelia LOT vyjadrili ľútosť, že tieto ďalšie práce, ktorých objem odhadovali na 4-5 miliónov USD sa kvôli zabaveniu vrtuľníka neuskutočnili. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom LOT, Trenčín, 24. apríla 2002.

³⁹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia* („Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), odsek 231, 239; správa colného úradu a zaznamenané výpovede predstaviteľov LOT, november 2001, kópie uložené v Human Rights Watch.

⁴⁰ Zmluvy boli datované 17. septembra 1997 a 18. novembra 1998. Uznesenie slovenského vyšetrovateľa o zahájení trestného stíhania, november 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch. Správa OSN (odsek 239) indikuje, že Islamov predložil pre vrtuľníky guinejský EUC datovaný 1. júla 1999. To naznačuje, že kirgizské MO mohlo odsúhlasiť predaj vrtuľníkov firme predtým ako identifikovali certifikát konečného používateľa.

Podrobnosti o obchode s vrtuľníkmi

Podľa správy OSN dodali prvý vrtuľník koncom júna 2000 na palube lietadla Il'jušin-76 s registračným číslom TL-ACU, ktoré je evidované v Stredoafrickej republike a ktoré lietalo na základe chartrovej zmluvy pre Centrafrican Airlines of Bangui.⁴¹ Predstavitelia LOT povedali Human Rights Watch, že Islamov a Urazmatov prišli s vrtuľníkom a mali so sebou technika menom Sokolov, ktorý hovoril po ukrajinsky a úlohou ktorého bolo dohliadať na opravu a pomáhať pri koordinácii vybavovania prepravy.⁴²

Oprava, ktorú na vrtuľníku vykonali, nebola podľa LOT veľká. Ukončili ju v priebehu niekoľkých týždňov a náklady boli asi 60.000 USD.⁴³ OSN zaznamenala, že to isté lietadlo IL-76 TL-ACU sa vrátilo, aby 2.augusta 2000 vrtuľník vyzdvihlo. Kam potom odletelo je neisté, ale do Kirgizska sa nevrátilo ešte asi tri týždne. Keď sa už vrátilo, opäť odletelo, a to údajne do Guinei, ale podľa zistenia OSN letelo v skutočnosti do Libérie. Podľa správy OSN sa to isté lietadlo použilo na nelegálnu dodávku zbraní do Libérie v máji roku 2000.⁴⁴

Druhý vrtuľník dodali 10.októbra 2000.⁴⁵ Bol v horšom stave a vyžadoval náročnejšie opravy, ktoré stáli asi 150.000 USD.⁴⁶ Ale aj tak to bol iba zlomok toho, čo by bolo potrebné v prípade generálnej opravy. Zástupcovia LOT zdôrazňovali, že na žiadosť klienta robili iba minimálne opravy.

⁴¹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odseky 229-230, 240. Správa OSN tvrdí (v odseku 229), že lietadlo priletelo do Kirgizska 26.júna 2000, aby vrtuľník vyzdvihlo. Podľa slovenských záznamov priletelo 27.júna 2000. Správa colného úradu, november 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch. Human Rights Watch používa písanie názvu leteckej spoločnosti tak, ako sa objavuje na zozname leteckých spoločností („Centrafrican“), iba tam, kde priamo cituje zo správ OSN používa formu „Centrafrican“. Na účelom získania informácií o spoločnosti pozri *JP Airline-Fleets International*, 1999/2000 (Zurich: Bucher and Co., Publikationen, 1999), str.604.

⁴² Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002; zaznamenané výpovede predstaviteľov LOT, november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch.

⁴³ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002.

⁴⁴ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 218, 229, 240.

⁴⁵ Colný záznam, november 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

⁴⁶ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002.

Čo sa týka spôsobu úhrady, predstavitelia LOT tvrdili, že práce na prvom vrtuľníku boli uhradené v plnej výške a že platba bola uhradená aj za druhý vrtuľník, i keď v druhom prípade nedostali zaplatené náklady vo výške cca 10.000-15.000 USD, teda čiastku, ktorá prevyšovala odhadovanú cenu.⁴⁷ Predstavitelia LOT si spomenuli, že prostriedky prišli v splátkach, dve zo Spojených arabských emirátov (SAE).⁴⁸ Oficiálne dokumenty ukazujú, že jedna platba bola vystavená na sumu 88.974 USD a pripísaná na účet LOT v pobočke Všeobecnej úverovej banky (VÚB) v Trenčíne.⁴⁹ Úhradu urobila spoločnosť Gulf Stream Ships (ďalšie identifikačné údaje nie sú k dispozícii) zo Spojených arabských emirátov používajúc banku Emirates Bank International PJSC Dubai.⁵⁰ Okrem toho OSN naznačila, že získala kópie peňažných prevodov Leteckým opravárňam Trenčín od spoločnosti San Air General Trading so sídlom v Spojených arabských emirátoch.⁵¹ OSN identifikovala San Air ako nastrčenú firmu, ktorú používal pašerák zbraní Victor Bout k organizovaniu nezákonných zásielok zbraní a k platbám za ne⁵², z čoho vyplýva možnosť, že tá druhá spoločnosť, Gulf Stream Ships, bola nastrčenou firmou Victora Bouta.⁵³

Tip vedie k zadržaniu vrtuľníka

Slovenské úrady podvod zastavili 21.februára 2001, keď bol vrtuľník na letisku a čakal na lietadlo, ktoré ho prišlo odviezť, ale obchod sledovali už najmenej niekoľko týždňov predtým. Asi mesiac predtým ako opravu ukončili, dostal riaditeľ LOT požiadavku umožniť domácim a zahraničným spravodajským službám návštevu podniku.⁵⁴ Uviedol, že mu povedali o svojom podozrení, že prvý vrtuľník sa nedostal do Kirgizska, ako to určovala zmluva o oprave.⁵⁵ Média poukazovali na to, že vláda dostala tip od britskej

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ Výpoveď dvoch predstaviteľov LOT, ktorú podporujú aj colné a platobné doklady, apríl a november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch.

⁴⁹ Colný záznam a oznámenie o platbe, apríl a november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch. Pozri aj Pavol Santor: "The Weapons Trade: Our Taboo" („Obchod so zbraňami: Naše tabu"), *Národná obroda* (Bratislava) via WNC, 7.decembra 2001.

⁵⁰ Colný záznam a oznámenie o platbe, apríl a november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch.

⁵¹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 241. Správa OSN tiež hovorí, že získali bankový doklad o platbe 20.000 USD „za zmluvu medzi firmou v Slovenskej republike a firmou Victora Bouta, Centrafrican Airlines." Tamtiež, odsek 278.

⁵² Tamtiež, najmä odsek 22.

⁵³ OSN zaznamenala existenciu množstva nastrčených firiem Victora Bouta, ktoré majú adresy v Spojených arabských emirátoch, tamtiež, odsek 233, 238.

⁵⁴ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002.

⁵⁵ Tamtiež.

vonkajšej spravodajskej služby, čo sa zhoduje aj s informáciami, ktoré má k dispozícii Human Rights Watch.⁵⁶

Predstavitelia LOT povedali, že podnik nedostal avízo, aby obchod zrušil, a tak poskytol návšteve dostupné informácie o tomto kontrakte a v prácach podľa plánu pokračoval. Podľa ustanovenia zmluvy o obchode s týmto vrtuľníkom za zabezpečenie prepravy zodpovedal klient. Podľa zástupcov LOT organizáciu prepravy viedol Islamov v spolupráci s ukrajinským technikom, ktorý zostal na Slovensku.⁵⁷

Ten istý Iljušin-76 s registračným číslom TL-ACU poslali, aby vyzdvihol druhý vrtuľník. Zatiaľ čo pred upozornením zvláštnych služieb lietadlu zrejme bez problémov umožnili vyložiť a vyzdvihnúť prvý vrtuľník, tentokrát slovenské orgány civilnej leteckej prevádzky overili podrobnosti o lete a - ako udáva OSN - zistili množstvo nezrovnalostí a pred povolením letu museli požiadať o ďalšiu dokumentáciu.⁵⁸ OSN poznamenala, že tri spoločnosti, pod ktorých menami sa žiadalo o povolenie na let, tvorili časť siete na prepravu zbraní Victora Bouta, ktorý napríklad vlastní Centrafricain Airlines.⁵⁹ OSN označila IL-76 TL-ACU za „lietadlo Victora Bouta“.⁶⁰

⁵⁶ "Renegade Russian accused of arming bin Laden" (Ruský odpadlík obvinený, že zásobuje zbraňami bin Ladena), Agence France-Presse (AFP), 18.februára 2002. Viď aj Peter Kresánek: "'Interest' in the arms trade" („Záujem" obchodovať), *Hospodársky denník* (Bratislava), 28.januára 2002, preložila Human Rights Watch.

⁵⁷ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002.

⁵⁸ Správa OSN vymenúva tieto nezrovnalosti. Povolenia k letu žiadala moldavská spoločnosť MoldTransavia, ale slovenská civilná letecká prevádzka pri kontrole zistila, že letecká spoločnosť mala povolenie prevádzkovať pasažierske lety, a nie nákladné lietadlo akým je IL-76. Keď odmietli žiadosť MoldTransavia o povolenie pristáť, v priebehu týždňa ich kontaktovala spoločnosť Centrafricain Airlines (charterová spoločnosť predchádzajúcich letov) so žiadosťou o povolenie uskutočniť ten istý let s použitím takého istého TL-ACU. Detaily však opäť nesesedeli. Doklad o poistení, ktorý MoldTransavia poskytla, datovaný z decembra 2000 uvádzal, že lietadlo bolo poistené pre MoldTransavia a San Air so sídlom v Spojených arabských emirátoch, ale Centrafricain vôbec nespomínal. Spoločnosť Centrafricain na druhej strane poskytla potvrdenie o poistení, ktoré hovorilo o lietadle, ktoré je poistené tak, ako v doklade z decembra 2000, ale pre všetky tri spoločnosti. *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 233-238.

⁵⁹ Tamtiež, odsek 268-269.

⁶⁰ Tamtiež, odsek 240. Aspoň dvadsaťpäť lietadiel spoločnosti Centrafricain Airlines, ktoré boli falošne registrované, sa naďalej používalo, a to napriek snahám predstaviteľov Stredoafrickej republiky upozorniť ostatné krajiny na túto situáciu a na skutočnosť, že vo februári 2000 spoločnosť Centrafricain Airlines v Stredoafrickej republike zrušili. Tamtiež, odsek 284. Podľa OSN videli hore uvedené lietadlo IL-76 od júla 2000 na mnohých miestach, medzi inými na Sliachi a v Bratislave (Slovensko), Kampale (Uganda), Brazzaville (Republika Kongo), Tripolise (Líbia), and Monrovii (Libéria). Tamtiež, odsek 291. To isté lietadlo bolo predtým registrované v Svazisku 3D-RTX. *JP Airline-Fleets International*, 1999/2000 edition, str. 604. Po zrušení spoločnosti Centrafricain Airlines v Centrálnnej africkej republike lietadlo následne zaregistrovali v Rovníkovej Guinei, predtým ako táto krajina vyškrtila lietadlá Victora Bouta v roku 2002 zo svojho registra.

Deň po tom ako slovenská civilná letová prevádzka povolila let lietadla na Slovensko, slovenské colné orgány zadržali zásielku s vrtuľníkom na vojenskom letisku Sliač neďaleko Trenčína pre podozrenie, že im boli poskytnuté falošné colné informácie.⁶¹ Dokumenty, ktoré získala Human Right Watch, naznačujú, že pilot Centrafricain Airlines a občan Uzbekistanu Andrej Semikin deklaroval, že lietadlo odvezie vrtuľník do Kirgizska, avšak slovenské orgány v tom čase už vedeli, že to nie je pravda.⁶² Vrtuľník zadržali a uložili do úschovy. Lietadlo a posádka dostali však povolenie odletieť a to isté lietadlo čoskoro letelo do Moldavska, kde sa uskutočnil pokus zobrať na palubu dva vojenské vrtuľníky, podľa OSN pravdepodobne tiež s cieľom dodať ich do Libérie.⁶³

Aktívne snahy vrtuľník uvoľniť

Pozoruhodným na tomto prípade je, ako ďaleko rôzne strany zašli v snahe dosiahnuť uvoľnenie vrtuľníka. Podľa LOT už o niekoľko dní navštívil Urazmatov ich podnik, colný úrad a ministerstvo obrany, ale vrtuľník sa mu nepodarilo získať späť.⁶⁴ Potom vyvinul Peter Jusko, slovenský občan, ktorý bol spoločníkom Islamova vo firme Pecos (a predtým v Joy Slovakia, pozri text k poznámke pod čiarou č.15), veľké úsilie o uvoľnenie vrtuľníka.⁶⁵ Sám to opísal v rozhovore s Human Rights Watch, v ktorom rozhodne poprel akékoľvek previnenie v súvislosti s týmto prípadom a celú záležitosť pripísal Islamovovi (a v menšej miere Urazmatovovi). Islamova obvinil, že riadil „tieňový Pecos“ bez vedomia alebo účasti ostatných predstaviteľov firmy.⁶⁶ Jusko povedal, že

⁶¹ Správa OSN hovorí, že vrtuľník zadržali dňa 22.februára 2001 (v odseku 238), ale oficiálne slovenské dokumenty udávajú dátum o jeden deň skôr. Colné dokumenty, marec 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch.

⁶² Colné dokumenty, marec a november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch. Povolenie o let, ktoré požadovala spoločnosť Centrafricain, tiež uvádzalo, že lietadlo malo pristáť na Slovensku, aby vyzdvihlo vrtuľník, a potom sa vrátilo do Kirgizska. *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 238.

⁶³ Tamtiež, odsek 241-252.

⁶⁴ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002.

⁶⁵ Tamtiež; *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 232, 256; Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002.

⁶⁶ Jusko povedal, že koncom roka 1998 sa s Islamovom rozišli, ale že Islamov odmietol z firmy vystúpiť alebo odovzdať podnikové doklady a pečiatky. Jusko popieral aj to, že by bol zodpovedný za akékoľvek nezákonné praktiky v súvislosti s inými obchodmi, ktoré sa uskutočnili v mene firmy Pecos, včítane toho, ktorý popisujeme ďalej v texte, ktorý niekto podpísal v jeho mene, keď vybavoval nelegálny opätovný export slovenských zbraní z Ugandy do Libérie. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002.

V neskoršom rozhovore Jusko povedal, že keď sa ho na to pýtali v roku 1998, tak vtedy nevedel o tvrdeniach týkajúcich sa nelegálneho náboru žoldnierov voči Islamovi. Zopakoval, že Islamov konal bez jeho vedomia, keď

intervenoval až po tom, ako sa od guinejského spoločníka Mohammeda Yansané dozvedel, že meno Pecos je spojované s tvrdeniami o nezákonných dodávkách zbraní do Libérie.⁶⁷ Jusko čelí v spojení s týmto prípadom obvineniu z trestného činu.⁶⁸

Jusko se podľa svojich slov a aj podľa zástupcov LOT prvý krát pokúsil vrtuľník získať v apríli alebo máji 2001, keď prišiel do podniku LOT a predložil kópiu guinejského EUC, ako aj splnomocnenie vystupovať v mene firmy Pecos. LOT ho odmietol s vysvetlením, že podnik bude požadovať dôkaz, že právoplatným majiteľom vrtuľníka je Pecos, a nie MO Kirgizska.⁶⁹

V rozhovore s Human Rights Watch Jusko uviedol, že v polovici roku 2001 sa o to isté pokúsil znovu, ale tentokrát sa snažil vrtuľník získať pre iného zákazníka – Namíbiu. V mene Namíbie urobil na Slovensku prieskum a koncom augusta 2001 pomohol koordinovať návštevu namíbijského vojenského atašé v Berlíne na Slovensku. Táto osoba s menom Leonard Nambahu tvrdila, že zastupuje vo veci vrtuľníku záujmy vlády Nabímie. Jusko povedal, že zasiahol po tom, ako sa s ním skontaktoval turecký obchodník so zbraňami, ktorý povedal, že vrtuľník kúpili legálne pre Ministerstvo obrany Namíbie od Islamova.⁷⁰ Namíbijské ministerstvo obrany na požiadavku Human Rights Watch o vyjadrenie neodpovedalo. Pán Nambahu, kontaktovaný Human Rights Watch v Berlíne, sa bez súhlasu nadriadených odmietol k veci vyjadriť.⁷¹

organizoval obchody so zbraňami v mene Pecosu a dodal, že aj ďalšieho bývalého kolegu požiadal, aby z toho istého dôvodu z Pecosu odišiel. Rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 7.marca 2003.

⁶⁷ Podľa Juska sa Yansané dozvedel o týchto tvrdeniach, keď sa ho jeden americký občan a jeden britský občan, ktorých pokladal za spravodajských agentov, opýtali na okolnosti zadržania vrtuľníka.

⁶⁸ Slovenské trestné oznámenie, november 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch. Podrobnejšie, pozri ďalej.

⁶⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002; Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002. Jusko, ktorý tvrdil, že EUC bol pravý, povedal pracovníkovi Human Rights Watch, že od Yansané žiadal dokument potom ako vrtuľník zadržali. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, 21.apríla 2002. Skupina odborníkov OSN však u guinejských úradov zistila, že od firmy Pecos nikdy nenakupovali zbrane, ani predmetný vrtuľník. Pozri: *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia /Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii*, najmä odsek 158, 239, 247, 258.

⁷⁰ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002. Za účelom získať viac informácií o pokusoch Juska a Nambahu z polovice roku 2001 transferovať vrtuľníky do Namíbie pozri napr. výpovede zástupcov LOT, november 2001, kópie sú uložené v Human Rights Watch. Jusko v korešpondencii s vyšetrovateľmi OSN 12.októbra 2001 spomenul aj údajné turecké spojenie, kópia je uložená v Human Rights Watch.

⁷¹ Telefónický rozhovor Human Rights Watch s Leonardom Nambahu, namíbijským vojenským atašé v Berlíne, marec 2003.

Jusko spolu s Nambahuom navštívili 28. augusta 2001 podnik LOT, kde predložili EUC zo dňa 28. marca 2001, ktorý mal dokladovať, že zadržaný vrtuľník zakúpili od Kirgizska prostredníctvom firmy Pecos a teraz je majetkom vlády Namíbie.⁷² Text EUC, ktorý obsahoval niekoľko typografických chýb alebo preklepov (napr. „Pacos“ namiesto „Pecos“), sľuboval, že vrtuľník „budeme používať iba my a nebude opätovne vyvezený do inej krajiny“.⁷³

Na základe toho a opäť bez ďalšieho preverovania alebo žiadosti o preverenie, podal podnik LOT žiadosť o udelenie vývozných licencií, tá ale bola neúspešná.⁷⁴ Zástupcovia LOT pripustili, že neschopnosť dokázať zmenu vlastníka vrtuľníka bola stále prekážkou jeho ďalšieho predaja.⁷⁵ Pri spätnom pohľade na fiasko s vrtuľníkom predstaviteľia LOT povedali, že konali v dobrej viere, ale dnes už vedľa, že nemali bez váhania akceptovať spoľahlivosť osôb, s ktorými obchodovali, ako aj dokumentov, ktoré títo ľudia predložili.⁷⁶ Trvali však na tom, že nemali možnosť preveriť si poverovacie listiny týchto potenciálnych zákazníkov, ani pravosť dokumentov, ktoré im predložili a boli naopak závislí od štátnych orgánov, ktoré mali takúto kontrolu urobiť.⁷⁷ Human Rights Watch nedokázala potvrdiť, či Ministerstvo obrany SR nejakú kontrolu, ktorá by bola bývala vhodná, vykonalo.⁷⁸

Ešte stále pretrvávajú nejasnosti, ktoré sa týkajú hodnovernosti tvrdenia, že vrtuľník zakúpila namíbijská vláda. OSN uviedla, že namíbijský EUC, ktorý OSN získala a ktorý je datovaný 28. marca 2001 (tým istým dňom ako certifikát predložený v LOT), bol

⁷² Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24. apríla 2002; Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21. apríla 2002. Jusko tvrdil, že EUC, ktorého pravosť sa neskôr spochybnila, predložil Nambahu sám, čo je v protiklade s výpoveďou zástupcu LOT, ktorý bol na stretnutí prítomný. Svedectvo zástupcu LOT, november 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

⁷³ Údajný namíbijský certifikát konečného užívateľa, 28. marca 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

⁷⁴ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24. apríla 2002. Spoločnosť, ktorá k žiadosti pripojila podrobné vysvetlenie, povedala, že sekretariát licenčnej komisie na ministerstve hospodárstva ju odmietol odporučiť na schválenie.

⁷⁵ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24. apríla 2002.

⁷⁶ Tamtiež.

⁷⁷ Tamtiež.

⁷⁸ Ako je uvedené v poznámke pod čiarou 25, Human Rights Watch hovorila s dvomi slovenskými činiteľmi, ktorí sú oboznámení s vyšetrovaním, ktoré k tomuto prípadu realizovalo MO SR.

ďalším falzifikátom a že to potvrdili namíbijské úrady.⁷⁹ Policajný vyšetrovateľ zodpovedný za prípad tiež tvrdil, že EUC, ktorý predložili na Slovensku, bol falošný.⁸⁰ Vysokopostavený slovenský činiteľ mal však iný dojem. Povedal, že MO Namíbie nadviazalo kontakty na vysokej úrovni s cieľom uvoľniť zadržaný vrtuľník, o ktorom sa vyjadrilo, že ho kúpili za zníženú cenu kvôli komplikáciám spojeným s prípadom.⁸¹

Vyšetrovanie a trestné stíhanie: pomalý začiatok

Slovenské orgány zadržali Petra Juska 29.novembra 2001 a oznámili zámer trestne ho stíhať v spojitosti s obchodom s vrtuľníkom. Juska zadržali mesiac potom ako vyšla správa OSN, ktorá odhalila prepojenie Slovenska s touto medzinárodnou operáciou nekalého obchodovania so zbraňami, ale slovenské orgány trvali na tom, že tento krok nezávisel od verejného a medzinárodného tlaku. Oneskorenie pripisovali zdĺhavému vyšetrovaniu pracovníkov colných úradov, po ktorom nasledovalo ďalšie policajné šetrenie, a až potom mohli prípad odovzdať prokuratúre.⁸²

Juska obvinili z pokusu o porušenie pravidiel obchodovania so zbraňami.⁸³ V decembri 2001 ho rozhodnutím súdu prepustili z vyšetrovacej väzby a prokurátori (ktorých odvolanie v polovici roku 2002 zamietli) uviedli, že nevedia, kedy súdny proces začne.⁸⁴

⁷⁹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 253. Skupina odborníkov tiež informovala o rôznych obchodoch so zbraňami, ktoré organizovala firma Pecos a v ktorých bola Namíbia jedným z (falošne) deklarovaných miest určenia dvoch ozbrojených vrtuľníkov z Moldavska takmer isto nasmerovaných do Libérie. Tamtiež, najmä odsek 244.

⁸⁰ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s majorom Vladislavom Vavříkom, v tom čase vyšetrovateľom na Krajskom úrade vyšetrovania policajného zboru, Banská Bystrica, 17.apríla 2002.

⁸¹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Kačerom, Bratislava, 15.októbra 2002. Následne po zadržení dvoch ozbrojených helikoptér v Moldavsku pre podozrenie, že smerovali do Libérie, zasiahla do tohto prípadu vláda Namíbie, aby zabezpečila uvoľnenie helikoptér z Moldavska. *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 252.

⁸² Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s majorom Vladislavom Vavříkom, v tom čase vyšetrovateľom na Krajskom úrade policajného vyšetrovania, Banská Bystrica, 17.apríla 2002. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Luteránom, riaditeľom Odboru drog a nebezpečných materiálov Colného riaditeľstva SR a Ľubomírom Skuhrom, vedúcim Oddelenia nebezpečných materiálov Odboru drog a nebezpečných materiálov Colného riaditeľstva SR, 22.apríla 2002.

⁸³ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Bedlovičom, krajským prokurátorom, Petrom Odalošom, zástupcom krajského prokurátora a Jozefom Polónym, prokurátorom zodpovedným za prípad Jusko. Kancelária krajského prokurátora, Banská Bystrica, 17.apríla 2002. Jusko bol obvinený z pokusu o porušenie „predpisov o nakladaní s kontrolovaným tovarom a technológiami“, podľa § 124a, odsek 2 a § 124c, odsek 1 slovenského Trestného zákonníka.

⁸⁴ Telefonický rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Jozefom Polónym, prokurátorom zodpovedným za prípad Jusko, Krajská prokuratúra, Banská Bystrica, 10.januára 2003. Jusko pre Human Rights Watch povedal,

Obvinenie zo spáchania trestného činu vzniesli v tom istom prípade aj proti Alexandrovi Islamovovi a generálmajorovi Rašidovi Urazmatovovi, ktorého po zverejnení jeho úlohy v obchode s vrtuľníkom odvolali z funkcie vojenského atašé Kirgizska v Moskve.⁸⁵ Na rozdiel od Juska oboch obvinili zo skutočného porušenia predpisov o obchodovaní a nie z pokusu o porušenie.⁸⁶

Niektorí slovenskí činitelia zdôrazňovali, že podľa ich názoru Slovensko nebolo v centre aktivít nedovoleného obchodovania so zbraňami. Namiesto toho mali pocit, že sa nešťastne dostalo do styku so sieťou operujúcou z iných krajín.⁸⁷ Najmä z hľadiska tohto názoru je pozoruhodné, že sa úrady predsa rozhodli obvineného slovenského obchodníka so zbraňami vziať do väzby a začať proti nemu trestné stíhanie.

Tento prípad má význam z medzinárodného i národného hľadiska. Nečestní obchodníci so zbraňami málokedy vo svete doplatia na svoje nelegálne aktivity, ale niekoľko trestných stíhaní sa začalo. Tam, kde sa k nim pristupuje seriózne, je šanca ľudí, ktorí opovrhujú národnými kontrolnými mechanizmami obchodovania so zbraňami potrebať a rozbiť medzinárodné siete, ktoré v takejto činnosti pokračujú.⁸⁸

K dnešnému dňu mnohé signály naznačujú, že trestnému stíhaniu na Slovensku sa nedostalo vážnosti, ktorú si zasluhuje a súdny proces sa veľmi oneskorí, ak k nemu vôbec dôjde. Colné úrady a policajní vyšetrovatelia v apríli 2002 tvrdili, že k trestnému stíhaniu Juska chýba politická vôľa a že sa zdá, že politické vedenie nemá na prípade záujem a zaoberá sa skôr voľbami, ktoré sa mali uskutočniť v septembri 2002, ale že po voľbách sa môže situácia zlepšiť.⁸⁹ Human Rights Watch má stále obavy, že tomuto

že nemá v úmysle utiecť a že svoju nevinu dokáže na súde. Rozhovor Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21.apríla 2002.

⁸⁵ Islamov and Urazmatov boli obvinení z porušenia „predpisov o nakladaní s kontrolovaným tovarom a technológiami“, podľa § 124a, odsek 2 a § 124c, odsek 1 slovenského Trestného zákonníka. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Bedlovičom, Petrom Odalošom a Jozefom Polónyim, Kancelária krajského prokurátora, Banská Bystrica, 17.apríla 2002.

⁸⁶ Tamtiež.

⁸⁷ Rozhovor Human Rights Watch s Jozefom Luteránom a Ľubomírom Skuhrom, Colné riaditeľstvo, 22.apríla 2002.

⁸⁸ Taliansko napríklad preukázalo záujem pašerákov zbraní stíhať a koncom roku 2002 malo rozpracované minimálne dve trestné stíhanie voči obvineným medzinárodným obchodníkom so zbraňami.

⁸⁹ Rozhovory pracovníka Human Rights Watch a ďalšie telefonické rozhovory, september a október 2002.

prípade sa nevenovala potrebná pozornosť, ani zdroje, výsledkom čoho je veľmi pomalý vývoj v celej záležitosti.

Nevytvorila sa špeciálna domáca vyšetrovacia jednotka, čo sa podľa vyšetrovateľov niekedy vo významných prípadoch s veľkou publicitou stáva. Nevytvorila sa ani medzinárodná jednotka na pomoc v tomto zložitom prípade, do ktorého bola zapojená nadnárodná sieť. Namiesto toho prípad prideliť jedinému policajnému vyšetrovateľovi, ktorý musel súčasne pracovať aj na iných prípadoch. Po tom ako polícia preštudovala tisíce dokumentov, ku ktorým sa dostala, sa vyšetrovanie dostalo do slepej uličky. Slovenskí činitelia povedali, že pokračovať v šetrení bez spolupráce s inými krajinami sa nedalo a že sa domnievali, že by k nej aj tak nebola v zahraničí ochota alebo by to trvalo príliš dlho. Toto odôvodnenie však spochybňuje skutočnosť, že slovenské orgány v januári 2003 potvrdili, že nikoho o právnu pomoc nepožiadali, ani v tom čase neplánovali takéto žiadosti pripraviť.⁹⁰ V prípade sa zaznamenal ďalší možný pohyb späť, keď ho koncom roku 2002 po odchode policajného vyšetrovateľa, ktorý na prípade pracoval, prideliť inému vyšetrovateľovi.⁹¹

Vývoj v roku 2003 vôbec nie je povzbudivý. V apríli 2003 sa nový vyšetrovateľ rozhodol stíhanie prerušiť. Vysvetľoval to tým, že v prípade voči trom obvineným osobám nemožno pokročiť ďalej, pokiaľ nevypočuli Islamova a Urazmatova, a to nie je možné, pokiaľ sa nepodari zistiť, kde sa títo dvaja muži zdržiavajú. Vyšetrovateľ odmietol oddeliť Juskov prípad od prípadu ďalších dvoch obvinených s odôvodnením, že vypočúvanie týchto dvoch podozrivých i iné šetrenia v zahraničí sú potrebné, aby zistil fakty v Juskovom prípade. V júni 2003 prokuratúra rozhodnutie vyšetrovateľa schválila.⁹²

V dobe, keď sa písala táto správa, sa prípad proti Juskovi stále sústreďoval na pokus o zásielku druhého vrtuľníka. Slovenskí činitelia priznali, že dokázať zamýšľaný trestný čin by bolo ťažké, že osoby do neho zapojené sa snažili svoje stopy zahľadiť a že Slovensko má veľmi malé skúsenosti s trestným stíhaním prípadov nelegálneho obchodovania so

⁹⁰ Telefonický rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Jozefom Polónym, prokurátorom zodpovedným za Juskov prípad, krajská prokuratúra, Banská Bystrica, 10. januára 2003. Human Rights Watch nemá vedomosť, či slovenské orgány dali prostredníctvom Interpolu požiadavku pátrať po podozrivých v iných krajinách.

⁹¹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s majorom Vladislavom Vavříkom, Krajský úrad vyšetrovania policajného zboru, Banská Bystrica, 17. apríla 2002 a ďalší telefonický rozhovor 8. augusta 2002. Rozhovor zástupcu Human Rights Watch s novovymenovaným policajným vyšetrovateľom, 8. januára 2003.

⁹² Právne dokumenty založené v Juskovom prípade, datované v apríli, máji a júni 2003, kópie sú uložené u Human Rights Watch.

zbraňami. Zostalo nejasné, či prokuratúra pripojí obvinenia spojené s falšovaním dokumentov prvého vrtuľníka, ktorému bolo v polovici roku 2000 povolené opustiť Slovensko, alebo s inými neuskutočnenými alebo zamýšľanými nelegálnymi obchodmi so zbraňami, ktoré na Slovensku pripravovali ľudia zapojení vo firme Pecos a/alebo Joy Slovakia. Slovenskí činitelia povedali, že sa nesnažia zaručiť vyšetrovaciú väzbu pre Islamova a Urazmatova, ani nepožiadali o vystavenie medzinárodného zatykača, lebo predpokladajú, že ich budú stíhať v krajine ich bydliska.⁹³

Prokurátor v januári 2003 poznamenal, že polícia dostala od colnice „tajné materiály“, ktoré môžu vyústiť do rozšírenia žaloby v tomto prípade. Hoci ich nešpecifikoval, môžu sa týkať obchodu o oprave štyroch bojových vozidiel pechoty, o ktorom sa Human Rights Watch nezávisle dozvedela.⁹⁴

Peter Jusko povedal Human Rights Watch, že má v úmysle energicky sa brániť. Podľa jeho slov je nevinný, ničím sa neprevinil. Tvrdí, že je falošne obvinený, aby pykal za zločiny Urazmatova a Islamova, a aby sa tak zakryla možná korupcia na slovenskom ministerstve obrany, spojená s týmto obchodom so zbraňami. Jusko spochybnil dôkazy voči nemu a legálnosť jeho vypočúvania i jeho väzby.⁹⁵ Taktiež tvrdil, že slovenské orgány ignorovali informácie, ktoré boli v jeho prospech.⁹⁶

⁹³ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s majorom Vladislavom Vavříkom, Krajský úrad vyšetrovania policajného zboru, Banská Bystrica, 17. apríla 2002 a ďalší telefonický rozhovor 8. augusta 2002; Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Bedlovičom, Petrom Odalošom a Jozefom Polónym, Krajská prokuratúra Banská Bystrica, 17. apríla 2002.

⁹⁴ Telefonický rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Polónym, Krajská prokuratúra Banská Bystrica, 10. januára 2002.

⁹⁵ Jusko povedal, že slovenskí prokurátori konali na základe správy expertov OSN, ktorá ho podľa neho zobrazuje v nepriaznivom svetle a podľa jeho názoru neposkytovala dostatočné dôvody na vznesenie obvinenia. Taktiež argumentoval, že vyšetrovatelia colného úradu, ktorý ho vyšetrovali pred väzbou, boli oprávnení pýtať sa ho iba na otázky týkajúce sa colných záležitostí (na ktorých sa podľa svojich slov nepodieľal) a že v predvolaní nesprávne uviedli, že majú väčšie kompetencie. Juskov argument, že jeho väzba bola protiprávna, spočíva v tom, že ju realizovala osobitná ozbrojená colná jednotka, ešte predtým ako táto skupina dostala oficiálny mandát. Jusko poskytol Human Rights Watch kópiu rozhodnutia colného riaditeľstva o zriadení tejto jednotky zo dňa 4. apríla 2002. Otázky ohľadom mandátu Sekcie 11 sa objavili verejne. Pozri: „Ozbrojení colníci a policajti spolupracujú len slabo“, SME, 6. júna 2002. Human Rights Watch sa nemože vyjadriť k legálnosti Juskovkej väzby.

⁹⁶ Jusko sa osobitne odvolával na informáciu, ktorú poskytol o aktivitách Islamova realizovaných pod menom Pecosu. Jusko napríklad informoval vyšetrovateľa OSN o Islamovovom obchode, ktorý sa týkal opravy BVP v októbri 2001 a slovenské orgány o mesiac neskôr. Slovenské orgány ho ohľadom tohto prípadu až do októbra 2002 nevypočúvali. Vtedy odmietol poskytnúť ďalšie informácie, ako dôvod uviedol zahájenie trestného stíhania voči jeho osobe. Rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 7. marca 2003. Human Rights Watch má archivované kópie Juskovkej korešpondencie z októbra 2001 s vyšetrovateľom OSN; jeho prísažného vyhlásenia pre colné orgány zo dňa 13. novembra 2001; predvolanie zo dňa 2. októbra 2002,

Jusko sa snažil distancovať sa od tejto nekalej operácie so zbraňami a naznačil, že členovia slovenskej vlády vedeli o nej viac, ako pripúšťajú: „Čierny obchod so zbraňami neexistuje, okrem malých pokútnych obchodníkov, ktorý zbrane pašujú napríklad vo svojom aute. Obchod so zbraňami sa vždy realizuje s povolením nejakého štátu. Vždy majú možnosť (vlády) overovať, kontrolovať, napríklad na letiskách. A preto museli aj slovenské úrady vedieť o tom prvom vrtuľníku, ktorý sa vyviezol.“⁹⁷ Jusko vyjadril osobitné podozrenie o možnej úlohe ruskej a slovenskej spravodajskej služby.⁹⁸

Slovenské Ministerstvo obrany začalo interné vyšetrovanie fiaska s vrtuľníkmi, včítane úlohy pracovníkov ministerstva. Vyšetrovanie koncom mája 2002 podľa hovorecu inšpekcie MO SR ešte stále pokračovalo. Tento predstaviteľ inšpekcie povedal, že ho bude komentovať až po jeho ukončení.⁹⁹ Human Rights Watch sa nepodarilo získať žiadne aktuálne informácie o stave tohto vyšetrovania.

K dnešnému dňu je jediným, komu sa preukázala zodpovednosť za previnenie, podnik LOT. Colné úrady mu udelili pokutu vo výške 2 miliónov Sk, približne 41.400 USD, za nesprávne overenie príjemcu zásielky vrtuľníka vo februári 2001. Podnik toto rozhodnutie odmietol a tvrdí, že sa spoliehal, že potrebné kontrolné kroky vykonajú štátne orgány.¹⁰⁰

aby sa dostavil na vypočúvanie colnými orgánmi a jeho prisázného vyhlásenia pre colné orgány zo dňa 14.októbra 2001.

⁹⁷ Rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 7.marca 2003.

⁹⁸ Tamtiež.

⁹⁹ Telefonický rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Jánom Mojžišom, MO SR, 27.mája 2002. Dvaja činitelia MO SR, ktorí Islamova predstavili leteckým opravárňam LOT, neboli k dispozícii. Keď Human Rights Watch kontaktovala Podhorániho, tak povedal, že sa bez súhlasu svojich nadriadených nemôže vyjadriť. (Telefonický rozhovor zástupcu Human Rights Watch s Milanom Podhoránim, slovenským vojenským atašé v Moskve, 28.mája 2002.) Do novembra 2003 Haruštiak neodpovedal na list zo dňa 26.mája 2002, v ktorom sme ho požiadali o vyjadrenie. Bývalý riaditeľ úradu zodpovedný za nadbytočný vojenský majetok Haruštiak odišiel z ministerstva po veľkej reorganizácii koncom roku 2001. E-mailová komunikácia Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, 24.mája 2002.

¹⁰⁰ Rozhodnutie colných orgánov, november 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch; Rozhovor Human Rights Watch s Antonom Zigom a Petrom Chupáčom, LOT, Trenčín, 24.apríla 2002. Všetky finančné údaje sme prepočítali na americké doláre podľa kurzu, ktorý platil v čase transakcie. Prepočet sme robili s použitím on-line konvertora, ktorý je prístupný na internetovej stránke <http://www.oanda.com/converter/fxhistory> (stiahnuté 18.októbra 2002).

V súlade s legislatívnou medzerou, ktorá sa týka opráv, sa však takéto kontrakty vyňali z normálneho procesu udeľovania licencií. Neadekvátne zákonné kontrolné mechanizmy v kombinácii s laxným prístupom na strane podniku i Ministerstva obrany SR a priama pomoc niektorých úradníkov ministerstva obrany spôsobili, že sa nepodniklo nič preto, aby sa nedovolené transakcie zbraní odhalili a aby sa im zabránilo. Situácia bola teda taká, že Slovensko bolo lákavým cieľom pre nečestných obchodníkov so zbraňami hľadajúcich vhodné miesto pre svoje nelegálne obchody a ich úspešnú realizáciu.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA č. 2: LEGÁLNA ALEBO NELEGÁLNA? ZÁHADNÁ IRÁNSKA ZÁSIELKA

Večer 29.septembra 2001 pristálo na bratislavskom letisku lietadlo Il'jušin-76 zaregistrované na spoločnosť Chabahar Air v Teheráne v Iráne, z ktorého vyložili približne tri tony nákladu. Zásielka sa mala potom naložiť do ukrajinského lietadla na ďalšiu prepravu do Angoly. Iránske lietadlo opätovne vzlietlo skôr, ako príslušné orgány stihli zistiť, že obsah zásielky – 504 kusov protitankovej munície zabalenej v 84 kontajneroch – nezodpovedá údajom uvedeným v sprievodných dokumentoch.¹⁰¹

Munícia určená pre odpaľovacie zariadenie RPG-7 a bežne označovaná ako raketové strely nemala nijaké označenie výrobcu, ale bola evidentne nová a bola pravdepodobne vyrobená v Iráne.¹⁰² Odpaľovače RPG-7 sú rozšírené vo všetkých oblastiach konfliktov vo svete. Irán vyrába a zabezpečuje export viacerých druhov protitankového streľiva. Medzi nimi aj troch druhov rakiet, ktoré sa odpaľujú z odpaľovacích zariadení RPG-7, pričom dva z nich majú vyššiu protipancierovú účinnosť.¹⁰³ Human Rights Watch sa dozvedela, že zhruba polovicu protitankových zbraní v zásielke z Iránu predstavovali moderné zbrane schopné preniknúť do bojových tankov vybavených reaktívnym pancierom.¹⁰⁴

Viac než dva roky po zadržaní iránskych striel boli tieto naďalej úradne zadržiavané a prípad bol obklopený množstvom nejasných otázok. Štátni predstavitelia sa zdráhajú poskytnúť podrobnejšie informácie skôr, než ukončia vyšetrovanie trestného činu, a rovnako firmy, ktoré sa na transakcii podieľali, neradi o nej hovoria.¹⁰⁵ V iných

¹⁰¹ Pozri, napr. "Police seize illegal ammunition shipment at Bratislava's airport" (Polícia zadržala nelegálnu zásielku munície na bratislavskom letisku) Associated Press, 1.októbra 2001; "Slovak police investigating illegal arms cargo seized at airport" (Slovenská polícia vyšetroje nelegálnu zásielku zbraní zadržanú na letisku) Reuters, 2. októbra 2001, ako i telefonický rozhovor Human Rights Watch so slovenským diplomatom, 13. februára 2002. Zatiaľ čo niektoré správy médií uvádzajú iránsku leteckú spoločnosť ako Chabahar Airlines, v obchodnom registri je uvedená ako Chabahar Air. Pozri *JP Airline-Fleets International*, 2002/03 edition, (Zurich: Bucher & Co., Publikationen, 2002), s.138.

¹⁰² Rozhovor Human Rights Watch s osobou, ktorá bola oboznámená s prípadom a ktorá požiadala o zachovanie anonymity, Bratislava, apríl 2001. Táto osoba je blízka Ministerstvu vnútra SR, Ministerstvu hospodárstva SR a generálnej prokuratúre a ďalej sa uvádza ako „iránsky zdroj“.

¹⁰³ *Jane's Infantry Weapons 2002-2003*, (Jane's Information Group: Surrey, 2002), str. 411-412; *Jane's Infantry Weapons 1998-1999*, (Jane's Information Group: Surrey, 1999) s. 348.

¹⁰⁴ Rozhovor Human Rights Watch s iránskym zdrojom, Bratislava, apríl 2001.

¹⁰⁵ Tamtiež.

prípadoch štátni predstavitelia a zástupcovia spoločností na požiadavky Human Rights Watch reagovali a poskytli informácie, ktoré uvádzame nižšie.

V súčasnosti dostupné informácie nie sú jednoznačné, ale poskytujú istý obraz o tom, ako pracujú sprostredkovatelia obchodov so zbraňami a iní prostredníci, ktorí často spolupracujú v tandeme s vládami, ktoré ich služby využívajú, organizujú zložité dodávky zbraní, ktoré svojou povahou predstavujú ťažko odhaliteľnú záležitosť. Zložitosť a utajovaný charakter takýchto presunov zbraní, ako i absencia dostatočnej kontroly na overovanie, či je náklad správne deklarovaný, môžu vytvárať príležitosti, živnú pôdu pre podvody maskujúce pravý charakter a miesto určenia zbrojných zásielok. Čo sa týka zadržaného iránskeho nákladu, tento prípad poskytuje zaujímavé signály naznačujúce podvodné konanie, ktorým možno ochrániť zvlášť chýlostivý obchod so zbraňami pred šetrením, aby sa zamaskovalo pašovanie zbraní alebo tajný obchod alebo snád' aj iný, nevinnejší účel. Tento prípad tiež dobre ilustruje potenciál možného zneužitia, ktorý umožňuje medzera v slovenskej legislatíve: v súčasnosti sa na tranzitné zásielky zbraní cez územie Slovenska nevyžaduje žiadna licencia.

Odovzdanie zbraní na bratislavskom letisku

Lietadlo Il'jušin-76 z Iránu pristálo o 18.53 h a vyložilo náklad, ktorý mal byť preložený do iného lietadla.¹⁰⁶ Odštartovalo o 20.39 h do Kodane.¹⁰⁷ Iránske lietadlo s registračným číslom EP-CFB (pôvodne uvedené ako EP-SFA), je jedným z dvoch lietadiel registrovaných na spoločnosť Chabahar Air.¹⁰⁸ Prevádzku lietadla zabezpečovala ukrajinská posádka a lietadlo letelo z Iránu do Saudskej Arábie a potom nakrátko pristálo na Slovensku.¹⁰⁹ Chabahar Air je divíziou "Chabahar Free-Trade Zone of Iran"¹¹⁰, ktorý

¹⁰⁶ "Slovensko: Oba lety zabezpečujúce dodávku striel boli komerčné", Spravodajská agentúra TASR, prostredníctvom monitoringu BBC, 1. októbra 2001. Článok uvádza meno osoby, ktorá informáciu uviedla, ako hovorca Slovenskej správy letísk.

¹⁰⁷ Tamtiež.

¹⁰⁸ *JP Airline-Fleets International*, 2002/03 edition, s. 138.

¹⁰⁹ Rozhovor Human Rights Watch s iránskym zdrojom, Bratislava, apríl 2001. Pre túto transakciu bolo lietadlo poistené spoločnosťou z Ruska, s pripoistením spoločnosti zo Spojených arabských emirátov. (UAE). Tamtiež.

¹¹⁰ *JP Airline-Fleets International*, 2002/03 edition, s. 138.

je štátnym podnikom.¹¹¹ Spoločnosť Chabahar Air na požiadavku záležitosť komentovať neodpovedala.¹¹²

Druhé lietadlo zaregistrované na Ukrajine čakalo na bratislavskom letisku, aby náklad munície prebralo.¹¹³ Bol to Antonov-12 s registračným číslom UR-UCK, vo vlastníctve Ukrajinských nákladných aerolínií – “Ukrainian Cargo Airways (UCA).”¹¹⁴ Ukrajinská vláda vlastní túto leteckú spoločnosť,¹¹⁵ ktorá sa špecializuje na prepravu zbraní¹¹⁶ a realizuje mnohé ďalšie prepravné kontrakty.¹¹⁷ Slovenské úrady zabránili, aby lietadlo patriace UCA naložilo náklad z iránskej zásielky, ale lietadlu umožnili, aby na druhý deň odletelo.¹¹⁸

S pomocou ukrajinských orgánov a Ukrajinských nákladných aerolínií organizácia Human Rights Watch zistila, že lietadlo do Angoly prevážalo aj ďalší vojenský materiál. Náklad sa nakladal pri odlete z Ukrajiny, ako aj pri zastávkach na Slovensku a v Izraeli. V súvislosti so zabezpečením prepravy ukrajinské ministerstvo obrany uviedlo, že “lietadlo

¹¹¹ Podľa domovskej stránky Chabahar Free Trade Zone má autonómne postavenie, ale jej kapitál patrí iránskej vláde, ktorá ustanovuje správnu radu a výkonného riaditeľa. Pozri <http://www.chabaharfz.com> (stiahnuté 19. decembra 2002)

¹¹² Požiadavka zo dňa 20. decembra 2002.

¹¹³ Letové záznamy UR-UCK, ktoré poskytlo ukrajinské ministerstvo obrany a Ukrainian Cargo Airways, september a október 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch. Záznamy uvádzajú, že lietadlo pristálo o 18.27 h.

¹¹⁴ Meno ukrajinskej leteckej spoločnosti sa objavilo v tlačových správach, ktoré čerpali z informácií poskytnutých slovenskými úradníkmi. Registračné číslo uvedeného lietadla nám anonymne poskytol zdroj na Slovensku a overili sme ho u ukrajinských úradov a leteckej spoločnosti. Pozri aj: *JP Airline-Fleets International*, 2002/03 edition, s. 617.

¹¹⁵ “Ukrainian Cargo Airways Multimedia Presentation,” CD-ROM, bez dátumu, ale zjavne zo začiatku roku 2002.

¹¹⁶ “Ukrainian Cargo Airways Multimedia Presentation,” CD-ROM; stránka Ukrainian Cargo Airways, na adrese <http://www.avia-uca.com.ua/about.html> (stiahnuté 22. júla 2002).

¹¹⁷ Spoločnosť bola kontrahovaná, aby poskytla prepravné služby na podporu mierových operácií v Demokratickej republike Kongo (od 1999), Kosove (od 2000), Sierra Leone (2000-2001) a Libanone (od 2000), ako aj na dodávku pomocného tovaru. “Ukrainian Cargo Airways Multimedia Presentation,” CD-ROM. Spoločnosť je aktívna aj v Demokratickej republike Kongo (predtým Zaire). Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Viktorom Hvozdom, vojenským poradcom, Ukrajinská misia pri OSN, 9. januára 2003. V máji 2003 sa stala počas prevozu niekoľkých desiatok konžských jednotiek nehoda, otvorili sa dvere v zadnej časti lietadla UCA a neznámy počet pasažierov zahynul pádom z lietadla. „IL-76 ACCIDENT – BBC“ (Nehoda IL-76), *Interfax Ukrainian News*, 13. mája 2003.

¹¹⁸ Pozri napr. Ed Holt: “Angola-bound weapons impounded in Bratislava” (Zbrane pre Angolu zadržané v Bratislave), *Slovak Spectator*, 8.-14. októbra 2001.

si na prepravu nákladu prenajala firma LR Avionics Technologies Ltd.¹¹⁹ UCA podobne uviedli: “Bola to firma LR Avionics Technologies Ltd., ktorá zabezpečovala všetko potrebné pre prepravu nákladu.”¹²⁰

Aerolínie tvrdiac, že o iránskom náklade nemali nijaké informácie dodali, že “UCA nemali vopred k dispozícii nijaké informácie o obsahu nákladu, ktorý sa mal naložiť v Bratislave,” a poznamenali, že v Bratislave sa v skutočnosti žiadny iránsky náklad nenakladal.¹²¹ Spoločnosť LR Avionics Technologies, Ltd. so sídlom v Herzliji v Izraeli vehementne poprela akúkoľvek účasť v pripravovanej zásielke iránskej munície s tvrdením: „Naša spoločnosť sa transakcie s protitankovými strelami nezúčastnila.”¹²² LR Avionics odmietla tvrdenia tlače, že sa snažila zabezpečiť uvoľnenie protitankovej munície zadrživanej na Slovensku.¹²³ Human Rights Watch získala informáciu, že onedlho potom, ako iránsky náklad zadržali, niekto, kto sa označil za predstaviteľa angolskej vlády, súkromne intervenoval za jeho uvoľnenie.¹²⁴

Hráči

V tomto zamotanom pokuse prepravy iránskych striel boli zapletené viaceré organizácie. Exportérom protitankových striel, ktoré v Bratislave zadržali, bola firma Modlex Export Center, iránska štátna spoločnosť.¹²⁵ Po zadržení nákladu poskytol Modlex faktúru, v

¹¹⁹ List štátneho tajomníka Viktora I. Bannika, ukrajinské Ministerstvo obrany, adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30.januára 2003.

¹²⁰ List Andreja Kukina, prezidenta Ukrainian Cargo Airways, adresovaný Human Rights Watch zo dňa 29.januára 2003.

¹²¹ Tamtiež. Ukrajinská vláda vo svojej odpovedi opakovala názor UCA, keď píše: “UCA nemá informácie o žiadnom iránskom náklade (munície), ktorý ste spomínali.” List štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30.januára 2003.

¹²² E-mailová korešpondencia od Roya Bena Yamiho, generálneho riaditeľa LR Avionics Technologies, Ltd., 31.decembra 2002.

¹²³ Tamtiež. Išlo o článok, ktorý obsahoval takéto tvrdenia, „Daily Examines Circumstances of Iranian Weapons Detained at Bratislava Airport“ (Denník preveruje okolnosti iránskych zbraní zadržaných na bratislavskom letisku), *Pravda* (Bratislava) via WNC, 2.októbra 2001.

¹²⁴ Rozhovory Human Rights Watch s dvoma ľuďmi oboznámenými s prípadom, Bratislava, apríl 2001. Tieto rozhovory sa uskutočnili samostatne a v rôzne dni bez toho, aby sme jednu stranu informovali o tom, čo povedala druhá strana.

¹²⁵ Faktúra spoločnosti Modlex, ktorú si prezreli pracovníci Human Rights Watch v apríli 2002; rozhovor pracovníka Human Rights Watch s iránskym zdrojom, Bratislava, apríl 2001. Faktúra firmy Modlex uvádza, že náklad bol pre angolské ministerstvo obrany. Faktúra Modlexu, ktorú si prezreli pracovníci Human Rights Watch v apríli 2002. Správy v médiách spájali Modlex s belgickým obchodníkom so zbraňami Jacquesom Monsieurem, ktorý bol v decembri 2002 usvedčený belgickým súdom z podvodu, prania špinavých peňazí a ilegálneho obchodu so zbraňami a proti ktorému vo Francúzsku vzniesli obvinenie. Čo sa týka jeho údajného prepojenia na Modlex (v článkoch sa udáva Modelex), pozri napr.: Alain Lallemant: “Arms and money: Tehran

ktorej sa uvádza, že náklad bol určený pre angolské ministerstvo obrany.¹²⁶ Tento dokument, ktorý si Human Rights Watch prezrela, nesprávne špecifikoval náklad ako 400 kusov 40 mm raketových striel.¹²⁷ Ich skutočné množstvo bolo oveľa väčšie, 504 kusov.¹²⁸ Iránske ministerstvo obrany na požiadavku organizácie Human Rights Watch komentovať záležitosť okolo firmy Modlex nereagovalo.¹²⁹

Slovenský denník *Pravda* uviedol, že spoločnosť Slovtrans Air, firma so sídlom v Bratislave, zohrala v prípade s iránskou muníciou istú úlohu,¹³⁰ i keď osoba, ktorá potvrdila toto spojenie, neskôr o svojej pôvodnej výpovedi zapochybovala. Majiteľ Slovtrans Air Mohamad Ahmad Saad odmietol o prípade hovoriť oficiálne.¹³¹ Jeho žena, pani Dobroslava Saadová, však pre *Pravdu* poskytla nižšie uvedené vysvetlenie:

Objednali sme z Kyjeva lietadlo, ktoré malo z Bratislavy prepraviť dve zásielky. Jedna obsahovala 16 kilogramov signálnych rakiet zo Slovenska. Potom sa mal náklad doplniť o tri metrické tony vojenského materiálu z Teheránu. Colníci druhú zásielku zadržali, pretože doklady z Teheránu neboli správne vyplnené. Po 20 hodinách odletelo ukrajinské lietadlo so slovenskou časťou zásielky na palube do Izraela.¹³²

Pani Saadová uviedla, že tovar bol v čase, keď boli vyžiadané potrebné letové povolenia, riadne deklarovaný ako vojenský materiál: "Ministerstvo dopravy o tomto vedelo; každý o tom vedel. Takáto preprava si vyžaduje veľké množstvo schválení, ktoré je potrebné

investigates" (Zbrane a peniaze: Teherán vyšetruje), *Le Soir*, 21. júna 2001; "Belgian Weekly Reports on Alleged Smuggler Victor Bout" (Belgický týždenník píše o údajnom pašerákovi Victorovi Boutovi), *Le Vif/L'Express* (Brussels) via WNC, 2. marca 2002; Medzinárodné konzorcium investigatívnych novinárov, "The Field Marshal," kapitola *Zabíjanie: Obchod s vojnou* (Center for Public Integrity: Washington, 2003). Písanie názvu firmy (Modlex, ako tu používame) je okrem iných v „Iran Exporters Directory“ (Zozname iránskych vývozcov), časti vojenský priemysel, ktorý je prístupný na <http://www.iranexporters.org/asp/military.asp> (stiahnuté 30. októbra 2002).

¹²⁶ Faktúra Modlexu, ktorú si prezreli pracovníci Human Rights Watch v apríli 2002.

¹²⁷ Rozhovor pracovníkov Human Rights Watch s iránskym zdrojom, Bratislava, apríl 2001.

¹²⁸ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s iránskym zdrojom, Bratislava, apríl 2001; a rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Luteránom a Ľubomírom Skuhrom, Colné riaditeľstvo, 12. apríla 2002.

¹²⁹ Požiadavka zo dňa 20. decembra 2002, listom.

¹³⁰ "Daily Examines Circumstances...", *Pravda*. Článok tvrdí, že táto spoločnosť „zariadila transport tovaru z Iránu cez slovenské územie do Izraelu a potom do Angoly.“ Tamtiež.

¹³¹ Human Rights Watch kontaktovala pána Saada dňa 15., 16. a 24. apríla 2002.

¹³² "Daily Examines Circumstances...", *Pravda*.

získať vopred. Naše lietadlo legálne pristálo v Izraeli, dokonca na vojenskom letisku, čo si vyžaduje súhlas izraelskej vlády.”¹³³

Keď Human Rights Watch kontaktovala pani Saadovú, získala od nej vysvetlenie, podľa ktorého ona sama nepracovala pre Slovtrans Air v nijakej oficiálnej funkcii. Na otázku prostredníctvom e-mailu o údajnej úlohe Slovtrans Air-u v tomto prípade a ďalšej transakcii, s ktorou spoločnosť verejne spájali (opísaná nižšie) povedala: “Už si takmer nespomínam ani na jednu z vecí, ktoré ste uviedli vo vašej správe a uvádzané obvinenia ma prekvapujú.” Dodala: “Nič z toho, čo ste spomínali, nezabezpečovala spoločnosť Slovtrans Air.”¹³⁴

Viac otázok ako odpovedí

Podozrenie v súvislosti so zásielkou iránskych zbraní pretrváva a je ťažké dať do súladu viacero prvkov celého prípadu. Po prvé, nikto riadne nevysvetlil falošné informácie uvedené v dokladoch o iránskom náklade v Bratislave. Hovorca ministerstva vnútra potvrdil, že colná deklarácia bola vystavená na “iný materiál, nie zbrane.”¹³⁵ Navyše, Human Rights Watch zistila, že letecký nákladný list predložený na colnici, uvádzal “všeobecný náklad”, a tiež, že kódy označenia nákladu pri predkladaní žiadosti o letové povolenie boli zavádzajúce.¹³⁶

Okrem toho, hoci angolské médiá informovali o zabavení protitankovej munície na Slovensku, oficiálne angolské úrady nikdy verejne neuznali, že by Angola iránsku zásielku vlastnila. Do apríla 2002 na oficiálnu slovenskú požiadavku o vysvetlenie, či Angola bola konečným užívateľom zásielky, predloženú v októbri 2001, angolská vláda

¹³³ Tamtiež.

¹³⁴ E-mailová komunikácia s pani Dobrosлавou Saadovou zo dňa 27. januára 2003.

¹³⁵ “Slovak police investigating illegal arms cargo..” (Slovenská polícia vyšetroje náklad ilegálnych zbraní), Reuters.

¹³⁶ Uvedené kódy nákladu zodpovedali všeobecnému vojenskému nákladu, kategórií, kam by mohli napríklad patriť uniformy, ale nie munícia. Rozhovor Human Rights Watch s iránskym zdrojom, Bratislava, apríl 2001. Munícia podlieha špeciálnym predpisom, ktoré upravujú prepravu nebezpečného materiálu. Napríklad podľa medzinárodných civilných leteckých pravidiel sa v prípade explozívneho nákladu vyžaduje osobitné povolenie preletu. Výbušný náklad by sa mal tiež deklarovať ako výbušný na doklade známom ako letecký nákladný list.

neodpovedala.¹³⁷ Neodpovedala ani na žiadosť zo strany Human Rights Watch z decembra 2002, aby sa k záležitosti vyjadrila.

Samotný charakter zbraní vyvoláva isté pochybnosti o ich uvažovanom použití. RPG sú zbrane širšieho použitia, ktoré je možné použiť aj proti iným cieľom, nielen proti tankom. Bežne sa využívajú ako bojová podpora ľahkej pechoty. Účelom protitankovej munície v afrických konfliktoch, ktoré sa zväčša vyznačujú využívaním ručných palebných zbraní a zriedkavým, až takmer nulovým použitím tankov, bolo poskytnutie zvýšenej palebnej sily bojujúcim jednotkám, a tým aj potenciálu ničiť všetky druhy cieľov. Bol to aj prípad konfliktov, do ktorých bola zapojená Angola. V angolskej občianskej vojne a v regionálnom konflikte v DRC sa zbrane RPG vystreľovali na budovy, domy i iné civilné stavby.¹³⁸

Informácia, že sa iránske zbrane mali prepraviť do Angoly cez Izrael, cez vojenské letisko, a spolu s izraelským nákladom, je tiež zaujímavá. Izrael obvinil Irán z pašovania zbraní pre palestínske úrady a USA, s ktorými má Slovensko a najmä Izrael úzke vzťahy, označili Irán za "štátneho sponzora terorizmu". Táto stigma bola zvlášť závažná po útokoch v USA, ktoré sa uskutočnili dva týždne pred pokusom dodať iránske streľivo. Rozporupnosť zbrojného spojenia medzi Iránom a Izraelom otvára priestor pre podozrenie, že mohlo ísť o utajovanú dodávku zbraní.¹³⁹

Rovnako aj zložito dojednaná preprava vyvoláva isté pochybnosti a naznačuje, že cieľom bolo predísť tomu, aby zásielku niekto podrobnejšie skúmal. Snaha o zakrytie iránskeho spojenia by napríklad mohla vysvetľovať, prečo sa na prepravu nákladu použilo druhé lietadlo, ako aj prečo smerovala jeho trasa cez izraelské vojenské letisko.

¹³⁷ Rozhovory Human Rights Watch s dvoma ľuďmi oboznámenými s prípadom, Bratislava, apríl 2001. Následné šetrenie zo strany by Human Rights Watch v septembri a októbri 2002 neprinieslo žiadne nové informácie.

¹³⁸ Human Rights Watch, "Uganda in Eastern DRC: Fueling Political and Ethnic Strife" (Uganda vo východnej Demokratickej republike Kongo: Podpora politického a etnického konfliktu), *Human Rights Watch Short Report (Krátka správa HWR)*, marec 2001; Human Rights Watch, *Angola Unravels: The Rise and Fall of the Lusaka Peace Process (Angola sa objasňuje: Vzostup a pád lusackého mierového procesu)*, (New York: Human Rights Watch, 1999). Angola mala jednotky aj v Republike Kongo, kde pôsobili ako stabilizačná sila.

¹³⁹ Utajené iránsko-izraelské prepojenie týkajúce sa zbraní vyšlo najavo v 80-tych rokoch, kedy sa odhalil Irán-kontra škandál, v ktorom išlo o americké dodávky zbraní nikaraguským rebelom a o výmenu zbraní za rukojemníkov s Iránom.

Spôsob zabezpečenia tiež odporuje logike z finančného hľadiska. Samotná malá zásielka signálnych rakiet exportovaná zo Slovenska by neopodstatňovala prenájom lietadla, ktoré sa malo v Bratislave zastaviť. Ako sme uviedli, Human Rights Watch zistila, že ukrajinské lietadlo prevážalo aj iný náklad, a že malo v pláne vyzdvihnúť ďalší po ceste do svojho konečného cieľa. Ak by to tak nebolo, bolo by logickejšie, keby celý náklad prepravilo do Angoly iránske lietadlo.

Ďalšie zastávky, ďalší náklad

Letové záznamy lietadla spoločnosti UCA dokazujú, že lietadlo odletelo z gostomelského letiska pri Kyjeve na Ukrajinu a letelo priamo do Bratislavy, potom do Luandy, hlavného mesta Angoly, cez Ovdu, vojenské letisko v Izraeli, s krátkymi zastávkami v Egypte a Tanzánii. Lietadlo sa z Angoly vrátilo na Ukrajinu cez Sudán.¹⁴⁰

Ako zdôraznila letecká spoločnosť i ukrajinské úrady, Angola nepatrí medzi krajiny, na ktoré je uvalené medzinárodné embargo. Podľa ich prehlásenia preprava nákladu bola zabezpečená v súlade s príslušnými štátnymi exportnými predpismi, ako i predpismi platnými v medzinárodnom civilnom letectve.¹⁴¹ Uviedli, že predtým, ako sa na nich obrátila Human Rights Watch, nedostali v súvislosti s uvedenou transakciou žiadnu sťažnosť.¹⁴² Ukrajinské ministerstvo obrany k tomu dodalo, že ich vyšetrovanie prišlo k záveru, že “trasa letu, charakter nákladu a časové parametre boli úplne legálne”, a že “v tomto prípade fungovala letecká spoločnosť len ako prepravca nákladu.”¹⁴³ Letecká spoločnosť aj ukrajinské orgány označili spoločnosť, ktorá zabezpečovala prepravu nákladu prepraveného prostredníctvom UCA do Angoly (viď vyššie).¹⁴⁴

Napriek tomu sú informácie týkajúce sa dodávky UCA do Angoly zaujímavé vzhľadom na to, že sa vzťahujú na plánovanú trasu dodávky iránskej munície. Rovnako dokumentujú aj celú zložitosť prepravných opatrení, množstvo zainteresovaných hráčov

¹⁴⁰ Letové záznamy, september a október 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

¹⁴¹ List Andreja Kukina z Ukrainian Cargo Airways adresovaný Human Rights Watch zo dňa 4. januára 2003; list ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 8. januára 2003.

¹⁴² Tamtiež.

¹⁴³ Citáty sa nachádzajú v liste ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 8. januára 2003 a v liste ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30. januára 2003.

¹⁴⁴ List od Andreja Kukina, Ukrainian Cargo Airways adresovaný Human Rights Watch zo dňa 29. januára 2003; list ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30. januára 2003.

v jednej zásielke zbraní a nedostatok transparentnosti v takýchto transakciách. Správy médií navyše naznačujú, že sa vyskytli isté rozpory v colnej deklarácii nákladu na jednej z jeho zastávok. Napokon, ako uvedieme v tretej prípadovej štúdii tejto správy, smutná bilancia Angoly v oblasti dodržiavania ľudských práv robí z tejto krajiny nevhodného zákazníka pre predaj zbraní.

Letové záznamy uvádzajú, že lietadlo spoločnosti UCA odletelo z Gostomelu 29. septembra 2001 o 16.17 h s komerčným nákladom s hmotnosťou 2.479 kilogramov.¹⁴⁵ Ukrajinské orgány a UCA informovali Human Rights Watch, že náklad obsahoval “letecké náhradné diely.”¹⁴⁶ Ďalej podali vysvetlenie, že tento náklad mala povolené exportovať ukrajinská štátna exportná spoločnosť Ukrspetsexport pre angolskú vládu.¹⁴⁷ Hoci ukrajinské orgány, rovnako ako letecká spoločnosť nešpecifikovali typ lietadla, pre ktoré boli náhradné diely určené, skutočnosť, že predaj realizovala firma zaoberajúca sa vývozom zbraní a že export mal riadne povolenie, také ako sa vyžaduje pri vojenskej výbroji, naznačuje, že išlo o diely pre vojenské lietadlo. Nezávisle od uvedeného jeden ukrajinský predstaviteľ informoval Human Rights Watch, že podľa jeho informácií, náhradné diely boli určené pre vojenské lietadlo.¹⁴⁸

Ako sme už uviedli, lietadlo spoločnosti UCA pristálo v Bratislave o 18.27 h a povolenie k odletu dostalo na druhý deň, 30. septembra 2001. Podľa letových záznamov odletelo o 12.27 h s tým, že naložilo šesťnásť kilogramov ďalšieho komerčného nákladu.¹⁴⁹ Išlo o

¹⁴⁵ Letové záznamy, september a október 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch. Čo sa týka odletu lietadla z Gostomelu, pozri aj: “Slovakia: Both flights involved...” (Slovensko: Oba lety...), TASR tlačová agentúra. OSN udávala Gostomel ako miesto, odkiaľ sa jedno lietadlo s nákladom zbraní vydalo na cestu v júli 2000. Náklad dopravený do Pobrežia slonoviny bol opätovne exportovaný na palube iného lietadla do Libérie. *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii*, odsek 208-210.

¹⁴⁶ List od Andreja Kukina, Ukrainian Cargo Airways adresovaný Human Rights Watch zo dňa 4. januára 2003; list ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 8. januára 2003.

¹⁴⁷ List od Andreja Kukina, Ukrainian Cargo Airways adresovaný Human Rights Watch zo dňa 29. januára 2003; list ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30. januára 2003.

¹⁴⁸ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Viktorom Hvozdom, Ukrajinská misia pri OSN, 9. januára 2003.

¹⁴⁹ Letové záznamy, september a október 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

malú zásielku signálnych rakiet.¹⁵⁰ Tento tovar predávala slovenská firma Hermes a bol schválený na vývoz do Angoly.¹⁵¹

Ďalšia a posledná nakládka sa uskutočnila v izraelskom Ovde, kde lietadlo spoločnosti UCA pristálo 30.septembra 2001 o 15.27 h.¹⁵² Tam sa naložilo 2.500 kilogramov komerčného nákladu.¹⁵³ Náklad bol označený ako "batožina".¹⁵⁴ Lietadlo UCA odletelo z Ovdy 1.októbra 2001 o 13.02 h. Z Ovdy letelo lietadlo do Aswanu v Egypte, aby si tam doplnilo palivo.¹⁵⁵ Pristálo v Aswanu o 14.42 h a odletelo o 2.15 h. nasledujúceho rána.¹⁵⁶

Objavili sa rozdielne informácie o tom, čo sa stalo na ďalšej zastávke lietadla v Mwanze pri Viktóriinom jazere v Tanzánii, kde podľa letových záznamov lietadlo pristálo 2.októbra 2001 o 8.40 h a odkiaľ odletelo na druhý deň o 14.10 h. Správa médií z Tanzánie uviedla, že vedúci pracovníci letiska dočasne zastavili lietalo UCA s registračným číslom UR-UCK krátko po jeho pristátí v Mwanze pre podozrenie z prepravovania nedeklarovaného nákladu zbraní.¹⁵⁷ Lietadlo dostalo povolenie odletieť, ale o niekoľko mesiacov neskôr jeden úradník z Tanzánie povedal, že ich orgány

¹⁵⁰ List ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30.januára 2003. Náklad niektoré tlačové správy popisovali ako signálne rakety. Termíny sa niekedy zamieňajú, pretože to, čím sa signálne svetlice a signálne rakety líšia (ich veľkosť a druh nosiča), sa považuje za nepodstatné.

¹⁵¹ "Daily Examines Circumstances..." („Denník skúma okolnosti..."), *Pravda*; "Weapons Deals: State has few reasons not to approve," ("Obchody so zbraňami: Štát má málo dôvodov, aby neschvaľoval"), *Slovak Spectator*, 8.-14.októbra 2001.

¹⁵² Letové záznamy, september a október 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

¹⁵³ Tamtiež.

¹⁵⁴ List ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 8.januára 2003.

¹⁵⁵ Tamtiež.

¹⁵⁶ Letové záznamy, september a október 2001, kópia je uložená v Human Rights Watch.

¹⁵⁷ "Plane Carrying Arms Detained at Tanzanian Airport" („Lietadlo prevážajúce zbrane zadržané na tanzánskom letisku"), Xinhua News Agency (Peking), 3.októbra 2001; "Arms-carrying Ukrainian plane detained in north" („Ukrajinské lietadlo prevážajúce zbrane zadržali na severe"), *Guardian* (Dar-es-Salaam) via BBC Monitoring, 3.októbra 2001; "Tanzania Releases Arms-Carrying Ukraine Plane" („Tanzánia uvoľnila ukrajinské lietadlo prevážajúce zbrane"), Xinhua News Agency, 3.októbra 2001; "Suspected Ukrainian arms plane released" („Podozrivé ukrajinské lietadlo so zbraňami uvoľnili"), *Guardian* (Dar-es-Salaam) via BBC Monitoring, 4.októbra 2001.

skutočne našli na palube lietadla nedeklarovaný náklad zbraní a dodal, že lietadlo pustili len na základe príkazov vysokých bezpečnostných predstaviteľov Tanzánie.¹⁵⁸

Iný výklad poskytla ukrajinská tlač. Citovala jedného predstaviteľa UCA, ktorý odmietol tvrdenie, že lietadlo prepravovalo zbrane a prehlásil, že lietadlo malo na palube len dopravné zariadenia.¹⁵⁹ Predstaviteľ leteckej spoločnosti údajne uznal, že lietadlo malo v Tanzánii nejaké problémy, ale spochybnil správy, že posádka bola zadržaná a vypočúvaná.¹⁶⁰

Keď organizácia Human Rights Watch kontaktovala UCA, tá uviedla: “Lietadlo malo v Mwanze technickú zastávku na doplnenie paliva a krátky oddych posádky. Nemali sme nijaké informácie o zadržiavaní lietadla orgánmi Tanzánie. Program letu nebol narušený.”¹⁶¹ Podobne odpovedali aj ukrajinské úrady, ktoré dodali, že ich orgány Tanzánie v súvislosti s týmto letom nekontaktovali.¹⁶² Napriek priamej otázke sa žiadna z oboch uvedených zainteresovaných strán nevyjadrila k skutočnosti, že vojenský náklad v tomto čase údajne letecká spoločnosť identifikovala ako dopravné zariadenia.

Po prilete do Luandy podľa UCA “všetok deklarovaný dovezený náklad vyložili a odovzdali predstaviteľom angolskej vlády.”¹⁶³ Podľa letových záznamov lietadlo pristálo v Luande 3.októbra 2001 o 19.05 h.¹⁶⁴ Záznamy neuvádzajú čas jeho odletu s prázdny

¹⁵⁸ “Dar Officials Accused of Abetting Arms Racket” („Predstavitelia z Dar-u sú obvinení, že napomáhali zbrojnému kšeftu“), East African/All Africa Global Media via COMTEX, 24.júna 2002. Podobne sa v tom čase vyjadril regionálny komisár z Mwanzy, ktorý povedal: “Z Dar es Salaam [hlavné mesto Tanzánie] sme dostali pokyny lietadlo uvoľniť.” „Tanzania Releases Arms-Carrying Ukraine Plane” („Tanzánia uvoľnila ukrajinské lietadlo prevážajúce zbrane“), Xinhua News Agency.

¹⁵⁹ “Ukrainian Plane Suspected of Smuggling Weapons to Angola Grounded in Tanzania” („Ukrajinské lietadlo podozrivé z pašovania zbraní do Angoly zadržané v Tanzánii“), wde (Lvov), 3.októbra 2001; a “Ukrainian airline says no arms on board plane reportedly detained in Tanzania” („Ukrajinská letecká spoločnosť hovorí, že na palube lietadla údajne zadržaného v Tanzánii nie sú žiadne zbrane“), STB TV (Kijev) via BBC Monitoring, 3.októbra 2001.

¹⁶⁰ “Ukrainian airline says no arms on ...” („Ukrajinská letecká spoločnosť hovorí, že na palube lietadla údajne zadržaného v Tanzánii nie sú žiadne zbrane“), STB TV.

¹⁶¹ List od Andreja Kukina, Ukrainian Cargo Airways adresovaný Human Rights Watch zo dňa 29.januára 2003.

¹⁶² List ukrajinského štátneho tajomníka Viktora I. Bannika adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30.januára 2003.

¹⁶³ List od Andreja Kukina, Ukrainian Cargo Airways adresovaný Human Rights Watch zo dňa 29.januára 2003. Ukrajinský štátny tajomník Viktor I. Bannik vo svojej odpovedi podobne naznačil, že ukrajinské úrady zistili, že „konečné pristátie a vykládka lietadla UCA“ sa uskutočnili v Luande. List adresovaný Human Rights Watch zo dňa 30.januára 2003.

¹⁶⁴ Letové záznamy, september a október, kópia je uložená v Human Rights Watch.

nákladným priestorom z Luandy do Chartúmu, kde sa lietadlo spoločnosti UCA zastavilo 4.októbra 2001 o 14.40 h a zostalo tam do rána nasledujúceho dňa do 4.55 h, kedy odletelo na letisko Borispol v Kyjeve, kam priletelo 5.októbra 2001 o 12.10 h.¹⁶⁵

Ešte v marci 2003 bolo slovenské vyšetrovanie trestného činu v súvislosti s iránskou muníciou stále otvorené. Neobvinili konkrétnu osobu a už minimálne jeden rok vyšetrovatelia v prípade vôbec nepostúpili. Slovenské orgány poukázali na slabú medzinárodnú spoluprácu ako na dôvod pomalého postupu v ich vyšetrovaní. Okrem toho sa kontinuita vyšetrovania prerušila; policajný vyšetrovateľ zodpovedný za toto vyšetrovanie odišiel od polície a jeho nástupca ešte rozsiahly spis tohoto prípadu nepreštudoval. Podobná situácia nastala aj vo vyššie uvedenom libérijskom prípade. Fluktuácia medzi policajnými vyšetrovateľmi, spôsobená zrejme pocitom, že sú pracovne preťažení a finančne nedocenení, iba znižuje šancu súdne stíhať previnilcov v prípadoch nekalého obchodovania so zbraňami.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Tamtiež.

¹⁶⁶ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Chrončokom, Krajský úrad justičnej polície (Bratislava) a Milošom Jaďuďom, Ministerstvo vnútra SR, Bratislava, 7.marca 2003. Prípád sa otvoril pre podozrenie z porušenia § 124, písmeno c slovenského Trestného zákonníka.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA č. 3: ZISTENÁ NEDBALOSŤ: ZMÄTOK S LICENCIAMI

Dňa 26.septembra 2001 zadržali colníci zásielku nadbytočných stíhacích lietadiel v podozrení, že ide o pašovanie zbraní. Podozrenie vyvolala skutočnosť, že vývozná licencia, ktorú na začiatku s nákladom predložili a kde bola ako miesto určenia uvedená Angola, vypršala už pred deviatimi mesiacmi. Spoločnosť pre vývoz zbraní Hermes potom predložila novú kópiu exportnej licencie, ale colnica ju odmietla, pretože dokument bol viditeľne pozmenený. Na mieste, kde bol starý dátum expirácie, bol text začiernený a bol dopísaný nový dátum. Zmena bola opatrená úradnou pečiatkou, ale chýbal oficiálny podpis. Firma Hermes tvrdila, že išlo o platný dokument, ale predstavitelia colnice nesúhlasili.¹⁶⁷

Náklad bol zabalený v tridsaťjeden kontajneroch a naložený na nákladné vagóny, aby ho dopravili do Gdaňska v Poľsku, kde ho mali naložiť na loď smerujúcu do Angoly. Pri podrobnejšej kontrole slovenské orgány zistili ďalšie nezrovnalosti. Okrem rozmontovaných lietadiel boli vo vlakových vozňoch naložené aj guľomety a náhradné diely, ktoré sa na exportnej licenci, ktorú ukázali colníkom, nenachádzali. Okrem toho, jedno z lietadiel bolo typu, ktorý sa nezhodoval s číslom modelu uvedenom na dokumente.¹⁶⁸

Spočiatku médiá špekulovali, že išlo o nelegálny obchod, ale ukázalo sa, že tomu tak nebolo. Po šetrení zo strany colných orgánov a po trestnom vyšetrení pod dohľadom okresnej prokuratúry v Trenčíne tovar na vývoz do Angoly uvoľnili. Záver prokuratúry bol, že nebol porušený žiaden zákon. Colné orgány zistili, že firma Hermes porušila colné predpisy tým, že v čase colnej kontroly nepredložila potrebné vývozné oprávnenia. Colnica uvalila pokutu vo výške 2,5 milióna Sk (cca 51.800 USD), ktorú spoločnosť odmieta.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Kučerom, zástupcom krajského prokurátora a Tiborom Sivešom, prokurátorom zodpovedným za prípad Su-22, krajská prokuratúra, Trenčín, 16.apríla 2002. Prokurátori majú podozrenie, že prišlo k trestnému činu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, podľa § 176, odsek 1 slovenského Trestného zákonníka.

¹⁶⁸ Tamtiež.

¹⁶⁹ Tamtiež.

Niektorí súčasní aj bývalí licenční úradníci vyjadrili názor, že colnica bola príliš horlivá a že napokon si tento prípad nezaslúžil takú pozornosť, lebo sa nič nesprávne nestalo. Avšak zadržanie zásielky a následné vyšetrovanie urobilo dobrú službu. Odhalili dôležité nedostatky v procese udeľovania vývozných licencií, ktoré bolo potrebné odstrániť. Množstvo chýb umožnilo poukázať na porušovanie medzinárodných záväzkov Slovenska nedodávať zbrane porušovateľom ľudských práv a krajinám, v ktorých sú ozbrojené konflikty (ako uvádzame ďalej v texte). Demonštrovalo aj benevolentné postupy pri udeľovaní licencií a pomohlo odkryť konflikty záujmov medzi licenčnými úradníkmi a pomohlo aj vyšetrovaniu tvrdení o oficiálnej korupcii.

Problémy na každom kroku

Prvou spornou vecou je udelenie licencie na predaj zbraní do Angoly. Podľa úradníka, ktorý pracoval na schválení tohto obchodu, boli zbrane v tejto zásielke uskutočňovanej na základe dlhodobého kontraktu s vládou Angoly poslednou zásielkou.¹⁷⁰ Poznamenal, že firma Hermes bola najväčším partnerom Angoly v tomto regióne a že žiadala o desiatky povolení na export zbraní do Angoly, a tiež ich dostala. On aj iní poukazovali na to, že slovenská vláda sa veľmi snažila zbaviť sa nadbytočných zbraní a bola rada, že mala zákazníka, ktorý mal záujem o výzbroj z čias Sovietskeho zväzu a ktorý nebol predmetom embarga OSN.

Slovensko naozaj rozvíjalo s Angolou obchodovanie so zbraňami. Slovenská vláda vyvinula značné úsilie pri podpore predaja zbraní do Angoly, organizovala štátne návštevy a potom ako zákazník naznačil, že by chcel od zmluvy odstúpiť, použila dokonca diplomatické cesty, aby vyvíjala na Angolu tlak, aby kontrakt s Hermesom dotiahla do konca.¹⁷¹ Angola udržiava na Slovensku svoje veľvyslanectvo, čo je jedno z mála diplomatických zastúpení tejto africkej krajiny v regióne. Obe krajiny vyhlásili obchodné vzťahy za prioritu bilaterálnych vzťahov.¹⁷² Angolské veľvyslanectvo

¹⁷⁰ Rozhovor Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 12. apríla 2002.

¹⁷¹ Rozhovor Human Rights Watch s bývalým licenčným úradníkom, Bratislava, apríl 2002; rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Zigom, riaditeľom a Petrom Chupáčom, obchodným námestníkom opravárenského podniku LOT, Trenčín dňa 24. apríla 2002. Pozri aj napr.: "Slovakia: Visiting Angolan President Interested in Weapons" („Slovensko: angolský prezident, ktorý je na návšteve, má záujem o zbrane“), ČTK News Agency (Praha) via WNC, 2. apríla 2000; "Angolan president tours tank repair plant, ends visit" („Angolský prezident navštívil opravárenský podnik na tanky a ukončil svoju návštevu“), TASR, via Foreign Broadcast Information Service (FBIS), 2. apríla 2000.

¹⁷² Pozri napr.: "Ambassador to Slovakia Presents Credentials" („Veľvyslanec na Slovensku odovzdáva poverovacie listiny“), Angola Press Agency via COMTEX, 19. septembra 2002. V nadväznosti na predchádzajúce návštevy navštívila Angolu v júli 2002 oficiálna slovenská delegácia vedená štátnym tajomníkom ministerstva hospodárstva, aby sa diskutovalo o obchodných vzťahoch, vrátane dohôd o

v Bratislave slúži údajne aj ako zastúpenie firmy Simportex, čo je organizácia angolskej vlády pre obstarávanie zbraní.¹⁷³ Na základe vzťahov budovaných v tejto oblasti Slovensko v roku 2002 vyviezlo do Angoly šesť cvičných lietadiel L-29.¹⁷⁴

Transfery zbraní zo Slovenska do Angoly, i keď nie sú porušením embarga, a sú preto po technickej stránke legálne, predstavujú vážny problém, pretože sú v rozpore s dôležitými záväzkami Slovenska prejavovať zdržanlivosť v obchodovaní so zbraňami. Až do roku 2002, teda viac ako dvadsaťpäť rokov, bola v Angole občianska vojna, sprevádzaná hrubým porušovaním ľudských práv a rozsiahlym porušovaním medzinárodného humanitárneho práva.¹⁷⁵ Angola sa zúčastňovala aj krvavej regionálnej vojny v Demokratickej republike Kongo. Okrem toho vyvolali niektoré angolské nákupy zbraní v minulosti podozrenie z korupcie.¹⁷⁶ Slovenskí predstavitelia obchody so zbraňami s Angolou neochvejne bránili. Napríklad v polovici roku 2002 po tlačovej konferencii, na ktorej organizácia Amnesty International-Slovensko odsúdila z dôvodu nedodržiavania ľudských práv tok zbraní do Angoly, prehlásil hovorca slovenského ministerstva hospodárstva, že Slovensko zohralo úlohu v pomoci Angole pri potlačení povstania.¹⁷⁷ Vyslovil tiež Pútost', že kritika médií a občianskej spoločnosti by mohla podkopáť postavenie Slovenska na trhu. Povedal:¹⁷⁸ „Potom ako sa v médiách objavili neoverené a neobjektívne informácie, (angolský prezident) osobne vyjadril znepokojenie, že naša budúca spolupráca by mohla byť ohrozená, a že by sa musel obrátiť na zbrojárske spoločnosti v Nemecku alebo v iných krajinách.“¹⁷⁹

Čo sa týka platnosti licencie, ktorú predložila spoločnosť Hermes, záznamy štátnej licenčnej komisie ukazujú, že firma Hermes požiadala a v decembri 2000 aj dostala

komerčných a bilaterálnych vzťahoch. Oficiálnu korešpondenciu medzi slovenskými a angolskými predstaviteľmi láskavo poskytla organizácia Amnesty International Slovakia, ktorá korešpondenciu získala na požiadanie v súlade so slovenským zákonom o informáciách.

¹⁷³ Rozhovory Human Rights Watch s dvoma utajenými zdrojmi, Bratislava, apríl 2002.

¹⁷⁴ Slovenský zápis v Registri konvenčných zbraní OSN za rok 2002, predložený 28.mája 2003.

¹⁷⁵ Human Rights Watch, *Angola Unravels (Angola sa objasňuje)*.

¹⁷⁶ Francúzska vláda zahájila vyšetrovanie otáznych angolských nákupov zbraní, kde mohlo prísť k zneužitiu verejných zdrojov. Pozri Human Rights Watch: „The Oil Diagnostic in Angola: An Update“, a *Human Rights Watch Backgrounder*, marec 2001, s.7-10.

¹⁷⁷ Peter Chalmovský, hovorca Ministerstva hospodárstva SR, „Reálny obraz obchodu so zbraňami (Real image of arms trade),“ list šéfredaktorovi, *SME*, 1.júla 2001, preklad: Amnesty International Slovakia.

¹⁷⁸ Tamtiež.

¹⁷⁹ Tento citát sa objavuje v dlhšej verzii listu šéfredaktorovi, ktorý uverejnil slovenský denník *Hospodárske noviny* dňa 27.júna 2002, preklad: Human Rights Watch.

predĺženie pôvodnej licencie. Pôvodná licencia na šesť Su-22 stíhacích lietadiel typu M4, určených pre útoky na pozemné ciele, mala totiž koncom mesiaca vypršať. Zmenu urobil sekretariát komisie na ministerstve hospodárstva, kde bola vtedy bežná prax pôvodnú licenciu pozmeniť tak, že uviedli nový dátum expirácie a opatrili ho úradnou pečiatkou bez toho, aby pridali oficiálny podpis. Prokurátor zistil, že takéto predĺženie licencie nebolo v súlade s právnymi normami.¹⁸⁰

Znepokojenie vyvolali aj časti zásielky, ktoré neboli prihlásené k precleniu. Náhradné diely do stíhacích lietadiel, včítane pneumatík, naložili do vlaku, ale počas colnej kontroly nákladu nepredložili na tento tovar vývoznú licenciu. Neskôr sa zistilo, že firma Hermes dostala na náhradné diely licenciu, ktorá bola v čase, keď bola zásielka zadržaná, platná, ale zamestnanec spoločnosti ju vtedy zabudol colnici predložiť. Vyšetrovatelia prišli opäť k záveru, že išlo skôr o omyl a nie o úmyselný pokus obísť licenčné požiadavky.¹⁸¹

Čo sa týka zabalených guľometov, licenčné orgány aj Hermes tvrdili, že ich považovali za súčasť stíhačiek a samostatná licencia nebola preto potrebná; prokuratúra toto vysvetlenie akceptovala. Aby sa celá záležitosť vyjasnila, vydalo ministerstvo hospodárstva opravenú licenciu, v ktorej boli jednotlivé položky výslovne uvedené.¹⁸²

Ďalším problémom bola nezrovnalosť v type stíhacích lietadiel vyvázaných na základe licencie. Vývozná licencia znela na šesť stíhacích lietadiel, ktoré boli špecifikované ako Su-22 M4. Niektoré stíhacie lietadlá vyradené zo zásob slovenskej armády neboli na potrebnej úrovni, a tak určité položky zamenili. Náklad obsahoval štyri stíhacie lietadlá Su-22 spolu s cvičným modelom Su-22 s označením (Su-22 UB), ktoré nezodpovedalo číslu modelu uvedenom na exportnej licencií. Prokuratúra túto chybu pripísala firme Hermes, ktorá licenčnú komisiu neinformovala, že položky sa zmenili a domnievala sa,

¹⁸⁰ Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Kučerom a Tiborom Sivešom, krajská prokuratúra, Trenčín, 16. apríla 2002. Výsledkom pozornosti, ktorú tento prípad vyvolal, bolo, že tieto praktiky sa zmenili. Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, vedúcim odboru licenčnej a colnej politiky Ministerstva hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002.

¹⁸¹ Tamtiež. Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Kučerom a Tiborom Sivešom, krajská prokuratúra, Trenčín, 16. apríla 2002.

¹⁸² Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Kučerom a Tiborom Sivešom, Kancelária krajského prokurátora, Trenčín, 16. apríla 2002. Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002.

že pôvodná exportná licencia pokryje aj cvičné lietadlo. Ministerstvo hospodárstva túto chybu napravilo, aby sa mohli tieto položky uvoľniť na vývoz.¹⁸³

Je možné, že v prípade sa vyskytla aj korupcia. Činitelia colných úradov v apríli 2002 naznačili, že iniciovali trestné stíhanie v prípade korupcie, ktorý sa týka člena licenčného orgánu.¹⁸⁴ Predstavitelia slovenskej polície naznačili, že príslušné vyšetrowanie, ktoré sa týkalo vývozu stíhačiek Su-22, pokračovalo aj v marci 2003.¹⁸⁵

Pozornosť, ktorú média venovali zmätku s licenciami, priniesla dôležitú informáciu vrhajúcu svetlo na iné problémy, ktoré vyžadovali reformu. *Slovak Spectator*, týždenník vychádzajúci v angličtine, sledujúc stopu tejto angolskej transakcie v decembri 2001 napísal, že traja členovia deväťčlenného licenčného orgánu zastávali súčasne aj funkcie v dozorných radách štátnych zbrojárskych podnikov. Väčšina slovenských predstaviteľov túto prax obhajovala, tvrdiac, že išlo o zabezpečenie lepšej kontroly zbrojárskych podnikov a že u úradníkov, ktorí mali takúto dvojité funkciu, nebolo náznaku, že by konali nesprávne. Vláda však pod tlakom pripustila, že príznaky konfliktu záujmov sú škodlivé. Výsledkom bolo, že začiatkom roku 2002 licenčnú komisiu rozpustili a nahradila ju nová komisia, ktorej členmi už neboli osoby s funkciami v štatutárnych orgánoch zbrojných podnikov.¹⁸⁶

¹⁸³ Rozhovor Human Rights Watch s Milanom Kučerom a Tiborom Sivešom, Kancelária krajského prokurátora, Trenčín, 16. apríla 2002. Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002. Letecký opravárenský podnik so sídlom v Trenčíne, ktorý lietadlá rozobral a zabalil na prepravu a uskutočnil niektoré obmedzené opravy, tvrdil, že podnik nie je za chybu zodpovedný. Rozhovor Human Rights Watch so Stanislavom Jahodkom, námestníkom riaditeľa opravárenského podniku LOT, Trenčín, 18. apríla 2002.

¹⁸⁴ Rozhovor Human Rights Watch s Jozefom Luteránom a Ľubomírom Skuhrom, Colné riaditeľstvo, 22. apríla 2002. Pozri aj: „Slovak Arms Dealers Unhappy with Licencing Commission's Policy“ (Politika slovenskej licenčnej komisie radosť slovenským obchodníkom so zbraňami radosť nerobí), *Nový deň* (Bratislava), 18. júna 2002.

¹⁸⁵ Rozhovor Human Rights Watch s Jozefom Chrončokom a Milošom Jadudom, Ministerstvo vnútra, 7. marca 2003.

¹⁸⁶ Tom Nicholson: „Arms bureaucrats defend their private roles“ („Zbrojárski byrokrati obhajujú svoje súkromné funkcie“), *Slovak Spectator*, 17.-23. decembra 2001. Pozri aj: Nicholson, „Opinions on arms control“ („Názory na kontrolu zbraní“), *Slovak Spectator*; „Editorial: Arms Control: Irresponsibility and ignorance“ („Úvodník: Kontrola zbraní: nezodpovednosť a ignorancia“), *Slovak Spectator*, 17.-23. decembra 2001; Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002; Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 15. apríla 2002.

DÔVODY PRE ĎALŠIE REFORMY

NATO a Európska únia: vplyv na zmeny

Až donedávna, kým obe organizácie koncom roku 2002 oznámili, že pozvú Slovensko k vstupu, podkopávala jeho problematická minulosť v obchodovaní so zbraňami medzinárodné postavenie krajiny a predstavovala potencionálnu prekážku členstva v NATO i EÚ. Časť slovenských štátnych predstaviteľov toto nebezpečenstvo rozpoznala a verejne o ňom hovorila. Napríklad v decembri 2001 poznamenal vtedajší riaditeľ Slovenskej informačnej služby, že mu zahraniční partneri opakovane hovorili, že režim pre kontrolu zbraní Slovenska sa považuje za nespoľahlivý.¹⁸⁷ Druhý predstaviteľ štátnych orgánov, riaditeľ Národného bezpečnostného úradu, súhlasil a zdôraznil význam tohto problému po útokoch z 11.septembra 2001 v Spojených štátoch. Vyslovil názor, že „svet sa pozerá veľmi negatívne na skutočnosť, že naši obchodníci so zbraňami falšujú povolenia a certifikáty konečného užívateľa a zbraňami a systémami zásobujú globálne teroristické organizácie. Našou prioritou by malo byť prijať radikálne riešenie tohto problému.“¹⁸⁸ Na inom mieste poznamenal: „Z hľadiska obchodovania so zbraňami sa Slovensko považuje za vysoko rizikovú krajinu. Naše firmy a slovenskí občania sú podozriví z rôznych podvodov a prepojenia na nelegálne obchody so zbraňami.“¹⁸⁹

Pri zvažovaní členstva Slovenska vyslovili tak EÚ, ako aj NATO svoje obavy, i keď len potichu. Európska únia napríklad opakovane zdôraznila, že Slovensko úplne neuplatnilo kritériá Kódexu správania EÚ a v kontexte hodnotenia pozvánky na členstvo pre Slovensko únia opakovane upozorňovala na problémy obchodovania so zbraňami.¹⁹⁰ Diplomát Európskej komisie v Bratislave zašiel tak ďaleko, že koncom roku 2001 verejne poznamenal, že „kontrola zbraní alebo jej nedostatok je problém, ktorý nás veľmi znepokojuje“, a že vo veci kontroly vývozu zbraní „Slovensko potrebuje svoj zákon upraviť“.¹⁹¹ Problém obchodovania so zbraňami sa objavil aj v súvislosti

¹⁸⁷ Nicholson, „Opinions on arms control“ („Názory na kontrolu zbraní“), *Slovak Spectator*.

¹⁸⁸ Tamtiež.

¹⁸⁹ „Officials React to UN Report...“ („Štátni predstavitelia reagujú na správu OSN...“), *SME*.

¹⁹⁰ Napr. Európska komisia v roku 2001 vyhlásila: „Je tu obava, že je potrebná väčšia snaha zabezpečiť implementáciu kritérií Kódexu EÚ.“ V roku 2000 Komisia poznamenala, že „jestvuje obava, že Slovensko potrebuje vyvinúť viac úsilí, aby sa zabezpečilo rešpektovanie sankcií a vývozu zbraní do oblastí konfliktov.“ Európska komisia, „Regular Report on Slovakia's Progress Towards Accession“ („Pravidelná správa o pokroku Slovenska smerom k vstupu“), 2000, 2001, 2002.

¹⁹¹ Nicholson, „Opinions on arms control“ („Názory na kontrolu zbraní“), *Slovak Spectator*.

s členstvom v NATO, keď spojenci NATO potvrdili Human Rights Watch, že sa obrátili na slovenskú vládu vo veci konkrétnych prípadov obchodov so zbraňami.¹⁹² Niekedy sa táto téma predkladala viac verejným, i keď menej cieľným spôsobom. Napríklad keď veľvyslanec USA v NATO hovoril počas návštevy inej kandidátskej krajiny vo februári 2002 o blížiacom sa ďalšom kole rozširovania NATO, tak medzi iným povedal, že NATO bude očakávať „absenciu korupcie a spoľahlivú kontrolu obchodov so zbraňami“ ako súčasť vyhodnocovacieho procesu.¹⁹³

Dokonca aj pozvaním k vstupu do NATO a Európskej únie sa Slovensko ešte nezbavilo svojho imidžu nezodpovedného obchodníka so zbraňami. Naopak, kľúčoví spojenci v NATO a EÚ tvrdia, že ide o oblasť pretrvávajúcich obáv. Správa EÚ z októbra 2002, ktorej záverom bolo, že Slovensko je pripravené na členstvo v EÚ, konštatuje, že krajina celkom nesplnila svoj záväzok postupovať v súlade s predpismi EÚ o exporte zbraní.¹⁹⁴ Podobne aj v predvečer pozvania Slovenska ku vstupu do NATO v novembri 2002, poznamenal veľvyslanec USA v aliancii, že nedovolené obchodovanie so zbraňami z krajiny je stále predmetom vážnych obáv.¹⁹⁵

Slovenská vláda, ktorá je zjavne citlivá voči akýmkoľvek pochybnostiam o jej príspevku k euroatlantickej bezpečnosti a jej dôveryhodnosti ako spoľahlivého partnera, sa snažila tieto obavy rozptýliť. Snažila sa do istej miery kontroly sprísniť. Avšak problémy sú vážne a niektorým z nich sa treba ešte stále venovať. Ako vyhlásil v novembri 2002 námestník ministra zahraničných vecí: „Každému je jasné, že kontroly musíme vylepšiť a podnikáme v tom kroky.“¹⁹⁶ Ako tvrdíme nižšie v texte, sú potrebné ďalšie kroky.

¹⁹² Rozhovory Human Rights Watch s diplomatmi delegácií krajín NATO, júl 2002 a jún 2000, Brusel, Belgicko. Slovenskí štátni predstavitelia to tiež potvrdili. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Kormúthom, riaditeľom Odboru OBSE, odzbrojenia a Rady Európy a Igorom Kučerom, expertom Oddelenia biologických a chemických zbraní a kontroly exportnej politiky, Odbor kontroly zbraní, odzbrojenia a nešírenia zbraní hromadného ničenia, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 12. apríla 2002.

¹⁹³ „US envoy praises Bulgaria's moves towards NATO membership“ („Veľvyslanec USA chválí kroky Bulharska smerom k členstvu v NATO“), BTA News Agency (Sofia) via BBC Monitoring, 20. februára 2002.

¹⁹⁴ Európska komisia, „Regular Report on Slovakia's Progress Towards Accession“ („Pravidelná správa o pokroku Slovenska smerom k vstupu“), 2002.

¹⁹⁵ Michael Winfrey: „NATO hopefuls vet for spies, tackle bribery, smuggling“ („Kandidáti na členstvo v NATO pátrajú po špiónoch, bojujú s úplatkárstvom a pašovaním), Reuters, 14. novembra 2002.

¹⁹⁶ Tamtiež.

Vývoj kontroly obchodu so zbraňami na Slovensku a potreba ďalších reforiem

Od roku 1998 sa obchod so zbraňami na Slovensku riadi zákonom č.179 o obchodovaní s vojenským materiálom. Následkom škandálu s vrtuľníkom pre Libériu bolo, že tento zákon sa považoval za nedostatočný a v roku 2001 vláda prisľúbila, že ho bude revidovať. Po prijatí ohraničenej novely v decembri 2001 sa vláda rozhodla legislatívu preskúmať a novelizovať. V apríli 2002 po konzultáciách medzi ministerstvami a konzultáciách s predstaviteľmi slovenského obranného priemyslu vládny kabinet schválil návrh zákona o obchodovaní so zbraňami a predložil ho parlamentu na posúdenie. Zákon schválili 2.júla 2002 a platnosť nadobudol 1.septembra 2002.

Zákon znamenal z viacerých hľadísk zlepšenie oproti predchádzajúcej legislatíve. Zaviedol kontroly sprostredkovateľov zbraní, dáva väčší dôraz na súlad s medzinárodnými záväzkami, vyjasnil jestvujúce postupy udeľovania licencií, zlepšil právne kontrolné mechanizmy, ktoré majú zabrániť presmerovaniu zásielok zbraní do nepovolených miest určenia a colným orgánom zaručil väčšie právomoci podozrivé zásielky kontrolovať, zadržiavať alebo ich poslať späť. Avšak ako pojednávame ďalej, z hľadiska generálnej opravy, ktorú zákon potreboval, neuspel. Okrem toho, ako tiež uvádzame ďalej, zákon sa mnohým dôležitým bodom nevenuje. Je pozoruhodné, že novelizovaný zákon ponechal v platnosti licenčnú výnimku pre tranzit zbraní, opomenul stanoviť pravidlá pre činnosť dopravných a zasielateľských firiem, nezvýšil pokuty a nevylepšil transparentnosť obchodovania so zbraňami, ani nezabezpečil parlamentný dohľad. Sformalizoval aj postupy udeľovania licencií spôsobom, ktorý silne skoncentroval moc do rúk jedného ministerstva.

Slovenská vláda začala čeliť výzve zlepšiť kontroly obchodov so zbraňami. Dala jasne najavo, že sa chce zbaviť spôsobov z minulosti, keď, ako to opísal jeden licenčný úradník, “nič sa nezistovalo, a to ani vtedy, keď každý vedel, že pravidlá sa porušili, proste nejako to išlo ďalej.”¹⁹⁷ Reformy prijaté k dnešnému dňu znamenajú vzostupné zlepšenie, ktoré je však nedostatočné na to, aby plne riešilo výzvu kontrolovať obchodovanie so zbraňami. Na to, aby sa sprísnila kontroly zo zákona, sú potrebné ďalšie reformy, ich implementácia a vymáhanie ich dodržiavania.

¹⁹⁷ Tom Nicholson: “From cheerleader to referee: The state and Slovak arms exports, 1993-2002” („Od roztľieskavača k rozhodcovi: Štát a slovenský vývoz zbraní, 1993-2002“), *Slovak Spectator*, 28.októbra – 3.novembra 2002.

Možnosť pokračovať v ďalších legislatívnych zmenách sa môže naskytnúť v roku 2004. Slovenskí predstavitelia pre kontrolu zbraní v októbri 2002 a marci 2003 naznačili, že majú v úmysle vypracovať návrhy ďalších legislatívnych zmien v tejto oblasti. Povedali, že kvôli nedostatku času boli reformy koncom roku 2001 a v polovici roku 2002 prijaté ako novely zákona č.179, ale aktuálny cieľ je navrhnuť úplne nový zákon. Ako povedali, nový zákon by vychádzal z ustanovení novelizovaného zákona č.179, ale formuloval by ich nanovo a obsahoval by aj nové opatrenia, ak by sa dosiahol konsenzus.¹⁹⁸

Zabezpečiť prísne udeľovanie licencií

Pochopenie problému

Vývoz zbraní zo Slovenska je predmetom dvojstupňovej povoľovacej procedúry, v ktorej vláda vydáva oprávnenie povoľujúce spoločnostiam alebo fyzickým osobám obchodovať so zbraňami a vydáva aj samostatné povolenia pre každú transakciu. Tieto samostatné povolenia sa často označujú ako “licencie”. Štatutárny orgán, ktorý licencie vydáva, je na Ministerstve hospodárstva SR. Do septembra 2002 fungoval prostredníctvom štátnej licenčnej komisie, ktorá sa skladala zo zástupcov ministerstva hospodárstva, ministerstva obrany, ministerstva vnútra a ministerstva zahraničných vecí, s tým, že ministerstvo zahraničných vecí malo právo veta. Colné riaditeľstvo a informačná služba sa aspoň v roku 2002 tiež zúčastňovali posudzovania žiadostí o licencie.

Postavenie medzirezortnej licenčnej komisie je predmetom diskusií. Od začiatku bola komisia vytvorená ako poradný orgán bez formálneho právneho postavenia. V praxi však komisia vykonávala činnosť rozhodovacieho orgánu s tým, že ministerstvo hospodárstva vydávalo licencie iba na základe konsenzuálnych rozhodnutí komisie. Tento právny rozpor vyriešila novela slovenského zákona o obchodovaní so zbraňami v polovici roku 2002. Namiesto toho, aby formálne splnomocnila licenčnú komisiu, aby prijímala rozhodnutia, revidovaný zákon však opätovne potvrdil právomoc ministerstva hospodárstva. V zákone nie je žiadny odkaz na licenčnú komisiu per se. Namiesto toho stanovuje, že ministerstvo hospodárstva vydáva tak oprávnenie obchodovať so zbraňami, ako aj individuálne povolenia na vývoz a dovoz. Pracovník kontroly vývozu

¹⁹⁸ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Igorom Kučerom, expertom Oddelenia biologických a chemických zbraní a kontroly exportnej politiky, Odbor kontroly zbraní, odzbrojenia a nešírenia zbraní hromadného ničenia, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 14.októbra 2002 a rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15.októbra 2002. V marci 2003 vláda iniciovala predbežnú revíziu rôznych zákonov s cieľom pomôcť vzniku legislatívnych návrhov, ale neočakáva sa, že by bola pre oblasť obchodovania so zbraňami prijatá nová legislatíva skôr ako v roku 2004. Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15.októbra 2002.

na ministerstve hospodárstva tvrdil, že tieto zmeny boli potrebné na to, aby sa vymedzili hranice zodpovednosti a zabezpečila väčšia zodpovednosť v prípade, že licencia nebola vydaná správne. Dodal, že udeliť komisii štatutárnu právomoc by si vyžadovalo navrhnuť komplikovanejšiu legislatívu.¹⁹⁹

V septembri 2002 vstúpili do platnosti právne reformy a slovenská vláda nechala uplynúť ten mandát licenčnej komisie, ktorý mala.²⁰⁰ Boli zavedené dočasné opatrenia, ktoré odrážali primárnu úlohu ministerstva hospodárstva v rozhodovaní o licenciách tak, ako to uvádza novelizovaný zákon, ale ponechali kategóriu medzirezortných konzultácií.²⁰¹ Dočasné konzultačné postupy sa formalizovali koncom roku 2002.²⁰² Zákon z júla 2002 a konzultačné postupy spoločne vytýčili nový rozhodovací proces o zbrojných licenciách.

Pre všeobecné obchodné povolenia novelizovaný zákon stanovuje (§ 5, odsek 2 a § 10), že ministerstvo hospodárstva je oprávnené vydávať takéto licencie na základe kladného odporúčania iných menovaných štátnych orgánov, ktorými sú ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničných vecí a ministerstvo vnútra, ako aj Národný bezpečnostný úrad SR. Pre schválenie žiadosti o povolenie obchodovať zákon vyžaduje konzensus (§ 11). Súčasne dáva ministerstvu hospodárstva právomoc takéto povolenie odmietnuť, dokonca i keď ostatné orgány vyjadria svoju podporu, a to keď to vyžaduje ochrana zahraničnopolitických a bezpečnostných záujmov SR, keď už bolo žiadateľovi obchodné povolenie zamietnuté alebo ak ešte neuplynul rok odvtedy, čo bola žiadateľovi licencia odobratá. Podobne aj rozhodnutie o zrušení povolenia zostáva ministerstvu hospodárstva (§ 12, odsek 2).

Úradník licenčnej komisie ministerstva hospodárstva v marci 2003 vysvetlil mechanizmus, ako sa uskutočňujú konzultácie a prijímajú rozhodnutia, ktoré sa týkajú všeobecných povolení obchodovať so zbraňami. Najprv žiadosť o takéto povolenie

¹⁹⁹ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15.októbra 2002.

²⁰⁰ "Slovak Cabinet Meets for its Regular Session on Wednesday" („Pravidelné zasadanie vlády v stredu“), SITA, 16.septembra 2002; TASR, 15.septembra 2002; "Diplomats Will Decide on Trading in Arms" („Diplomati rozhodnú o obchodovaní so zbraňami“), Pravda, 24.septembra 2002.

²⁰¹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ivanom Korčekom, vtedajším generálnym riaditeľom, Bezpečnosť a medzinárodné organizácie, Odbor kontroly zbraní, odzbrojenia a nešírenia zbraní hromadného ničenia, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 14.októbra 2002 a rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15.októbra 2002.

²⁰² Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, 6.marca 2003.

posudzuje ministerstvo hospodárstva. Ak nenájde nezrovnalosti, tak ministerstvo žiadosť postúpi iným ministerstvám a štátnym úradom, ktoré určil zákon, a požiada ich o stanovisko. Ak sa počas konzultácií neobjaví problém, tak ministerstvo hospodárstva takúto žiadosť schváli a vydá povolenie. Naopak, ak sa objavia voči žiadosti námietky, žiadosť možno postúpiť expertnej skupine, ktorá sa stretáva raz týždenne, aby prediskutovala záležitosti obchodovania so zbraňami. Táto skupina je jedným z dvoch poradných orgánov vytvorených na podporu rozhodovacieho procesu ministerstva hospodárstva v oblasti licencií na obchodovanie so zbraňami; do rozhodovacieho procesu o žiadostiach o všeobecné povolenia na obchodovanie so zbraňami zasahuje iba v prípade nedostatočného konsenzu o žiadosti, ktorú ministerstvo hospodárstva podporuje. Ak nie je možné dosiahnuť medzi príslušnými úradmi v expertnej skupine pozitívny konsenz, žiadosť o všeobecné povolenie na obchodovanie so zbraňami sa zamietne.²⁰³

Ministerstvo hospodárstva má väčšiu autonómiu pri rozhodovaní o licenciách, ktoré sa týkajú individuálnych transakcií so zbraňami, akými sú dovozné alebo vývozné povolenia. V súlade s novelizovaným zákonom (§ 16, odsek 1) ministerstvo „môže požiadať“ o stanovisko ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničných vecí, ministerstvo vnútra a Národný bezpečnostný úrad SR a tieto stanoviská je potrebné dodať do tridsiatich dní. Takáto konzultácia nie je v zákone z júla 2002 vysvetlená, ale namiesto toho sa následne dohodla ako časť regulérneho konzultačného procesu, ktorým sa zaoberáme ďalej v texte. Odporúčenia, ktoré vzniknú v procese konzultácií, obyčajne nie sú pre ministerstvo hospodárstva záväzné. Jedinou výnimkou, ktorú stanovuje zákon (§ 16, odsek 3), je, že negatívne vyjadrenie ministerstva zahraničných vecí o vývozej licencií je záväzné, a to za podmienky, že ho poskytne v lehote do tridsiatich dní a spolu s odôvodnením vyjadrenia. Rovnako ako pri všeobecných povoleniach obchodovať, sú rozhodnutia o odmietnutí alebo odňatí jednotlivých licencií ponechané ministerstvu hospodárstva a môžu byť odôvodnené zahraničnopolitickými a bezpečnostnými záujmami SR (§ 19 a 20).

Mechanizmus konzultácií o jednotlivých licenciách sa líši od toho, ktorý sa týka všeobecných povolení obchodovať a ponúka dodatočné možnosti. Vyššie spomenutá poradná skupina na expertnej úrovni, o ktorej sa hovorí ako o Stálej expertnej skupine pre záležitosti obchodovania so zbraňami, zohráva priamu a prvotnú úlohu pri posudzovaní žiadostí týkajúcich sa individuálnych transakcií so zbraňami. Licenčný úradník na ministerstve hospodárstva vysvetlil, že v praxi dávajú týždenné stretnutia tejto

²⁰³ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, 6.marca 2003.

expertnej skupiny ministerstvu zahraničných vecí možnosť použiť veto, a tak posudzovanie žiadosti zastaviť. Okrem toho sa vytvoril druhý medzirezortný poradný orgán s vyššie postavenými zástupcami, aby sa preskúmali prípady, kde expertná skupina nedospela ku konsenzu o schválení žiadosti (včítane tých, ktorí nemajú právo veta), a tak sa zaručila širšia diskusia. Tento orgán na vyššej úrovni je známy ako Rada ministra hospodárstva pre záležitosti obchodovania so zbraňami. Ministerstvo hospodárstva je hostiteľom oboch poradných orgánov, v ktorých sú aj zástupcovia ministerstva obrany, ministerstva zahraničných vecí, ministerstva vnútra, ako aj Slovenskej informačnej služby a colného riaditeľstva, ktoré - keďže majú v procese udeľovania licencií poradnú úlohu - zákon neuvádza. V marci 2003 neboli mená členov oboch týchto poradných orgánov zverejnené. Informačný odbor ministerstva hospodárstva sa zjavne domnieva, že tým, že udržiava ich mená v tajnosti, ich ochraňuje pred akýmkoľvek vonkajšími snahami ovplyvniť ich rozhodovanie.²⁰⁴

Ako sme už napokon uviedli, konečné rozhodnutie o individuálnych licenciách na obchodovanie so zbraňami prijíma vo všetkých prípadoch ministerstvo hospodárstva a podľa novelizovaného zákona môže odmietnuť odporúčenie jedného alebo oboch poradných orgánov, pokiaľ ministerstvo zahraničných vecí nie je proti žiadosti. Výsledkom je, že v súlade s novelizovaným zákonom môže ministerstvo hospodárstva anulovať rozhodnutie väčšiny štátnych orgánov o individuálnych transakciách so zbraňami, ale môže také povolenie na vývoz vydať iba v súčinnosti s ministerstvom zahraničných vecí. Pracovník kontroly vývozu na ministerstve hospodárstva na otázku týkajúcu sa dôsledkov tejto zmeny a o koncentracii právomocí v tejto oblasti na jeho ministerstve poprel, že na minimalizáciu rizika je potrebné konsenzuálne rozhodovanie a že jeho ministerstvo, poverené podporou slovenského priemyslu, by nemuselo prejavovať patričnú zdržanlivosť.²⁰⁵

Kroky vlády k dnešnému dňu

- Napravila rozpor týkajúci sa právomoci k rozhodnutiam o udelení licencií a formalizovala proces medzirezortného posudzovania žiadostí o licencie. Ako sme uviedli, novelizovaný zákon priznal ministerstvu hospodárstva postavenie orgánu, ktorý prijíma konečné rozhodnutie a ustanovil konzultácie s viacerými ministerstvami, kde sa na schválenie všeobecného obchodného povolenia vyžaduje konsenz a ministerstvo zahraničných vecí má v prípade jednotlivých

²⁰⁴ Taktiež.

²⁰⁵ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, 15. októbra 2002.

vývozných licencií právo veta. Vláda neskôr pripravila a stanovila konzultačné postupy a vytvorila poradné orgány pre udeľovanie licencií, ale tieto postupy sa do nového zákona o obchodovaní so zbraňami nepremietli a poradné orgány nemajú štatutárnu právomoc.

- Prijala legislatívne zmeny objasňujúce postupy pri predlžovaní zbrojnej licencie.
- Žiadosti o licencie posudzovala pozornejšie a odmietla viac licencií ako v minulosti.²⁰⁶
- Zbrojárske podniky dali jasne najavo, že cítia, že kritériá sa sprísnila.²⁰⁷

Potrebné reformy

- Namiesto koncentrácie rozhodovacej právomoci na jednom ministerstve a umožnenia medzirezortných konzultácií iba prostredníctvom poradných orgánov vytvoriť licenčný orgán ako orgán viacerých orgánov štátnej správy, ktorý by mal vo veci zbrojných licencií štatutárnu právomoc. Licencia by sa odsúhlasila iba vtedy, ak by licenčný orgán dospel k rozhodnutiu pri zhode všetkých zúčastnených, čím by vlastne právo veta mal každý člen tohto orgánu.
- Určiť jedno ministerstvo ako orgán zodpovedný za uplatnenie licenčných rozhodnutí, ktoré navrhnutý licenčný medzirezortný orgán prijal alebo radšej založiť nezávislý orgán, ktorý by mal zodpovednosť za dohľad nad obchodmi so zbraňami.
- Zabezpečiť konzultácie so Slovenskou informačnou službou a colným riaditeľstvom vo veci žiadostí o licencie a zapojiť ich aj do navrhovaného medzirezortného licenčného orgánu.

Pomenovanie a odstránenie medzier v udeľovaní licencií

Pochopenie problému

Platný slovenský zákon o obchodovaní so zbraňami udáva zoznam výnimiek z licenčných požiadaviek. Jedna z takýchto výnimiek, ako sme už uviedli, platila až do decembra 2001. Nejasne formulované ustanovenie uvádzalo, že pre „aktívny

²⁰⁶ Matúš Zubo: „Import Licenses Prevail“ (Dovozné licencie prevažujú), *Hospodárske noviny* (Bratislava), 1. augusta 2003.

²⁰⁷ František Jašík: “Natural Fear or Well-Thought-Out Procedure?” (Prírodný strach alebo dobre premyslený postup?), *Nový deň*, 18. júna 2002.

zušľacht'ovací styk v podmienenom systéme alebo pasívny zušľacht'ovací styk“ sa licencie nevyžadujú.²⁰⁸ Toto sa týkalo opráv a modernizácie vojenskej výzbroje.

Nie je známe, v akej miere sa táto medzera po dobu platnosti zákona zneužívala, ale pravdepodobne ovplyvnila rozhodnutie nečestných obchodníkov so zbraňami opravovať vrtuľníky na Slovensku predtým, ako ich vyviezli do Libérie, na ktorú je uvalené embargo. Slovenské orgány si už nejakú dobu túto medzeru uvedomovali a jeden bývalý licenčný úradník povedal, že opätovne žiadal, aby sa táto medzera odstránila.²⁰⁹ Nestalo sa tak, až kým prípad s Libériou na túto medzeru nepripútal osobitnú pozornosť, a tým vyvolal naliehavú potrebu reformy.²¹⁰

Ďalšej a podstatnej medzere sa venujeme nižšie v texte. Umožňuje, aby zásielky zbraní, ktoré Slovenskom tranzitujú, obišli licenčné podmienky, a tak sa Slovensko stáva bezbranným voči pašerákovi zbraní, ktorí by chceli prelievať nelegálne zásielky zbraní cez Slovensko.

V iných oblastiach zákon presne nestanovuje postupy udeľovania licencií a tieto nejasnosti dávajú tušiť existenciu dodatočných medzier, ktoré môžu bezohľadní obchodníci so zbraňami zneužiť. Napríklad formulácia, ktorá opisuje licenčné podmienky, nehovorí jasne, či je licencia potrebná vtedy, keď sa majú zbrane skôr prenájať ako natrvalo vyviezť. V Moldavsku vyšetrovatelia OSN zistili, že takáto medzera sa využívala na to, ako sa vyhnúť skúmaniu pokusu o nelegálnu zásielku zbraní do Libérie, ktorý by bol porušením embarga. V marci 2003 úradník ministerstva hospodárstva povedal, že podľa slovenského zákona by toto nebolo možné. Povedal, že slovenský zákon o obchodovaní so zbraňami sa priamo nevenuje takémuto dočasnému presunu zbraní v súlade s podmienkami lízingu, ale akýkoľvek takýto presun spadá v slovenskom colnom zákone pod definíciu dovozu alebo vývozu, a preto podlieha licenčným podmienkam.²¹¹

²⁰⁸ Neoficiálny preklad zákona č. 179 o obchodovaní s vojenským materiálom (15. mája 1998), ktorý je prístupný na adrese: <http://projects.sipri.se/expcon/natexpcon/Slovakia/slovakia.htm> (stiahnutý 8. augusta 2002). Za účelom dosiahnuť presnosť zamenila HRW slovo "traffic" v on-line preklade výrazom "relations".

²⁰⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s bývalým licenčným úradníkom, Bratislava, apríl 2002.

²¹⁰ Zástupcovia zbrojárskeho priemyslu sa sťažovali, že prijatá reforma ide príliš ďaleko a že množstvo administratívnej práce, ktorá pribudla a predĺženie procesu, ktoré reforma priniesla, zvyšujú ich náklady. Do apríla 2002 spolupracovali s ministerstvom hospodárstva na úprave implementácie nových postupov, aby sa vyhlí potreba žiadať novú licenciu pre každú položku potrebnú ako časť kontraktu o oprave. Rozhovor Human Rights Watch so Stanislavom Jahodkom, LOT, Trenčín, 18. apríla 2002.

²¹¹ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, 6. marca 2003.

Human Rights Watch požiadala aj o objasnenie novej licenčnej výnimky, ktorá sa zaviedla v balíku právnych zmien prijatých v polovici roku 2002. Pokrýva kategóriu „reklamovaného vojenského materiálu“, ktorý spadá pod iný zákon, ale neudáva žiadne vysvetlenie. Úradník ministerstva hospodárstva potvrdil, že toto ustanovenie sa týka vojenskej výzbroje, ktorú kupujúci odmieta a ktorá sa má vrátiť predávajúcemu. V takýchto prípadoch sa vyžaduje, aby sa tzv. reklamačný protokol predložil colným orgánom, ktoré ho porovnajú s pôvodnými colnými dokumentami tovaru.²¹²

Human Rights Watch nemala možnosť objasniť dopad ďalšieho právneho ustanovenia na licenčné postupy. To požaduje vopred oznámiť ministerstvu hospodárstva obchody s nadbytočnými zbraňami z vojenského arzenálu a naznačuje, že aspoň niektoré obchody ministerstva obrany s nadbytočnými zbraňami nie sú predmetom úplného licenčného postupu. To isté ustanovenie umožňuje špecifickú výnimku pre určité dodávky nadbytočných zbraní výrobcom, čo by prípadne tiež mohlo slúžiť na podkopanie kontroly vývozu zbraní.

Kroky vlády k dnešnému dňu

- V decembri 2001 predložila naliehavú novelu s cieľom odstrániť medzeru týkajúcu sa modernizácie a opráv. Zmena vstúpila do platnosti vo februári 2002.

Potrebné reformy

- Zabezpečiť, aby boli licenčné podmienky pre nadbytočné a opätovne exportované zbrane postavené na roveň podmienkam, ktoré sa týkajú novo vyrobených zbraní.
- Jasnejšie rozpracovať ďalšie výnimky, napríklad zdôrazniť, že licenčné podmienky zostávajú v platnosti pre každé zariadenie, ktoré prichádza do colného priestoru krajiny alebo z neho odchádza, dokonca aj keď iba dočasne.
- Odstrániť medzeru, ktorá sa týka tranzitu (pozri diskusiu ďalej).

²¹² Tamtiež.

Zlepšenie kontroly konečného použitia

Pochopenie problému

Nečestní obchodníci so zbraňami využívajú laxné presadzovanie zákona na to, aby zariadili dodávky zbraní do nepovolených miest určenia. Na Slovensku sú kontrolné mechanizmy, ktoré majú zabrániť presmerovaniu alebo opätovnému vývozu zbraní, historicky slabé a slabo sa presadzujú. Je to problém, ktorý pripúšťajú aj niektorí štátni úradníci.²¹³ Pozornosť si zasluhuje niekoľko oblastí, ktoré sa týkajú úlohy Slovenska ako dovozcu i vývozcu.

Čo sa týka dovozu, vláda zistila, že musí zlepšiť kontrolu vydávania a používania certifikátov konečného užívateľa. K tomuto záveru prišla pomaly. Dlhé roky, až do februára 2002, kancelária Ministerstva hospodárstva SR zodpovedná za licencie na obchodovanie so zbraňami rutinne vydávala slovenské certifikáty konečného užívateľa (známe aj ako mezinárodné dovozné certifikáty) bez toho, aby najprv overila, či daná firma žiadala o dovoznú licenciu na daný tovar a či ju dostala. Kancelária nekontrolovala, či firma, ktorej vydala EUC, zbrane naozaj doviezla, ako bolo plánované. Tento laxný prístup umožnil situáciu, ktorú sa dalo ľahko zneužiť: nejaká firma mohla získať slovenský EUC, použiť ho na získanie zbraní v zahraničí a zbrane potom predat' zákazníkovi v tretej krajine. Ako vysvetlil štátny úradník, ktorý prebral odbor pre kontrolu vývozu a urobil týmto praktikám koniec: „Bolo to nezdravé. Bol to akýsi skrytý reexportný obchod, v ktorom ak by zbrane skončili v inej krajine, ako je uvedená na certifikáte [Slovensko], tak by celá hanba bola na nás... Či to riziko za to stálo, je vzhľadom na často veľmi sporný ekonomický prínos pre Slovensko veľmi, veľmi neisté.“²¹⁴

Slovenské laxné praktiky s používaním EUC sú v centre údajného plánu nelegálne vyviezť v roku 1998 radarový systém do Severnej Kórei.²¹⁵ V júni 2003 oznámil slovenský minister vnútra Vladimír Palko, že bolo podané trestné oznámenie na „bývalého riaditeľa Armexu (slovenskej zbrojnej firmy), jeho podriadeného a na

²¹³ Pozri napr.: Nicholson, „Opinions on arms control“ („Názory na kontrolu zbraní“), *Slovak Spectator*; „Officials React to UN Report...“ („Štátni predstavitelia reagujú na správu OSN“), *SME*.

²¹⁴ Nicholson: „From cheerleader to referee...“ („Od roztľieskavača k rozhodcovi...“), *Slovak Spectator*.

²¹⁵ „Nationalist Party Politician Charged with Illegal Arms Trafficking“ (Politik nacionalistickej strany obvinený z nelegálneho obchodovania so zbraňami), Rádio Slobodná Európa/Rádio Sloboda (RFE/RL), *Organized Crime and Terrorism Watch*, 1. júla 2003.

bývalého riaditeľa Úradu pre výzbroj, výstroj a materiál Ministerstva obrany SR.²¹⁶ Podľa Palka zariadil obvinený nákup vojenského zariadenia na Ukrajine použijúc falošný slovenský EUC, ktorý poskytol armádny vládny úradník (ktorý bol v tom čase aj členom predstavenstva Armexu), a mal v úmysle dodať ho do Severnej Kórei bez licencie (jeho registráciou, ako keby bolo zariadenie určené pre civilné účely).²¹⁷ Ohľadom zneužitia slovenského EUC Palko povedal: „To čo urobili, je v zbrojárskom biznise ťažký hriech. Keď sa vyváža vojenský materiál, tak musí byť jasné, kto bude vojenský užívateľ, a práve tu klamali.“²¹⁸ Bývalý riaditeľ Armexu, ktorý je tiež bývalým členom parlamentu, obvinenia v televíznom rozhovore poprel.²¹⁹

Existovali aj ďalšie možnosti ako zneužiť slovenské EUC. Úradník ministerstva hospodárstva zodpovedný za licencie na obchodovanie so zbraňami pre Human Rights Watch uviedol, že firma so slovenským EUC mohla importovať na Slovensko zbrane, poslať ich do opravárenského podniku, aby ich opravili alebo upravili, a potom ich opätovne vyviezť bez schválenia. Nakoniec neexistovali predovšetkým žiadne záznamy, že zbrane boli dovezené a legislatívna medzera opísaná vyššie v každom prípade vynímala z licenčných podmienok transfery zbraní, na ktoré boli uzatvorené zmluvy o oprave alebo modernizácii. Pokiaľ medzera ešte fungovala (do začiatku roku 2002), mohla takto nejaká firma opätovne exportovať zbrane zo Slovenska do tretej krajiny bez toho, aby o tom vedel alebo s tým súhlasil pôvodný dodávateľ alebo slovenská vláda, čo je v rozpore so záväzkami, ktoré certifikát konečného užívateľa obsahuje.²²⁰

V prípade kontroly certifikátov konečného užívateľa, ktoré sa týkajú priamych exportov zo Slovenska, sú tri veľmi dôležité oblasti: hodnotenie konečných užívateľov, overovanie dokumentácie k obchodom so zbraňami a vykonávanie kontroly po odoslaní zásielky s cieľom ubezpečiť sa, či dorazili na určené miesto, či neboli dodané nedovolenému zákazníkovi a či ich určený kupec následne znovu neexportoval. Štvrtou oblasťou je

²¹⁶ „Former Nationalist MP charged with illegal arms exports“ (Bývalý nacionalistický poslanec parlamentu obvinený z nelegálneho vývozu zbraní), *SME*, via BBC Monitoring, 16.júna 2003.

²¹⁷ Tamtiež. „Former MP Charged with Illegal Arms Trafficking“ (Bývalý poslanec parlamentu obvinený z nelegálneho obchodovania so zbraňami), *TASR*, 13.júna 2003; „Moric Charged with Illegal Trafficking in Military Material“ (Moric obvinený z nelegálneho obchodovania s vojenským materiálom), *TASR*, 13.júna 2003; „Nationalist Party Politician Charged....“ (Politik nacionalistickej strany obvinený...), *RFE/RL Organized Crime and Terrorism Watch*.

²¹⁸ „Former Nationalist MP...“ (Bývalý poslanec parlamentu obvinený...), *SME*.

²¹⁹ „Former MP Charged...“ (Bývalý poslanec parlamentu obvinený...), *TASR*, citujúc rozhovor v slovenskej komerčnej televízii Markíza, 12.júna 2003.

²²⁰ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15.októbra 2002.

reakcia na prípad presmerovania, ak k nemu príde, teda hlavne prerušenie obchodných kontaktov s kupujúcimi, ktorí zbrane opätovne vyvážajú bez schválenia.

Takúto situáciu ilustruje nasledovný príklad. V novembri 2000 boli samopaly vyvezené zo Slovenska do Ugandy na použitie v tejto krajine dodané do Libérie potom, ako sa Uganda rozhodla, že ich už nechce. Jeden egyptský obchodník so zbraňami podľa záznamov súhlasil vrátiť zbrane na Slovensko, ako to Uganda podľa svojho tvrdenia požadovala potom, čo zistila, že zbrane nezodpovedajú podmienkam zmluvy. Zásielka 1.000 kusov AK-47 bola však dodaná do Libérie, na ktorú je uvalené embargo. Bol tu pokus o druhú zásielku 1.250 kusov zbraní toho istého typu, ale táto transakcia sa nemohla uskutočniť. Skupina odborníkov OSN na Libériu, ktorá prípad odhalila, obvinila spoločnosť Pecos a slovenského obchodníka so zbraňami Petra Juska, že sa plánu opätovného vývozu zúčastnili. Zistili, že firma Pecos, jeden zo sprostredkovateľov obchodu, dodala falošný EUC, že jeden spoločník Victora Bouta podpísal dokumenty týkajúce sa nákladu v mene Juska a že použili Boutove lietadlo.²²¹

Tomuto prípadu sa nedostalo dostatočnej pozornosti a mnohí slovenskí štátni predstavitelia odmietali o ňom hovoriť a často tvrdili, že nie sú o ňom informovaní. Human Rights Watch sa nepodarilo zistiť, či boli zbrane, popísané ako úplne nové a zabalené v dopravných prepravkách vyrobené na Slovensku, ako to tvrdí správa OSN, alebo či boli získané niekde inde a slovenská firma ich opätovne vyviezla. Tak isto neboli k dispozícii žiadne informácie o tom, ktorá firma zariadila pôvodný, povolený kontrakt na predaj zbraní do Ugandy.

Ugandské úrady oznámili OSN, že sa o prvej zásielke pre „Guineu“ dozvedeli až po jej uskutočnení. V prípade druhej zásielky si boli vedomí toho, že bola plánovaná na opätovný vývoz (predložili im EUC a plán letu, ktorý deklaroval, že pôjde do Guinei), ale obchod zastavili po tom, ako začali pochybovať o skutočnom mieste určenia. Ani oni, ani slovenskí predstavitelia nijako nenaznačili, že sa Uganda v niektorom štádiu obrátila na slovenskú vládu vo veci možného opätovného exportu zbraní dodaných zo Slovenska, ako to bežné dohody s konečným užívateľom požadujú. Informácie, ktoré sú k dispozícii, práve naopak naznačujú, že ugandské orgány nebrali svoje povinnosti voči exportérovi do úvahy.

²²¹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii)*, odsek 174-188. Jusko poprel, že by mal s obchodom niečo spoločné a tvrdil, že osoba, ktorá v jeho mene podpísala zásielku do Ugandy zneužila jeho meno. Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21. apríla 2002.

To nie je prekvapujúce, keď vezmeme do úvahy, ako sa Uganda v minulosti chovala z hľadiska presmerovania zbraní, ktoré boli deklarované na konečné použitie v Ugande. Napríklad v roku 1999 odletelo z bratislavského letiska asi 400 ton zbraní, údajne na dodávku do Ugandy, ale náklad sa údajne namiesto toho dostal k rebelom v Sierra Leone.²²² Okrem toho organizácia Human Rights Watch podala správu o presmerovaní zbraní z Ugandy povstaleckým silám v Sudáne.²²³ Ako sa uvádza na iných miestach v tejto správe, vývozcovia zbraní podľa Kódexu správania Európskej únie a kritériami Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) súhlasia, že odmietnu predaj zbraní do krajín, z ktorých môžu byť tieto zbrane presmerované alebo opätovne vyvezené bez povolenia. Uganda by navyše bola podľa kritérií EÚ a OBSE diskvalifikovaná z hľadiska ľudských práv. Okrem občianskej vojny a úbohej domácej situácie v oblasti dodržiavania ľudských práv bola táto krajina v tom čase zapojená do regionálneho konfliktu v Demokratickej republike Kongo, kde boli ugandské sily zodpovedné za hrubé a rozsiahle porušovanie medzinárodného humanitárneho práva.²²⁴

Slovenský úradník pracujúci v oblasti udeľovania licencií na vývoz na otázku o pochybnostiach týkajúcich sa vývozu do Ugandy povedal, že vedel, že Uganda sa „z niekoľkých dôvodov“²²⁵ považovala za citlivé miesto určenia. Slovensko však minimálne do roku 2002 nevylúčilo možnosť v budúcnosti obchodovať s Ugandou so zbraňami.²²⁶ Oficiálne záznamy hovoria, že Slovensko vyviezlo do Ugandy v roku 2002 deväť kanónov a šesť viac-hlavňových raketometov.²²⁷

²²² David Leppard, Chris Hastings, Carey Scott a Brian Johnson-Thomas: "British Firms Arming Sierra Leone Rebels" („Britské firmy vyzbrojujú rebelov v Sierra Leone“), *Sunday Times* (Londýn), 10. januára 1999; Nicholas Watt a Richard Norton-Taylor: "Politics: Blair Challenged on arms supplies for African rebels" („Politika: Otázka Blairovi o zásobovaní afrických rebelov zbraňami“), *Guardian* (Londýn), 11. februára 1999.

²²³ Human Rights Watch: "Sudan: Global Trade, Local Impact: Arms Transfers to all Sides in the Civil War in Sudan" („Sudán: Globálny obchod, lokálny dopad: Transfery zbraní na všetky strany v občianskej vojne v Sudáne“), *A Human Rights Watch Short Report (Krátka správa HRW)*, (New York: Human Rights Watch, August 1998).

²²⁴ Pozri Human Rights Watch: "Uganda in Eastern DRC: Fueling Political and Ethnic Strife" („Uganda vo východnej Demokratickej republike Kongo: Podpora politického a etnického konfliktu), marec 2001.

²²⁵ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002.

²²⁶ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15. októbra 2002. Štátny predstaviteľ povedal, že v súlade s požiadavkami utajenia sa nemôže vyjadriť, či boli schválené nejaké transakcie zbraní do Ugandy, odkedy prišlo k presmerovaniu do Libérie.

²²⁷ Slovenský zápis v Registri konvenčných zbraní OSN za rok 2002, predložený 28. mája 2003.

Kroky vlády k dnešnému dňu

- Balík legislatívnych reforiem prijatý v júli 2002 posilňuje kontroly konečného použitia. Naďalej vyžaduje EUC alebo jemu zodpovedajúci dokument, ktorý obsahuje klauzulu proti opätovnému vývozu (ako tomu bolo aj predchádzajúcim zákonom), a ďalej špecifikuje, že sa musí predložiť originál dokumentu, ktorý musí byť overený. Okrem kontroly pred vydaním súhlasu zákon poveruje aj preveriť dodávku po uskutočnení zásielky.
- Licenční úradníci hovoria, že postupujú obozretnejšie a obchody so zbraňami kontrolujú detailnejšie.
- Začiatkom roku 2002 sa stal vedúci pracovník colnej správy zodpovedný za dohľad nad vyšetrovaním obchodov so zbraňami členom štátnej licenčnej komisie. Zámerom tohto kroku bolo uľahčiť licenčným úradníkom lepšie skúmanie dokumentácie.
- V septembri 2001 vykonala slovenská vláda špeciálny audit minulých obchodov so zbraňami, aby určila či mohli byť niektoré z jej zbraní presmerované do rúk teroristických skupín.²²⁸

Potrebné reformy

- Pri posudzovaní žiadostí o licenciu podnikat' aktívne kroky k vyhodnoteniu rizika nedovoleného presmerovania, včítane prostredníctvom opätovného vývozu a prekaziť dodávky zbraní do krajín, v ktorých sa presmerovanie zaznamenalo.
- Overovať dokumenty konečného užívateľa ako to umožňuje zákon z júla 2002 a urobiť tak pri každej transakcii so zbraňami.
- Keď sa vývoz zbraní povolil, vykonávať následné kontroly s cieľom ubezpečiť sa, že zbrane neboli presmerované, čo tiež nový zákon umožňuje. Kontroly by mali obsahovať tak verifikáciu dodávky, ako aj kontroly po realizácii zásielky

²²⁸ Slovenské noviny, ktoré povedali, že získali kópiu oficiálnych slovenských zistení, uviedli, že slovenská vláda odhalila niektoré obchody, ktoré boli schválené v polovici 90-tych rokov, na vývoz zbraní alebo výbušnín do „rizikových krajín“, medzi ktorými sú Irak, Irán, Líbia, Sudán, Sýria, Pakistan a Afghanistan. Tibor Bucha a TASR, „We Have Exported Weapons to Risk Countries“ („Vydávali sme zbrane do rizikových krajín“), *Národná obroda* (Bratislava), 9. októbra 2001. Slovenského ministra zodpovedného za dozor štátneho auditu citovali, keď povedal, že zbrane vyvážané v tomto období išli do krajín, kde ich mohli použiť jednotlivci s teroristickými spojeniami. Holt: „Angola-bound weapons impounded...“ („Zadržali zbrane smerujúce do Angoly...“), *Slovak Spectator*; „Arms said destined for Angola seized during Slovakian police raid,“ („Zbrane, ktoré mali vraj skončiť v Angole zadržali počas razie slovenskej polície“), *Diário de Notícias* (Lisabon) in BBC Monitoring, 17. októbra 2001.

s cieľom mať istotu, že zbrane sa následne opätovne nevyvezli. Dosiahnuť, aby bolo takéto monitorovanie konečného užívateľa štandardnou podmienkou transferov zbraní.

- Podrobne vyšetrovať všetky prípady možného presmerovania schválených obchodov so zbraňami. Blokovat' budúce obchody so zbraňami do krajín, o ktorých sa zistilo, že porušili zmluvy o zákaze opätovného vývozu zbraní bez povolenia, ako aj do tých krajín, voči ktorým sú vierohodné obvinenia z presmerovania zbraní.

Regulovanie firiem obchodujúcich so zbraňami

Pochopenie problému

Slovenskí štátni úradníci uviedli, že začiatkom roku 2002 bolo na Slovensku registrovaných vyše sto firiem obchodujúcich so zbraňami a že štátne úrady neboli schopné primerane ich kontrolovať. Niektoré z nich opísali ako tzv. firmy „nočných letov“, teda také, ktoré pravdepodobne vzniknú za účelom realizovať jeden alebo iba niekoľko obchodov.²²⁹ Etablovanéjšie zbrojárske spoločnosti sa snažili o zavedenie obmedzenia, ktorým by sa počet firiem znížil. Myšlienka, ktorá by obmedzila konkurenciu a podporila konsolidáciu, našla podporu u ochrancov zákona i licenčných úradníkov, ktorí argumentovali tým, že by bolo jednoduchšie kontrolovať aktivity menšieho počtu firiem.²³⁰

Jednorazové firmy nočných letov nie sú jediným problémom. Dokonca aj etablované spoločnosti boli obvinené z nezákonných praktík. Predstavitelia úradov uviedli, že koncom januára 2002 sa slovenská firma pokúsila vyviezť výrobné zariadenie na muníciu bez licencie. Zariadenie, deklarované ako stroje na výrobu topánok, bolo určené pre Myanmar (predtým Burma), krajinu, na ktorú je uvalené embargo EÚ. Štátni predstavitelia v rozhovore s Human Rights Watch potvrdili, že spoločnosť, voči ktorej sa vedie trestné vyšetrovanie, bola etablovanou firmou obchodujúcou so zbraňami

²²⁹ Tom Nicholson: "Arms traders face new hurdle to doing business" (Obchodníci so zbraňami čelia vo svojom obchode novým prekážkam), *Slovak Spectator*, 13.-19.mája 2002. Podľa štatistických údajov, ktoré publikovalo Ministerstvo hospodárstva SR, v roku 2002 aktívne obchodovalo šesťdesiatšesť firiem (predali zbrane v celkovej hodnote 4,33 mld. Sk alebo takmer 90 mil. USD do päťdesiatich dvoch krajín). "Slovak arms sale in 2001 up 30 per cent on 2000" („Slovenský predaj zbraní stúpol v roku 2001 v porovnaní s rokom 2000 o 30 percent“), SITA via BBC Monitoring, 15.mája 2002.

²³⁰ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ľubomírom Gažákom, vtedajším prezidentom a Jozefom Kováčikom, výkonným riaditeľom Združenia obranného priemyslu SR, Trenčín, 16.apríla 2002; Tom Nicholson: "Arms traders face new hurdle..." (Obchodníci so zbraňami čelia...), *Slovak Spectator*, 13.-19.mája 2002.

s názvom UNIMPEX, ako uviedli médiá.²³¹ Do januára 2003 slovenská polícia nezahájila v súvislosti s týmto prípadom trestné stíhanie žiadnej konkrétnej osoby.²³²

Od roku 2001 sú slovenské štátne orgány aktívnejšie vo vyšetrovaní firiem, ktoré sú podozrivé z nezákonnej činnosti. Ako sme naznačili v dvoch vyššie uvedených prípadových štúdiách, v poslednom čase boli uvalené pokuty tam, kde orgány zistili, že prišlo k porušeniu stanoveného postupu, avšak neprišlo k spáchaniu trestného činu. Slovenská legislatíva umožňuje aj tvrdšie opatrenia voči firmám, ako napríklad dočasné pozastavenie činnosti alebo odobratie licencie, avšak vo všeobecnosti ešte neboli voči schváleným spoločnostiam, ktoré obchodujú so zbraňami a porušia zákon, takéto opatrenia použité. Potom ako legislatívne reformy nastolili v roku 2002 prísnejšie licenčné podmienky, odmietlo ministerstvo hospodárstva predĺžiť dvadsiatim trom firmám ich licencie (povolenia) na obchodovanie so zbraňami.²³³

Sú obavy, že slovenský trestný zákon bráni trestnému stíhaniu firiem za trestné nezákonné konanie, včítane konania spätého s nelegálnymi transakciami so zbraňami. Podobne ako v niektorých ďalších krajinách tohto regiónu aj slovenská legislatíva určuje, že je potrebný trestný úmysel, a ten sa vysvetľuje ako úmysel, za ktorý môžu byť zodpovední iba jednotlivci, nie však podnikateľské subjekty.²³⁴ Trestný zákonník okrem toho zjavne nepredpokladá trestný čin z trestnej nedbalosti. Prípady UNIMPEXU a ARMEXU predstavujú meradlo vážnosti záväzku slovenskej vlády vymáhať uplatňovanie pravidiel od obchodníkov so zbraňami, tak jednotlivcov ako aj spoločností, ako sa uvádza nižšie.

²³¹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Antonom Kulichom, generálnym riaditeľom Sekcie vyšetrovania a kriminalisticko-expertíznych činností PZ a dvoma jeho kolegami, Ministerstvo vnútra SR, Bratislava, 15. apríla 2002; rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Luteránom a Ľubomírom Skuhrom, Colné riaditeľstvo, 22. apríla 2002. Riaditeľ spoločnosti nechcel komentovať neukončené vyšetrovanie, ale prehlásil, že „zákon vždy rešpektoval.“ „Slovakia seizes artillery-making machines bound for Myanmar“ („Slovensko zabavilo stroje na výrobu munície určené pre Myanmar“), AFP, 6. februára 2002. Pozri aj: „Presses for production of artillery shells seized“ („Zabavili lisý na výrobu nábojníc“), ČTK, 4. februára 2002; Nicholson, „From cheerleader to referee...“ („Od roztľieskavača k rozhodcovi...“), *Slovak Spectator*.

²³² Vyšetrovanie prípadu UNIMPEX sa zahájilo na základe trestného oznámenia na „neznáme osoby“ za pokus o porušenie predpisov o zaobchádzaní s kontrolovaným tovarom a technológiami podľa § 8, odsek 2 a § 124, písmeno a) slovenského Trestného zákonníka. List Sekcie súdnej polície Policajného riaditeľstva, Ministerstvo vnútra SR, adresovaný Human Rights Watch, Bratislava, 1. januára 2003.

²³³ Matúš Zubo: „Import Licenses Prevail“ (Dovozné licencie prevažujú), *Hospodárske noviny*.

²³⁴ Telefonická a e-mailová komunikácia pracovníka Human Rights Watch s Kerry Carroll, liaison, American Bar Association's Central and Eastern Europe Law Initiative, Bratislava, November 2002; rozhovor pracovníka Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 15. októbra 2002.

Kroky vlády k dnešnému dňu

- Zákon o obchodovaní so zbraňami, novelizovaný v polovici roku 2002, ukladá požiadavku minimálneho základného imania vo výške 5 miliónov Sk (približne 112 000 USD), čo výrazne znížilo počet firiem, ktoré majú povolenie.²³⁵ Takéto opatrenia podporili aj predstavitelia polície, ktorí sa domnievali, že umožnia lepšiu kontrolu.²³⁶
- Zákon poskytuje väčšiu právomoc aj vyšetrovateľom pri výkone kontroly podkladov a vyžaduje od firiem, aby poskytovali ďalšie podkladové informácie, vrátane posledných auditov. Odbor slovenskej polície zaoberajúci sa organizovaným zločinom posudzuje spoločnosti, ktoré obchodujú so zbraňami. Predstavitelia polície uviedli, že v období od októbra 2001 do apríla 2002 zamietli odporúčenie dvom spoločnostiam, v oboch prípadoch z dôvodu podozrenia z prepojenia týchto firiem na organizovaný zločin.²³⁷
- Podľa zákona sú obchodníci so zbraňami (firmy obchodujúce so zbraňami, ako aj sprostredkovatelia zbraní) právne zodpovední za dodržiavanie podmienok, ktoré stanovuje novelizovaný zákon o obchodovaní so zbraňami, v nadväznosti na ochranu zahraničnopolitických záujmov Slovenska, jeho medzinárodných záväzkov a záujmov medzinárodných organizácií. Sprostredkovatelia (hoci nie spoločnosti obchodujúce so zbraňami) sa tiež nesmú zapájať do obchodovania so zbraňami, ktoré by mohlo prispieť k terorizmu alebo medzinárodnému organizovanému zločinu.

Potrebné reformy

- Prísne vymáhať dodržiavanie predpisov o obchodovaní so zbraňami. Uplatňovať primerané sankcie, vrátane dočasného pozastavenia činnosti alebo odobratia licencie pre obchodovanie so zbraňami firmám, ktoré porušia pravidlá upravujúce činnosť obchodníkov so zbraňami.
- Zvýšiť pokuty za porušenie právnych predpisov. Tieto sa pohybujú v širokom rozmedzí v závislosti na druhu porušenia. Dolnou hranicou je pokuta vo výške 10.000.-Sk, čo je zhruba 230 USD, za odmietnutie umožniť úradom vykonať

²³⁵ „Fewer Arms Traders“ (Menej obchodníkov so zbraňami), TASR, 10.marca 2003.

²³⁶ Rozhovor Human Rights Watch s Jaroslavom Spišiakom, 1. viceprezidentom a riaditeľom, Správa kriminálnej a finančnej polície, Prezídium policajného zboru Ministerstva vnútra SR a Arturom Beladičom, Úrad organizovanej trestnej činnosti, Prezídium policajného zboru, Správa kriminálnej a finančnej polície, Ministerstvo vnútra, Bratislava, 19.apríla 2002.

²³⁷ Tamtiež.

kontrolu. V prípade vážnejších porušení, akým je napríklad predloženie falošnej dokumentácie orgánom kontrolujúcim vývoz, môžu byť uložené aj pokuty vo výške iba 100 000.-Sk, čo je cca 2 300 USD.

- Revidovať legislatívne ustanovenia tak, aby vyžadovali každoročnú previerku povolení obchodovať so zbraňami, automatické odobratie povolení spoločnostiam, ktorým sa dokázalo, že boli zapojené do nelegálnych obchodov so zbraňami a každoročné konzultácie vlády s políciou a prokuratúrou vo veci trestného vyšetrovania a stíhania, aby sa zabezpečilo, že budú prípady sledovať a smerovať k súdnemu pojednávaniu.²³⁸
- Zabezpečiť primerané ustanovenia trestného zákona, ktoré umožnia v oprávnených prípadoch trestné stíhanie firiem obchodujúcich so zbraňami.
- Dôkladne vyšetrovať podozrenia z trestných aktivít a porušovateľov trestne stíhať.
- Napraviť nezrovnalosti medzi licenčnými kritériami pre spoločnosti obchodujúce so zbraňami a kritériami, ktoré sa uplatňujú pre sprostredkovateľov zbraní.

Pritiahnutie uzdy prostredníkom obchodov so zbraňami

Pochopenie problému

Slovenskí súkromní sprostredkovatelia obchodov so zbraňami a dopravné spoločnosti sa podieľali na transakciách so zbraňami, ktoré vzbudzujú vážne obavy, buď z dôvodu, že identifikovanými prijímateľmi boli vážni porušovatelia ľudských práv alebo že zbrane boli presmerované do nepovolených miest určenia. Ako jasne dokazuje prípad Libérie, nezákonní obchodníci so zbraňami sa nepotrebujú schovávať. Práve naopak, slabé miesta kontroly v krajine dodávateľa im umožňujú ľahko získať zbrane pre nelegálne destinácie.

Predchádzajúce aktivity Joy Slovakia a jeho nástupcu Pecosu naznačujú, do akej miery nezákonní obchodníci so zbraňami využívali výhody laxnej kontroly na Slovensku. OSN odhalila, že v roku 1997 spoločnosť uzavrela obchod so zbraňami so slovenskou armádou za účelom exportovať nadbytočné slovenské malé zbrane do Guiney. Guinea

²³⁸ Tieto doporučenia sú z práce Matúša Korbu a Iva Samsona zo Slovenskej asociácie zahraničnej politiky.

takýto nákup neuskutočnila, a tak do dnešného dňa nie je jasné, kde zbrane vlastne skončili.²³⁹239

OSN uviedla, že do uvedeného roku spoločnosť Joy Slovakia prešetrovali vo viacerých krajinách úrady dohliadajúce nad zákonnosťou kvôli podozreniu z účasti na pašovaní zbraní a praní špinavých peňazí.²⁴⁰ Vyššie postavení slovenskí oficiálni činitelia, ktorí hovorili s médiami potvrdili, že Joy Slovakia a Peter Jusko, slovenský občan, ktorý bol riaditeľom tejto spoločnosti a neskôr Pecosu, boli v roku 1997 predmetom vyšetrovania v Taliansku a ukrajinského vyšetrovania v apríli 1998 a že na vyšetrovaní sa zúčastnila aj slovenská polícia.²⁴¹ Slovenská polícia uviedla, že na trestné stíhanie nezískala dostatočné dôkazy.²⁴² Firma aktívne fungovala v oblasti obchodovania so zbraňami minimálne do konca roka 1998.²⁴³

Usporiadanie, kedy sprostredkovateľ v krajine A zorganizuje obchod tak, že ide o export zbraní z krajiny B do krajiny C, je známe ako sprostredkovanie tretej strany. Poskytuje sprostredkovateľom dodatočnú mieru ochrany pre ich aktivity, pretože len málo krajín reguluje obchodné aktivity so zbraňami u svojich občanov alebo spoločností, ak sa obchod realizuje mimo ich štátneho teritória. O Joy Slovakia je známe, že takýto trojuholník použila. Iné vyšetrovanie OSN v roku 1998 odhalilo, že sa uskutočnili dva lety, ktoré prevážali zbrane zakúpené spoločnosťou Joy Slovakia v Moldavsku. Dokumenty, ktoré predložili úradom, uvádzali, že zbrane boli pre Guineu, avšak náklad bol presmerovaný inej strane s využitím leteckých prepravných služieb Victora Bouta. OSN naznačila, že sa mohli dostať k Národnej únii za úplnú nezávislosť Angoly (the

²³⁹ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia*, (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), odsek 232.

²⁴⁰ Tamtiež, odsek 21, 255, 260. Partneri Joy Slovakia vytvorili nominálne pokračovanie spoločnosti na Slovensku v roku 1999. Táto spoločnosť bola vytvorená za účelom obchodných aktivít so zbraňami, avšak podľa OSN nie je o nej známe, že by bola bývala v obchodovaní aktívna,. Tamtiež, odsek 261.

²⁴¹ "Authorities were Aware..." („Úrady vedeli...“), SITA; Nicholson: "Arms Dealer to be Investigated" („Obchodník so zbraňami má byť vyšetrovaný“), *Slovak Spectator*. Pozri aj: Žiadosť ukrajinskej vlády slovenským orgánom o právnu pomoc zo dňa 28. apríla 1998, kópia uložená v Human Rights Watch.

²⁴² "Authorities were Aware..." („Úrady vedeli...“), SITA; Nicholson: "Arms Dealer to be Investigated" („Obchodník so zbraňami má byť vyšetrovaný“), *Slovak Spectator*.

²⁴³ *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia*, (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), odsek 261. OSN uviedla, že legislatíva prijatá v roku 1998, ktorá vyžadovala, aby spoločnosti obchodujúce so zbraňami boli registrované a získavali licencie pre import a export zbraní zo Slovenska, pomohla zastaviť obchodovanie Joy Slovakia. Tamtiež.

National Union for the Total Independence of Angola - UNITA) - v tom čase embargoanej povstaleckej skupiny v Angole.²⁴⁴

Správy v tlači spájali Joy Slovakia s transakciami so zbraňami, ktorých sa zúčastnili Chorvátsko, Republika Kongo (Kongo-Brazzaville), Rusko (Čečensko) a Uganda.²⁴⁵ Joy Slovakia mala navyše významnú úlohu v ukrajinskom vyšetrovaní údajného nelegálneho náboru žoldnierov na Ukrajinu, ktorí mali bojovať v Afrike.²⁴⁶ Spoločnosť mala prepojenie aj na západnú Európu. Ako bolo uvedené, Taliansko bolo jednou z prvých krajín, ktoré začali spoločnosť vyšetrovať a v roku 1999 si francúzsky parlament vypočul svedectvo o údajnom prepojení Joy Slovakia na francúzsku krajinu pravicu a jedného belgického žoldniera.²⁴⁷

Ďalšie informácie o Joy Slovakia sa dostali na svetlo po tom, ako správa OSN o Libérii obrátila na túto spoločnosť pozornosť. Napríklad bývalý slovenský licenčný úradník pre Human Rights Watch povedal, že meno firmy Joy Slovakia sa spájalo s pokusmi o obchody so zbraňami, v ktorých sa ľudia spojení s Joy Slovakia pokúšali sprostredkovať

²⁴⁴ OSN, *Supplementary Report of the Monitoring Mechanism on Sanctions against UNITA* (Doplnková správa o monitorovaní mechanizmu sankcií voči UNITA), OSN dokument S/2001/966 (New York: United Nations, 12. októbra 2001), odseky 100-102. [V správe z októbra 2001 sa objavuje názov firmy „Joy Slovakia“, ale v nasledovnej správe tej istej skupiny odborníkov je už opravený. Additional Report of the Monitoring Mechanism on Sanctions against UNITA (Dodatočná správa o monitorovaní mechanizmu sankcií voči UNITA), OSN dokument S/2002/486 (New York: United Nations, 26. apríla 2002), odseky 34-36.] Vid' tiež: *Report of the U.N. Panel of Experts on Liberia*, (Správa skupiny odborníkov OSN o Libérii), odsek 247, kde sa uvádzajú predchádzajúce, nešpecifikované transakcie medzi Joy Slovakia a Moldavskom. Embargo na zbrane pre UNITA, uvalené v 1993, bolo zrušené koncom 2002 po uzatvorení mieru, ktorý ukončil 27 rokov trvajúcu občiansku vojnu.

²⁴⁵ Vid' napr. Mark Hunter: „Oil, Guns, and Money: The National Front goes to Chechnya“ („Ropa, zbrane a peniaze: Národný front ide do Čečenska“), *Transitions* (Praha), 10. apríla 2000, archivované na www.tol.cz (Posledný prístup 4. septembra 2002); Alain Lallemand: „Former Elf Financier Interviewed on Relations with Belgian Arms Trafficker“, („Rozhovor s bývalým finančníkom Elf o vzťahoch s belgickým obchodníkom so zbraňami“), *Le Soir* (Brusel), FBIS preložený text, 7. júla 2001; Alain Lallemand a Frederic Delepierre, „Croatie Capiau a été abattu: L'ultime coup de feu du mercenaire belge“, *Le Soir*, 27. marca 2001.

²⁴⁶ Žiadosť ukrajinskej vlády slovenským orgánom o právnu pomoc zo dňa 28. apríla 1998, kópia uložená v Human Rights Watch. Pozri aj: rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 21. apríla 2002 a „TV describes recruitment of Ukrainian mercenaries...“, („TV popisuje nábor ukrajinských žoldnierov...“), ICTV televízia. Ukrajinská televízna reportáž o údajných žoldnierskych aktivitách Joy Slovakia uviedla, že spoločnosť má zástupcov v Uzbekistane, Kirgizsku, Spojených arabských emirátoch a Republike Kongo (Kongo-Brazzaville), kde údajne žoldnieri slúžili ako bojovní piloti. „TV describes recruitment of Ukrainian mercenaries...“, („TV popisuje nábor ukrajinských žoldnierov...“), ICTV televízia.

²⁴⁷ „Sommaire des comptes rendus d'auditions du 2 mars au 9 mars 1999 (Obsah výpovedí uvedených pri vypočúvaní 2.-9. marca 1999)“, dostupné na http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/dps/auditi03.asp#P23_907 (vytiahnuté 24. septembra 2002).

transakcie zbraní cez iné firmy.²⁴⁸ Okrem toho za vlády zvolenej v roku 1998 sa firma Pecos - spoločnosť založená v Guinei niektorými z partnerov Joy Slovakia (viď vyššie) – podľa zdroja blízkeho slovenským orgánom kontrolujúcim export zbraní pokúsila minimálne raz získať exportnú licenciu. Zdroj povedal, že v roku 2000 dostali licenční úradníci žiadosť Pecosu o exportnú licenciu na predaj 5.000 samopalov do juhoamerickej krajiny, ktorú však po tom, ako inšpekcia zistila, že išlo o podvodný obchod, zamietli.²⁴⁹ Slovenskí predstavitelia dostali údajne v polovici roku 2000 od USA varovanie, teda približne v čase, keď sa organizoval obchod s Leteckými opravovňami Trenčín.²⁵⁰ Ale napriek všetkému, čo sa o tejto spoločnosti a osobách s ňou spojených vedelo, nikto nestál v ceste operácii firmy Pecos, ktorej cieľom bolo nelegálne exportovať zbrane opravené na Slovensku.²⁵¹

Kroky vlády k dnešnému dňu

- Legislatívne reformy prijaté v júli 2002 po prvý raz ukladajú povinnosť kontrolovať sprostredkovateľov. Zákon uvádza, že ako sprostredkovatelia zbraní môžu vystupovať jedine slovenskí občania a slovenské spoločnosti a že podliehajú rovnakému dvojstupňovému schvaľovaciemu systému, aký sa uplatňuje na spoločnosti obchodujúce so zbraňami.
- Zámerom je uplatňovať tieto sprostredkovateľské kontroly na obchody so zbraňami, ktoré realizujú slovenskí sprostredkovatelia zbraní, dokonca aj keď zbrane nebudú prechádzať cez územie Slovenska. Takéto extrateritoriálne ustanovenia predstavujú „najlepšiu prax“ v krajinách, ktoré zaviedli sprostredkovateľské kontroly.

Potrebné reformy

Tento novelizovaný zákon poskytuje nový nástroj na kontrolovanie aktivít sprostredkovateľov zbraní, a preto predstavuje pokrok, hoci v mnohých dôležitých

²⁴⁸ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s bývalým licenčným úradníkom, Bratislava, apríl 2002. Pozri aj: Nicholson: „Arms Dealer to be Investigated“ („Obchodník so zbraňami má byť vyšetrovaný“), *Slovak Spectator*. Tento článok tvrdí, že obchody, do ktorých bola Joy Slovakia zapojená, boli povolené.

²⁴⁹ Nicholson: „Arms Dealer to be Investigated“ („Obchodník so zbraňami má byť vyšetrovaný“), *Slovak Spectator* a rozhovor pracovníka Human Rights Watch s dôverným zdrojom, apríl 2002.

²⁵⁰ Nicholson: „Arms Dealer to be Investigated“ („Obchodník so zbraňami má byť vyšetrovaný“), *Slovak Spectator*. Pozri aj: „Authorities were Aware...“ („Úrady vedeli...“), SITA.

²⁵¹ Tamtiež. Nicholson: „Arms Dealer to be Investigated“ („Obchodník so zbraňami má byť vyšetrovaný“), *Slovak Spectator*. Pecos bol vymazaný z guinejského obchodného registra koncom 2001, potom ako zverejnili OSN správu, ktorá podrobne opisovala jej nelegálne aktivity.

ohľadoch nie je dokonalý. Slabé stránky v legislatíve je potrebné napraviť ďalšími legislatívnymi zmenami, najmä:

- Definícia sprostredkovateľskej aktivity by mala byť jasnejšia, a ak to bude potrebné, treba ju rozšíriť. V znení ako bola prijaté v júli 2002 zahrňuje sprostredkovateľské aktivity. Preklad novelizovaného zákona, ktorý poskytlo ministerstvo hospodárstva, uvádza, že „sprostredkovateľská“ činnosť je „činnosť sprostredkovateľa, ktorá smeruje k tomu, aby zahraničná strana mala možnosť uzavrieť s tretou stranou zmluvu, ktorej predmetom je výroba, nadobudnutie [sic] alebo predaj vojenského materiálu, vrátane činností a služieb s nimi spojených [sic]“. Niektorí prostredníci, najčastejšie dopravcovia a finančníci, nie vždy „sprostredkujú“ „zmluvu“ medzi kupujúcim a predávajúcim („zahraničnou stranou“ a „tretou stranou“), a preto by boli podľa všetkého z tejto definície vylúčení. Zákony o sprostredkovaní, ktoré boli prijaté v niekoľkých krajinách, vrátane Belgicka, ošetrojú aj činnosť týchto ďalších aktérov.
- Kontroly by sa mali rozšíriť aj na aktivity zahraničných sprostredkovateľov zbraní v súvislosti s transakciami so zbraňami na Slovensku. Ustanovenie, ktoré vylučuje cudzincov zo získavania sprostredkovateľských licencií, bude mať pravdepodobne za následok to, že zahraniční sprostredkovatelia, ktorí majú ako spoločníka slovenského občana, budú v súlade so zákonom, zatiaľ čo zahraniční sprostredkovatelia sa budú môcť rovnakej kontrole vyhnúť. (Takýto prístup napríklad zvolili zahraniční obchodníci so zbraňami, ktorí zabezpečovali v prvej polovici deväťdesiatych rokov pre Angolu zbrane cez slovenskú firmu, čo neskôr vo Francúzsku prerástlo do korupčného škandálu „zbrane za ropu“, známeho ako „Angolagate.“) Bulharsko je medzi krajinami, ktorých pravidlá sprostredkovania ošetrojú aj aktivity cudzincov na území krajiny.
- Treba detailnejšie rozpracovať extra-teritoriálne kontroly slovenských obchodníkov so zbraňami, pretože zmena z júla 2002, ktorá takéto kontroly ukladá, neobjasňuje, ako sa majú uplatňovať v praxi. Jeden model poskytujú Spojené štáty americké, kde extra-teritoriálne kontrolné mechanizmy sprostredkovania fungujú od roku 1996.²⁵²

²⁵² Arms Export Control Act (Zákon o kontrole vývozu zbraní), U.S.Code, diel 22, odsek 2778(b) 1976 s novelami. Pre viac informácií pozri Fund for Peace. „Casting the Net? Implications of the U.S.Law on Arms Brokering“ (Pletenie pavučiny? Dôsledky amerického zákona o sprostredkovaní zbraní), január 2001.

Kontrola tranzitu zbraní

Pochopenie problému

Na Slovensku tranzit zbraní (t.j. pohyb zbraní, ktoré pochádzajú z jednej krajiny, cez územie Slovenska za účelom ich dodávky do tretej krajiny) nie je predmetom licenčného konania. Na základe výnimky, ktorá bola obsiahnutá v zákone z roku 1998 a ktorú následné zmeny zákona v roku 2002 ponechali, nie je pre tranzit vojenského materiálu cez Slovensko potrebná licencia, ak tento materiál nie je na území Slovenskej republiky dlhšie ako sedem dní. Ako poznamenal jeden licenčný úradník, tranzit na Slovensku trvajúci dlhšie ako sedem dní by nedával žiadny zmysel, takže táto výnimka účinne pokrýva všetky tranzity zbraní.²⁵³ V podstate potvrdil, že na Slovensku sa nevydávajú žiadne licencie pre tranzit zbraní.²⁵⁴ Ďalší úradník súhlasil, že odkaz na sedem dňové časové obdobie je irelevantný a popísal ju ako chybu v návrhu pôvodného zákona, ktorú neopravili.²⁵⁵

Význam tejto medzery narastá, keď si uvedomíme, že Slovensko, a najmä letisko v Bratislave, bolo centrom zásielok zbraní. Krajina bola miestom vzniku alebo tranzitu dodávok zbraní pre porušovateľov ľudských práv a krajiny v konflikte, ako aj dodávok pre podozrivé nelegálne miesta určenia. Slovenskí dopravcovia sa podieľali na zabezpečovaní niektorých takýchto dodávok. S ohľadom na to, že takéto transakcie nevyžadujú splnenie licenčných podmienok, podliehajú zásielky zbraní cez Slovensko iba leteckej a colnej kontrole. Pracovníci colnice a letiska nie sú schopní skontrolovať každú zásielku a tieto kontroly neboli dostatočné na to, aby zabránili podozrivým aktivitám a odhalili ich. Slovenská informačná služba (SIS) v máji 2002 uviedla, že krajina naďalej slúži ako tranzitný bod pre nelegálne toky zbraní do oblastí násilných konfliktov a medzi inými zaregistrovala aj obavu, že „Slovensko sa v dôsledku nedokonalnej legislatívy stalo dopravným koridorom nelegálnych dodávok zbraní a krajinou, kde sa nelegálne obchody legalizovali.“²⁵⁶ SIS vo svojej správe z roku 2003 hovorí, že zistila, že niektoré

²⁵³ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002.

²⁵⁴ Rozhovor Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15. októbra 2002.

²⁵⁵ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Igorom Kučerom, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 14. októbra 2002. Podľa colného zákona musí byť zjavne každý tranzit ukončený do 7 dní.

²⁵⁶ Slovak Information Service Annual Report for 2001 (Výročná správa SIS za rok 2001), marec 2002. Pozri aj Nicholson: "From cheerleader to referee..." („Od roztľieskavača k rozhodcovi ...“), *Slovak Spectator*.

slovenské firmy boli v kontakte s medzinárodným pašerákom zbraní Victorom Boutom.²⁵⁷

Zásielka iránskych zbraní, ktorú zaistili v septembri 2001 na bratislavskom letisku, a ktorú sme v tejto správe opísali, slúži ako príklad toho, že Slovensko je dlhodobo tranzitným bodom pre problematické zásielky zbraní. Iné príklady:

Od roku 1993, až kým nevypukol v roku 1999 škandál, údajne používala česká firma Agroplast bratislavské letisko na nelegálnu prepravu zbraní.²⁵⁸ Spoločnosť údajne maskovala svoje aktivity tým, že menila informácie o registrácii lietadiel, ktoré používala²⁵⁹ a objavila sa aj špekulácia, že predstavitelia bratislavského letiska sa možno týchto podvodov zúčastňovali.²⁶⁰ Začiatkom 90-tych rokov sa Agroplast spájal aj s leteckou dopravou zbraní cez Bratislavu do Chorvátska (vtedy pod embargom) a do Spojených arabských emirátov, keď na jeseň roku 1993 zrealizoval²⁶¹ približne dvadsať letov so zbraňami cez Bratislavu, ktoré sa prisudzovali tejto spoločnosti. Táto spoločnosť pútala pozornosť v roku 1999, kedy bola v centre údajného predaja nadbytočných kazašských bojových lietadiel do Severnej Kórei v roku 1999, za ktorý bolo voči dvom predstaviteľom spoločnosti vznesené obvinenie v Českej republike.²⁶²

²⁵⁷ Lukáš Fila: „SIS to crack down on foreign spies, mafia: Secret-service boss says communist-era agents are 'the root of all evil'“ (SIS zatočí so zahraničnými špiónmi, mafiou: Šéf tajnej služby hovorí, že agenti z čias komunizmu sú „príčinou všetkého zla“), *Slovak Spectator*, 30. júna-6. júla 2003.

²⁵⁸ Milan Žitný: „Bratislava - letecký uzol v obchode so zbraňami?“, RFE/RL, 31. marca 1999; Milan Žitný: „Ministerstvo dopravy SR potvrdzuje, že Agroplast prepravoval cez Bratislavské letisko zbrane do chorvátskej Rijeki“, RFE/RL, 20. apríla 1999; „Czech firm using Bratislava airport for illegal arms deals,“ („Česká firma používa Bratislavské letisko na nelegálne obchody so zbraňami“), ČTK via BBC Worldwide Monitoring, 1. apríl 1999.

²⁵⁹ Napríklad, záznamy letiska údajne uvádzali, že lietadlo registrované v Rusku pristálo, avšak nikdy neodletelo, pričom kanadské lietadlo, na ktoré neexistovali žiadne záznamy o pristáaní (a ktorého kanadská registrácia mohla byť falošná) podľa záznamov z letiska odletelo. Žitný: „Bratislava - letecký uzol v obchode so zbraňami?“, RFE/RL.

²⁶⁰ Pracovníci letiska boli podozriví z účasti na podvode, na základe zdroja Ministerstva dopravy SR, s ktorým uskutočnilo rozhovor RFE/RL. Žitný: „Ministerstvo dopravy SR potvrdzuje...“, RFE/RL.

²⁶¹ Žitný: „Bratislava - letecký uzol v obchode so zbraňami?“, RFE/RL; Ivan Feranec: „Záhada zvaná Agroplast,“ *Týždenník Reflex* (Praha), 6. decembra 2001.

²⁶² „Firma má byť súdená českým štátom za prípad pašovania MiG-21“, ČTK, cez FBIS prepísaný text, 29. októbra 1999. České médiá citovali riaditeľa Agroplastu ako popieral akúkoľvek účasť na pašovaní zbraní, včítane tohto prípadu, u ktorého uviedol, že konečným miestom určenia mala byť India (cez Bratislavu, podľa jeho tvrdenia). „Firma má byť súdená českým štátom...“, ČTK. Slovenskí predstavitelia popreli, že stíhačky sa prevážali cez Bratislavu. „Slovensko popiera, že súčiastky MiG sa dopravili do Bratislavy,“ ITAR-TASS (Moskva) cez FBIS prepísaný text, 23. marca 1999. V čase písania tejto správy nebol ešte prípad v Českej republike pred súdom. Uvedené dve osoby a spoločnosť Agroplast, spolu so zástupcom tretej spoločnosti, sú predmetom obchodných sankcií USA z dôvodu obchodovania so zbraňami so Severnou Kóreou, ktoré sa

Bratislavské letisko sa v rokoch 1995-1996 použilo na viaceré lety, ktorými boli dodané zbrane do Kábulu v Afganistane, pričom hodnota vyvezených zbraní údajne dosahovala 62 miliónov Sk (v tom čase viac ako 2 milióny USD).²⁶³ Organizácia Human Rights Watch získala dokumenty o viacerých letoch do Kábulu v Afganistane z júna 1996, ktoré vykonala britská spoločnosť Sky Air Cargo a spoločnosť Avistar Airlines so základňou na Cypre na lietadlách prenajatých od spoločnosti Slovak Air Services,²⁶⁴ ktorú vlastní České aerolínie.²⁶⁵ Letové dokumenty uvádzajú, že Boeing 707 spoločnosti Avistar (registrácia 5B-DAZ) letel 15., 18. a 19. júna 1996 z Bratislavy cez Ašchabat v Turkménsku do Kábulu.²⁶⁶ Boeing 707 spoločnosti Sky Air Cargo (registrácia EL-JNS) odletel z Bratislavy 16., 17. a 18. júna 1996 a letel do Kábulu cez Mašhad v Iráne.²⁶⁷ Letecký nákladný list pre let, ktorý sa uskutočnil 17. júna 1996 uvádza, že náklad obsahoval „obranný materiál“.²⁶⁸ Zdroj oboznámený s prípadom potvrdil, že išlo o jeden z viacerých charterových letov spoločnosti Slovak Air Service, ktoré v tom období viezli zbrane do Afganistanu.²⁶⁹ Tieto lety sa uskutočnili v čase ťažkých bojov v Afganistane, v ktorých všetky zúčastnené strany konfliktu vážne porušovali ľudské práva.

Lietadlo, ktoré dala do prenájmu spoločnosť Avistar Airlines, použilo viac krát Bratislavské letisko na dodávky zbraní v období od decembra 1998 do februára 1999.²⁷⁰ Lety skončili po tom, ako vo februári 1999 lietadlo pri štarte z bratislavského letiska

údajne týkalo štyridsiatich bojových lietadiel. Prípad Agroplast nebol predmetom žiadneho trestného stíhania na Slovensku. Rozhovor Human Rights Watch s Jozefom Szabóm, riaditeľom Medzinárodného odboru a Vladimírom Turanom, prokurátorom zodpovedným za prípady týkajúce sa obchodovania so zbraňami, Trestný odbor, Generálna prokuratúra SR, Bratislava, 11. apríla 2002.

²⁶³ „V rokoch 1995-1996 Slovensko vyviezlo do Afganistanu zbrane v hodnote 62 mil. Sk“, ČTK, 7. októbra 2001.

²⁶⁴ Letová dokumentácia, kópie uložené Human Rights Watch.

²⁶⁵ Zápisy v slovenskom a českom obchodnom registri hovoria, že Slovak Air Services kompletne vlastní České aerolínie, v ktorých má väčšinový podiel český štát (vláda). Do roku 1995 sa České aerolínie volali Československé aerolínie a boli československou štátnou leteckou spoločnosťou.

²⁶⁶ Letová dokumentácia, kópie uložené Human Rights Watch.

²⁶⁷ Tamtiež.

²⁶⁸ Kópia leteckého nákladného listu vydaná Československými aerolíniami je uložená v Human Rights Watch.

²⁶⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch so zdrojom z oblasti nákladnej dopravy, Bratislava, Slovensko, apríl 2002.

²⁷⁰ Mark Honigsbaum, Anthony Barnett a Brian Johnson-Thomas: „British pilot flies arms to Sudan: A veteran gunrunner stood to make Dollars 5m – before his scam was grounded by a crash“ („Britskí piloti prepravujú zbrane do Sudánu: Dlhoročný pašerák zbraní zarobil 5 miliónov dolárov – kým jeho podvod neskončil haváriou“), *Observer* (Londýn), 14. marca 1999; „Anatomy of a Shady Deal“ („Anatómia pochybného obchodu“) Brian Johnson-Thomas v „Running Guns: The Global Black Market in Small Arms“ („Dodávanie zbraní: Celosvetový čierny trh s malými zbraňami“), ed. Lora Lumpe (Zed Books 2000).

havarovalo, údajne keď sa pokúšalo o ďalšiu dodávku zbraní.²⁷¹ Investigatívni žurnalisti citujúc letecké dokumenty a rozhovory s členmi posádky uviedli, že tieto dodávky zbraní boli určené pre Sudán.²⁷² Podobne aj dnes už penzionovaný zamestnanec letiska údajne uviedol, že keď lietadlo havarovalo, malo na palube 42 ton streliva.²⁷³ Slovenská spoločnosť Hermes, ktorá predala zbrane dodané do Afganistanu, uviedla, že zbrane boli schválené na export do Čadu a že nemá dôvod domnievať sa, že boli presmerované.²⁷⁴ Slovenskí úradníci sa vyjadrili podobne.²⁷⁵ Manželka majiteľa dopravnej spoločnosti poprela akékoľvek previnenie spoločnosti a uviedla, že nemala možnosti konečný cieľ cesty lietadla overiť.²⁷⁶ Sudán, ktorého dlhotrvajúca občianska vojna bola poznačená hrubým a rozsiahlym porušovaním ľudských práv, bol pod embargom EU od roku 1994.

²⁷¹ V čase havárie vlastník Avistar uviedol, že o letoch nevedel a že lietadlo bolo na tieto lety prenajaté ďalšej strane. "Crashed jet had 32 deadly faults" („Havarované lietadlo malo 32 smrteľných porúch“, *Air Cargo News*, 5.marca 1999.

²⁷² Honigsbaum, Barnett a Johnson-Thomas: "British pilot flies arms to Sudan" („Britský pilot prepravuje zbrane do Sudánu“), *Observer*. Dôkazy o odchýlke obsahujú vyjadrenie posádky lietadla v dokumente o lete, že ich miestom určenia bol Khartoum v Sudáne. Amnesty International UK a Oxfam: "Destination unknown-strengthening end-use monitoring over arms exports" („Destinácia neznáma – posilnenie monitorovania konečného užitia pri exporte zbraní“), s. 39-43, ako je citované v Bernardo Mariani a Chrissie Hirst, *Arms Production, Exports and Decision-Making in Central and Eastern Europe*, (Export a rozhodovací proces v strednej a východnej Európe), (Saferworld: júl 2002, Londýn), s.169.

²⁷³ "Crashed jet had 32 deadly faults" („Havarované lietadlo malo 32 smrteľných porúch“), *Air Cargo News*, 5.marca 1999.

²⁷⁴ Keď sa v októbri 2001 znovu objavili obvinenia, riaditeľ spoločnosti Hermes uviedol: „Naše záväzky voči zákazníkom sa skončili tým, že sme odovzdali tovar na [Bratislavskom] letisku. Nevieme nič o takomto transporte.“ „Hermes popiera, že dodával zbrane do Sudánu,“ TASR, 24.októbra 2001.

²⁷⁵ Slovenský úradník uviedol, za podmienky, že ostane v anonymite, že pokiaľ vie, tak neexistuje dôkaz, že by miestom určenia bola iná krajina než Čad. Rozhovor Human Rights Watch so slovenským úradníkom, Bratislava, apríl 2002. Viď tiež: „Slovenský minister nevie nič o exporte zbraní do krajín, na ktoré je uvalené embargo“, Rádio Twist (Bratislava), 4.októbra 2001.

²⁷⁶ Dobroslava Saadová, manželka vlastníka Slovtrans Air uviedla: "Lietadlo nie je bicykel, ktorý sa môže obrátiť kde chce, nemôže letieť kamkoľvek len tak. Musíte sa opýtať na ministerstvách v afrických krajinách, kade toto lietadlo letelo, či je to pravda alebo nie. Ja o tom nič neviem.“ "Handelsblatt: Zbrane zo Slovenska do Sudánu," *SME*, cez FBIS, 23.októbra 2001, článok prebratý z nemeckého denníka *Handelsblatt*. Táto tlačová správa prisudzuje informáciu investigatívneho žurnalistovi Brian Johnson-Thomasovi, ktorý je v článku nesprávne identifikovaný ako "vyslanec Spojených národov." Pani Saadová poprela, že let prenajal Slovtrans Air. Tiež uviedla, že lietadlo, ktoré havarovalo, odlietalo prázdne po dodaní nákladu rýb z Mwanza, v Tanzánii. E-mailová správa od pani Dobroslavy Saadovej, 27.januára 2003.

V marci 2000 odletelo z bratislavského letiska lietadlo smerujúce do Harare v Zimbabwe, ktoré údajne prepravovalo nedeklarovaný náklad zbraní pre zimbabwecké zložky vo vojenskom konflikte v Demokratickej republike Kongo.²⁷⁷

Keď slovenská vláda navrhovala v apríli 2002 reformy v oblasti obchodovania so zbraňami, mnohí pozorovatelia očakávali, že licenčná výnimka pre tranzit zbraní sa odstráni, a vyjadrenia oficiálnych zástupcov v tom čase to aj potvrdzovali. Nakoniec však pre takéto opatrenie nebolo možné dosiahnuť konsenzus a namiesto neho bolo schválené miernejšie opatrenie - poskytnutie väčších právomocí colným úradom.

Slovenskí oficiálni predstavitelia, čeliaci kritike za prijatie iba polovičného opatrenia a zachovanie medzery v oblasti tranzitu, argumentovali tým, že colné a letecké kontroly pre tranzit zbraní sú v krajine dostatočné na to, aby zabránili nezákonnému pašovaniu zbraní, a že tranzitné licencie sa v iných krajinách v regióne nepoužívajú.²⁷⁸ Je pravda, že niektoré krajiny tranzit zbraní adekvátne nekontrolujú, a preto sa stávajú oveľa zraniteľnejšími z hľadiska pašovania zbraní, avšak iné krajiny, vrátane Poľska a Bulharska, licencie pre tranzit zbraní vyžadujú. Takéto kontroly sa čoraz viac objavujú aj v rámci Európskej únie ako potrebná medzinárodná norma pre zabezpečenie spoľahlivej kontroly nad obchodovaním so zbraňami.²⁷⁹ Platí to najmä pre krajiny, z ktorých geografická poloha aj iné faktory vytvorili regionálne centrá pre prepravu zbraní.

²⁷⁷ "Britons involved in arms running" („Briti sa zúčastňujú na dodávkach zbraní"), *Guardian* (Londýn), 15.apríla 2000; "Romania: Daily Details Arms Exports to African Nations" („Rumunsko: Denník podrobne píše o exporte zbraní pre africké národy"), *Evenimentul Zilei* (Bukurešť) cez WNC, 13.marca 2002. Podľa denníka *Guardian*, ktorý tvrdí, že má dokumenty o lete, lietadlo odletelo z Bratislavy a viezlo náklad označený ako „technické zariadenie a stroje" s cieľom dodať zbrane pre účely obstarávania zbraní vládou. denník *Guardian* uviedol, že v predchádzajúcom novembri sa rovnaké lietadlo údajne použilo na prepravu nákladu zbraní (nesprávne deklarovaných ako „technické zariadenie") z Bulharska do Harare, kde bol preložený do iného lietadla s cieľom dodať ho oddielom Zimbabwe bojujúcim v DRK. "Britons involved in arms running" („Briti sa zúčastňujú na dodávkach zbraní"), *Guardian*.

²⁷⁸ František Jašík: "Slovakia Is Still the Target of Criticism" („Slovensko je ešte stále terčom kritiky"), *Nový deň*, cez WNC, 6.júla 2002; komunikácia Human Rights Watch s predstaviteľmi Ministerstva zahraničných vecí SR, jún a júl 2002.

²⁷⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s predstaviteľmi Európskej únie, júl 2002, Brusel. Pozri aj zozbierané informácie o politikách členských štátov EU, ktoré sa týkajú tranzitu zbraní a iných otázok, vyplývajúcich z oficiálnej informácie predloženej v 1998, "COARM Questionnaire on Transshipment, Re-export, and End User Statement" („COARM dotazník o tranzite, re-exporte a vyhlásení konečného užívateľa) 6.mája 1998, s láskavým dovolením Stockholm International Peace Research Institute na adrese <http://projects.sipri.se/expcon/euframe/coarm.htm> (stiahnuté 19. októbra 2002).

Kroky vlády k dnešnému dňu

- V júni 2001 bol vytvorený špecializovaný colný útvar, známy ako Odbor 11, pre prevenciu pašovania zbraní a iných nebezpečných materiálov, ako aj drog. Predtým bol útvar zodpovedný za odhaľovanie drogových zásielok.
- Novela zákona o obchodovaní so zbraňami z júla 2002 poskytla colníkom výslovné právo zabaviť, poslať späť alebo zadržať akúkoľvek podozrivú zásielku.

Potrebné reformy

- Prijat' legislatívne reformy, ktoré budú vyžadovať, aby tranzit zbraní podliehal licenčnému konaniu.
- Aktívne sledovať pohyby leteckých nákladov pri dodávkach zbraní. Napríklad viesť zoznam dopravcov alebo lietadiel, ktoré sa spájajú s nelegálnymi dodávkami zbraní alebo sú podozrivé z nedovoleného obchodovania a kontrolovať všetky lietadlá porovnávajúc ich s takýmto zoznamom.
- Dôsledne prešetriť podozrivé prípady, vrátane prípadov z minulosti a porušovateľov potrestať.
- Prešetriť zverejnené tvrdenia, že civilná letecká doprava a pracovníci letiska umožnili na Bratislavskom letisku nezákonnú činnosť.

Dodržiavanie zbrojných embárg

Pochopenie problému

Slovensko tvrdí, že embargá uvalené Spojenými národmi a Európskou úniou dodržiava. Avšak mechanizmy, ktoré by zabezpečili ich prísne uplatňovanie, sú minimálne. Úradníci tvrdia, že kontrolujú žiadosti o licencie na vývoz zbraní porovnaním so zoznamom krajín, ktoré sú predmetom sankcií, napríklad tých, ktoré uvaľuje OSN, EÚ alebo OBSE, a že každú žiadosť, kde je ako miesto určenia uvedená jedna z takýchto krajín, odmietajú..

Jeden slovenský licenčný úradník povedal, že pokiaľ nebol v polovici roku 2002 prijatý nový zákon o sankciách, tieto embargá sa do domácej legislatívy neimplementovali

automaticky.²⁸⁰ Preto tých, čo sú podozriví, že medzinárodné embargo porušili predtým, ako zákon o sankciách vstúpil do platnosti, t.j. do septembra 2002, nemožno za tento trestný čin stíhať. Stíhali by ich podľa časti slovenského trestného zákona o porušení predpisov týkajúcich sa „nakladania s tovarom kontrolovaným podľa osobitných predpisov.“²⁸¹

Keď sa pozrieme do minulosti, tak slovenská vláda nie vždy odhodlane reagovala na tvrdenia, že porušuje embargá na zbrane. Kým sa v roku 2001 neotvoril prípad Juska, aktivity vzbudzujúce podozrenie z nezákonného predaja zbraní nevyústili, okrem prípadov domáceho a cezhraničného pašeráctva malého významu, do trestného stíhania. Dva posledné prípady – prípad údajného pokusu prepašovať zariadenie na výrobu munície do Myanmaru a prípad skutočného vývozu i pokusu o nelegálny vývoz zbraní do Libérie – naznačujú, že dodržiavaniu embarg sa začalo venovať viac pozornosti aspoň na úrovni začatia vyšetrovania. Tieto prípady a vážnosť, s akou sa k nim pristupuje, budú dôležitou skúškou záväzkov Slovenska embargá na zbrane plne dodržiavať a porušovateľov trestať.

Vláda musí prekonať aj prekážky brániace dôkladnému vyšetrovaniu obvinení z trestných činov. Pracovníci orgánov, ktoré bdejú nad dodržiavaním zákona a ktorí hovorili v súvislosti s prípadmi dokumentovanými v tejto správe, poukázali na rad prekážok, s ktorými sa stretli, keď sa rozhodli bojovať proti nekalému obchodovaniu so zbraňami. Uviedli, že ťažkopádny slovenský trestný poriadok spomaľoval ich vyšetrovanie.²⁸² Stážovali sa tiež, že dosť často si rôzne štátne orgány nevymieňajú spravodajské údaje a iné informácie o podozrivých obchodníkoch so zbraňami a že tak nerobia ani zahraničné vlády. Medzinárodná spolupráca pri vyšetrovaní podozrivých obchodníkov bola ďalším zdrojom frustrácie a zdržania v ich vyšetrovaní. Pomenovali aj ďalšie oblasti, kde je potrebné situáciu zlepšiť, vyčleniť na vymáhanie zákona v obchodovaní so zbraňami dostatok zdrojov, včítane personálu a naďalej podporovať výkonnosť orgánov, ktoré dbajú o dodržiavanie zákonov v tejto oblasti, včítane partnerskej spolupráce so zahraničnými orgánmi činnými v trestnom konaní.

²⁸⁰ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 12. apríla 2002 a 15. októbra 2002.

²⁸¹ Slovenský Trestný zákoník, paragraf 124 a), b), a c).

²⁸² Novelizácia slovenského Trestného zákoníka bola prijatá v júni 2002, aby racionalizovala postupy pred súdnym konaním tak, aby sa zabránilo prelínaniu vyšetrovacích mandátov.

Kroky vlády k dnešnému dňu

- Slovenské úrady začali trestné stíhanie vo veci porušenia embarga v dvoch prípadoch, v roku 2001 a v roku 2002, a začiatkom roku 2003 presadili v prvom prípade podanie žaloby.
- V polovici roku 2002 bola schválená legislatíva o sankciách, ktorá dáva embargám na zbrane právnu moc. Vláda prijala uznesenie, kde menuje miesta určenia, na ktoré je uvalené embargo a splnomocnila ministerstvo zahraničných vecí, aby tento zoznam aktualizovalo.²⁸³

Potrebné reformy

- Vyhlásiť prevenciu a trestanie nekalého obchodovania so zbraňami za politickú prioritu a podľa toho konať.
- Zlepšiť schopnosť personálu orgánov činných v trestnom konaní viesť dôkladné vyšetrovanie s výhľadom na trestné stíhanie. Osobitne zlepšiť koordináciu medzi rôznymi orgánmi štátnej správy, ktoré sa starajú o dodržiavanie zákonov, pokračovať v rozvoji výkonnosti vyšetrovateľov, aby pokračovali v prípadoch nedovoleného obchodovania so zbraňami, a vyčleniť na prípady týkajúce sa obchodov so zbraňami dostatok personálu, keď sa takéto prípady vyskytnú.
- Vymieňať si spravodajské dáta o podozrivých obchodníkoch so zbraňami, tak medzi štátnymi orgánmi, ako aj so zahraničnými partnermi.
- Vyšetrit' minulé prípady zbrojných transferov, ktoré údajne viedli k porušeniu embarga.

Implementácia kritérií vývozu zbraní

Pochopenie problému

Slovensko sa zaviazalo, že bude aplikovať určité minimálne kritériá na všetky rozhodnutia vo veci vývozu zbraní. Slovenský zákon o obchodovaní so zbraňami stanovuje, že vláda neschváli obchody so zbraňami, ktoré by poškodili záujmy Slovenska, porušili jeho medzinárodné záväzky alebo poškodili záujmy medzinárodných organizácií. Zákon tiež stanovuje, že slovenská vláda plne dodržiava embarga a

²⁸³ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, 15. októbra 2002.

automaticky odmieta akékoľvek obchody so zbraňami, ktoré by porušili medzinárodné embargo na zbrane. Slovensko prijalo aj medzinárodné záväzky ohľadom kontroly vývozu zbraní. Ako člen Wassenaarskeho dohovoru, multilaterálneho režimu kontroly vývozu, Slovensko súhlasilo, že bude prejavovať maximálnu zdržanlivosť pri vývoze zbraní a odmietať obchody so zbraňami do miest určenia, ktoré sú stanovené ako mimoriadne citlivé, včítane určitých zón konfliktov. Okrem toho prisľúbilo dodržiavať pri hodnotení vývozu zbraní dohodnuté minimum noriem. Tie sú spracované v Kódexe správania EÚ pri vývoze zbraní z roku 1998, ktorý Slovensko podpísalo ako pridružená krajina, i v kritériách OBSE pre vývoz zbraní, prijatých po prvýkrát v roku 1993 a opätovne potvrdených zmluvou v novembri 2000.²⁸⁴

V súlade s týmito dohodami Slovensko súhlasilo zamedziť za určitých okolností vývoz zbraní, včítane prípadu, keď sú zbrane určené pre porušovateľov ľudských práv, do oblastí vážnych konfliktov alebo regionálnej nestability, do krajín s vnútornými ozbrojenými konfliktami alebo napätím, alebo pre prijímateľov, ktorí môžu zbrane presmerovať k nepovoleným užívateľom. Napríklad Kódex správania EÚ vymenováva osem kritérií a ďalej upresňuje, že vývoz zbraní by sa nemal odsúhlasiť, ak by daný transfer zbraní:

- Porušil embargo OSN, EÚ alebo OBSE alebo iné medzinárodné záväzky, včítane dohôd o kontrole zbraní.
- Mohol sa použiť pre vnútornú represiu. Signatári Kódexu správania EÚ sa dohodli osobitne zvažovať situáciu prijímateľskej krajiny z hľadiska vážneho porušovania ľudských práv.
- Vyprovokoval alebo predĺžil ozbrojený konflikt alebo prehĺbil jestvujúce napätie alebo konflikty.
- Ohrozil regionálny mier, bezpečnosť a stabilitu.
- Ohrozil národnú bezpečnosť krajín EÚ alebo ich spojencov.

²⁸⁴ E.U. Code of Conduct on Arms Exports (Kódex správania EÚ pri vývoze zbraní), prijatý dňa 8. júna 1998, dostupný na adrese <http://europa.eu.int/comm/development/prevention/codecondarmsexp.htm>; OSCE Document on Small Arms and Light Weapons (Dokument OBSE o malých a ľahkých zbraňach), prijatý dňa 24. novembra 2000, dostupný na adrese <http://www.osce.org/docs/english/fsc/2000/decisions/fscw231.htm>; a Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies (Wassenaarský dohovor o kontrole vývozu konvenčných zbraní a tovarov a technológií dvojitého použitia), <http://www.wassenaar.org/welcomepage.html> (všetko stiahnuté 28. júna 2002).

- Bol dodaný do krajiny, ktorá porušuje medzinárodné humanitárne právo alebo podporuje terorizmus a medzinárodný organizovaný zločin.
- Predstavoval riziko, že transferovaná výzbroj by sa mohla presmerovať v rámci krajiny kupujúceho alebo opätovne vyviezť za nežiadúcich podmienok.
- Vážne brániť udržateľnému rozvoji prijímateľskej krajiny.

Slovensko napriek týmto záväzkom schválilo v posledných rokoch obchody so zbraňami do krajín, medzi ktorými bola Angola, Adzerbajdžán, India, Indonézia, Srí Lanka, Turecko, Uganda a Zimbabwe, a každej z nich sa vyššie uvedené kritériá týkajú.²⁸⁵ Podľa jednej tlačovej správy ukazujú štatistiky Ministerstva hospodárstva SR, že v roku 2002 vyviezlo Slovensko do Sýrie výzbroj v hodnote 1,5 mil. Sk (cca 37 500 USD), označenú ako „bomby, granáty, torpéda, riadené strely a podobná vojenská výzbroj“, napriek vážnym obvineniam, že dodávky zbraní do Sýrie sa nelegálne presmerovali do Iraku.²⁸⁶ Začiatkom roku 2003 sa počas oficiálnej návštevy čínskeho predsedu vlády na Slovensku hovorilo o možnosti predaja zbraní do Číny.²⁸⁷ Čína spadá pod embargo Európskej únie na zbrane od roku 1989.

Slovensko musí ešte účinne implementovať dohodnuté minimálne kritériá vývozu. Vláda tvrdí, že pri rozhodovaní o licenciách rešpektuje a berie do úvahy princípy Kódexu EÚ. Slovenskí štátni predstavitelia však ochotne pripúšťajú, že pri posudzovaní žiadostí o vývoz zbraní nemajú ľudské práva veľkú prioritu a že humanitárne úvahy často strácajú

²⁸⁵ Údaje dobrovoľne odovzdané Slovenskom do Registra konvenčných zbraní OSN hovoria o vývoze zbraní v roku 1998 do Indonézie a Turecka, v roku 1999 do Angoly, v roku 2000 do Angoly a Indonézie a v roku 2001 do Angoly a Zimbabwe a v roku 2002 do Angoly, Adzerbajdžánu, Srí Lanky a Ugandy. U.N. Register of Conventional Arms (Register konvenčných zbraní OSN), 1999-2002, dostupný na adrese <http://www.un.org/Depts/dda/CAB/register.htm> (stiahnutý dňa 28. júna 2002). Oficiálne údaje o vývoze zbraní do Indie priniesol článok „Daily Reports on Slovak Arms Exports in First Half of Year“ („Denník píše o slovenskom vývoze zbraní v prvej polovici roka“), *SME* (Bratislava) via WNC, 2. októbra 2001. Register zbraní OSN hovorí, že predtým sa slovenské zbrane dodávali medzi inými do Alžírsku, Rwandy, Sierra Leone a Sýrie.

²⁸⁶ Lukáš Fila: „Report claims Slovakia selling arms to Iraq: New allegations of illegal weapons sales throws shadow over country's NATO entry“ (Správa tvrdí, že Slovensko predáva zbrane do Iraku: Nové obvinenia o nelegálnych zbraniach vrhajú zlé svetlo na vstup krajiny do NATO), *Slovak Spectator*, 3.-9. februára 2003. Článok cituje odborníka zo Slovenského štatistického úradu ako hovorí, že čísla možno podhodnocujú skutočný objem takýchto transferov zbraní, pretože pravdepodobne nezapočítavajú náhradné diely vojenskej výzbroje. Tamtiež. Sýriu identifikovali ako miesto prekládky nelegálnych dodávok zbraní do Iraku, urobila tak aj vláda USA. Pozri napr. „U.S. Policy toward Syria and the Syria Accountability Act“ (Politika USA voči Sýrii a Zákon o zodpovednosti Sýrie), rozprava pred Komisiou pre Stredný východ a Južnú Áziu Výboru pre medzinárodné vzťahy, Snemovňa reprezentantov, 18. septembra 2002.

²⁸⁷ „Čínsky prezident povedal, že má záujem o nové zbrane vyrábané na Slovensku“, Slovenský rozhlas (Bratislava) v BBC Monitoring European; „Čína dodá Slovensku skríningové zariadenie na hraničné prechody na zabezpečenie Schengenskej dohody“, TASR via BBC Monitoring European, 7. januára 2003.

na váhe keď sa porovnávajú s inými záujmami. Osoba, ktorá koncom 90-tych rokov až do začiatku roku 2000 tri roky pracovala v štátnej licenčnej komisii ako zástupca ministerstva zahraničných vecí, otvorene hovorila o prijímaní rozhodnutí vo veci slovenského vývozu zbraní ako o cvičení v porovnávaní rizík a ziskov. Uviedol: „Ak ide o veľmi veľký komerčný záujem, tak v zahraničnej politike môžeme trochu riskovať.“²⁸⁸ Iní slovenskí štátni predstavitelia obhajovali predaj zbraní do Angoly a iným dubióznym zákazníkom tvrdením (v protiklade s ustanoveniami Kódexu EÚ), že Slovensko môže so zbraňami obchodovať s ľubovoľnou krajinou, pokiaľ nebol uložený vyslovený medzinárodný zákaz obchodovať s touto krajinou so zbraňami.²⁸⁹

Vláda i tak urobila určité kroky, ktoré dávajú šancu, že Slovensko zlepši dodržiavanie medzinárodných kritérií vývozu.

Kroky vlády k dnešnému dňu

- Zákon o obchodovaní so zbraňami, novelizovaný v júli 2002, kladie väčší dôraz na medzinárodné záväzky, i keď bez jasnej implementácie inak nezáväzných povinností.
- Podľa novelizovaného zákona sa musia obchodníci a sprostredkovatelia zdržať akýchkoľvek obchodov, ktoré by poškodili slovenské záujmy, porušili medzinárodné záväzky Slovenska alebo poškodili záujmy medzinárodných organizácií. Zostáva však nejasné, ako chce vláda toto ustanovenie aplikovať a ako chce brať jednotlivých obchodníkov a sprostredkovateľov na zodpovednosť, ak ho nedodržia. Vykonávacie predpisy k zákonu sa už schválili, ale Human Rights Watch ich nemala k dispozícii, aby ich pre potreby tejto správy preštudovala.
- V roku 2001 dalo ministerstvo zahraničných vecí do obehu dokument, ktorý informoval štátnych predstaviteľov o Kódexe správania EÚ a vysvetľoval, ako sa implementoval v iných krajinách, a ponúkol niekoľko úvah o jeho zavedení na Slovensku.²⁹⁰

²⁸⁸ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 15. apríla 2002.

²⁸⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Kormúthom a Igorom Kučerom, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 12. apríla 2002. Pozri tiež: Chalmovský, "Reálny obraz obchodu so zbraňami" („Real image of arms trade“), list šéfredaktorovi, *SME*.

²⁹⁰ Ministerstvo zahraničných vecí SR: „Analýza implementácie Kódexu správania EÚ pri vývoze zbraní“ („Analysis of the implementation of the E.U. Code of Conduct on Arms Exports“), ktorú predložil na diskusiu minister zahraničných vecí dňa 3. apríla 2002, zasadanie vlády, preklad Human Rights Watch.

Potrebné reformy

- Výslovne zapracovať kritériá ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva do slovenského zákona o obchodovaní so zbraňami tak, aby boli záväzné pre štátne i súkromné subjekty. Tým by Slovensko nadviazalo na jestvujúcu „najlepšiu prax“ v krajinách ako Poľsko a Bulharsko, ktoré berú súkromné subjekty na zodpovednosť za plnenie určitých vývozných kritérií, a dostalo by sa do čela v príprave národne záväzných kódexov správania. Napríklad belgický parlament zapracoval v roku 2003 minimálne exportné kritériá do svojho zákona, a tým sú teraz záväzné.
- Zvýšiť informovanosť štátnych úradníkov o ľudských právach a zabezpečiť, aby vykonávali aktívne kontroly podľa stanovených minimálnych kritérií u všetkých možných zbrojných zákazníkov.

Zodpovedné zbavovanie sa nadbytočných zbraní

Pochopenie problému

Trhy pre nadbytočné zbrane zo Slovenska sú vo vojnami zmietaných afrických krajinách a tam, kde si nič lepšie nemôžu dovoliť. Preto tieto zbrane pravdepodobne použijú nedisciplinované vládne sily, ako aj rebelské skupiny. Niektoré skromné medzinárodné iniciatívy sa pokúšajú venovať sa pokračujúcemu prúdu nadbytočných zbraní, ktorý smeruje do svetových oblastí konfliktov, tým, že znižujú množstvo takýchto zbraní, ktoré sú na predaj. Napríklad NATO a jej program Partnerstvo za mier vyčlenili finančné prostriedky na zničenie nadbytočných malých zbraní, prispeli k nim darmi aj jednotlivé krajiny, ale doteraz nevieme o tom, že by Slovensko takéto programy využilo.²⁹¹ Slovensko a ďalšie krajiny OBSE sa v princípe dohodli, že svoje odložené nepotrebné malé zbrane radšej zlikvidujú, ako predajú.²⁹²

²⁹¹ V roku 2000 prijalo Slovensko asi 400 000.- USD ako pomoc pri vyradovaní z armádneho používania a ničení nukleárnych balistických riadených striel SS-22. Telefonický rozhovor Human Rights Watch so slovenským diplomatom, 14.októbra 2001. Slovensko nepožiadalo o možnú pomoc pri ničení nadbytočných malých zbraní, pretože podľa vedúceho pracovníka slovenského ministerstva obrany k dnešnému dňu nie týchto zbraní až taký prebytok. Naopak prevažnú väčšinu nadbytočných zbraní Slovenska tvorili v roku 2002 ťažké zbrane. Rozhovor Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 15.októbra 2002.

²⁹² Dokument OBSE o malých a ľahkých zbraniach, 24.novembra 2000.

Takéto sľuby však ešte treba uskutočniť a v nijakom prípade sa netýkajú ťažkých zbraní. Sú aj v priamom rozpore s minulosťou i súčasnou praxou. Predaj nadbytočných zbraní tvorí významný podiel slovenského zahraničného obchodu so zbraňami. Napríklad v roku 2000 tvorili nadbytočné zbrane v porovnaní s novou produkciou takmer dve tretiny celého vývozu zbraní.²⁹³

Očakáva sa, že na trhu bude oveľa viac nadbytočných zbraní potom ako Slovensko uskutoční vojenské reformy, ktoré značne znížia veľkosť jeho vojsk. Do roku 2010 plánuje Slovensko znížiť svoje vojská o 21 000 vojakov a krajina sa bude chcieť zbaviť ťažkej výzbroje a sústrediť sa na ľahšiu vojenskú výzbroj, ktorú možno rýchlejšie nasadiť.²⁹⁴ Keď porovnáme oficiálne informácie o slovenských vojenských stavoch zbraní s plánovanou štruktúrou vojsk v roku 2010, tak sa nám odhalí množstvo zbraní, ktoré by sa mohlo ocitnúť na trhu: v roku 2002 mali slovenské ozbrojené sily vo svojom arzenáli 271 bojových tankov a do roku 2010 sa tento počet zníži na 52; 524 obrnených bojových vozidiel z roku 2002 sa zníži na 164 do roku 2010.²⁹⁵

Slovenská armáda dala jasne najavo svoj zámer použiť príjmy z predaja nepotrebných zbraní na financovanie jej modernizácie.²⁹⁶ Finančný impulz predat' nadbytočné zbrane je silný. Podľa odhadu z roku 2001 stojí na Slovensku zničenie nadbytočných bojových tankov asi 100.000.-Sk (cca 2.000 USD) za kus. Hovorí sa, že predajom nadbytočných tankov do Angoly sa na druhej strane získalo asi 700.000.-Sk (cca 15.000 USD) za kus.²⁹⁷ Vedúci pracovník Ministerstva obrany SR uviedol, že Slovensku sa z celkového počtu 20 nadbytočných stíhacích lietadiel Mig-21, ktoré boli koncom 90-tych rokov k dispozícii, podarilo predat' iba niekoľko kusov a že náklady na demontáž tých zostávajúcich sú

²⁹³ *Hospodárske noviny*, 22.mája 2001.

²⁹⁴ "Slovakia's Path to NATO" („Cesta Slovenska do NATO“), briefing s Petrom Burianom, veľvyslancom SR v NATO; Ivanom Korčokom, vtedajším generálnym riaditeľom Odboru bezpečnostných a medzinárodných organizácií Ministerstva zahraničných vecí SR a Petrom Mišíkom, riaditeľom Oddelenia severoatlantickej bezpečnosti Ministerstva zahraničných vecí SR, RFE/RL, Washington, DC, 27.júna 2002.

²⁹⁵ Údaje, ktoré Slovensko poskytlo do Registra konvenčných zbraní OSN za rok 2002 a "Ozbrojené sily SR 2010", publikácia slovenských ozbrojených síl z roku 2001.

²⁹⁶ Pozri napr.: „Slovenská armáda zníži do roku 2002 stav o 8000“ („Slovak army to cut personnel by 8,000 by 2002“), ČTK, via FBIS, 15.februára 2000; Gabriela Bacharová: „Bojová výzbroj na ústupe, niet peňazí“ („Combat equipment on decline, there are no funds“), via FBIS, 12.mája 2000; „Armáda rozhodla o predaji tankov T-55, obrnených transportérov“ („Army decides to sell off T-55 tanks, armored carriers“), *Pravda*, via FBIS, 14.decembra 1999.

²⁹⁷ "Weapons deals: State has few reasons not to approve" („Obchod so zbraňami: Štát má málo dôvodov neschváliť“), *Slovak Spectator*.

150.000.-Sk (cca 3.000 USD) za kus.²⁹⁸ Predaj zbraní vláde nielen ušetrí ďalšie náklady na skladovanie alebo demontáž, ale je pre vládu aj zdrojom príjmu. V prvej polovici roku 2000 MO SR údajne navrášilo svoj rozpočet predajom nadbytočných lietadiel a tankov o 73 miliónov Sk (vyššie 1,5 milióna USD).²⁹⁹

Tlak predaj uskutočniť je tak veľký, že vláda často intervenuje a snaží sa pomôcť predat nadbytočné zásoby svojho vojska.³⁰⁰ Slovensko našlo medzeru na trhu ako opätovný exportér nadbytočných zbraní z iných krajín.³⁰¹ Podľa oficiálnych údajov predalo Slovensko od roku 1999 do konca roku 2002 Angole 205 bojových tankov, 38 delostreleckých systémov veľkého kalibru a dvadsaťpäť 25 bojových lietadiel. Väčšinou išlo o priamy vývoz nadbytočných zbraní zo slovenských zásob, ale značné množstvo tvoril opätovný vývoz zbraní z arzenálov Bulharska a Českej republiky slovenskými firmami.³⁰²

Čo vláda urobila k dnešnému dňu

- Pridala sa k dohode OBSE o malých zbraniach z novembra 2000, ktorá obsahuje dôležité záväzky týkajúce sa zodpovedného zbavovania sa nadbytočných zbraní.

Potrebné reformy

- Slovenská vláda by mala zastaviť predaj nadbytočných zbraní zo svojho arzenálu, ako aj schvaľovanie opätovného vývozu nadbytočných zbraní z iných krajín, pokiaľ sa neuzákonia prísne kritériá vývozu v súlade s ustanoveniami dohody OBSE.
- Pravidlá regulujúce obchod s nadbytočnými zbraňami by sa mali jasne premietnuť do legislatívy o obchodovaní so zbraňami a do vykonávacích

²⁹⁸ Rozhovor Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 12. apríla 2002.

²⁹⁹ Santor: „Obchod so zbraňami: Naše tabu“ („The Weapons Trade: Our Taboo“), *Národná obroda*.

³⁰⁰ Pozri napr.: „Slovak arms producers offer Indonesia armoured vehicles, know-how“ („Slovenskí výrobcovia zbraní ponúkajú Indonézii obrnené transportéry, know-how“), TASR, via WNC, 20. júna 2002; „Slovakia offers T-72 tanks, artillery equipment to [Malaysian] army“ („Slovensko ponúka tanky T-72, delostreleckú výzbroj pre (Malajzjsku) armádu“), *SME*, via FBIS, 17. marca 2000.

³⁰¹ Rozhovor Human Rights Watch s Ľubomírom Gažákom a Jozefom Kováčikom, Združenie obranného priemyslu SR, Trenčín, 16. apríla 2002.

³⁰² Register konvenčných zbraní OSN, 1999- 2002.

predpisov a mali by sa plne aplikovať na všetky kategórie zbraní, vrátane predaja nadbytočných malých i ťažkých zbraní.

- Slovenské orgány by mali zabezpečiť zásoby zbraní a zadržané zbrane tak, aby zabránili ich krádeži alebo predaju nezodpovedným silám, a taktiež zabezpečiť zodpovednosť za porušenie opatrení či pravidiel.

Boj s korupciou a konfliktami záujmov

Pochopenie problému

Rozšírená korupcia na Slovensku, ktoré už zažilo niekoľko škandálov na vysokých postoch, môže infikovať aj obchod so zbraňami v krajine. Jeden diplomat pre Human Rights Watch uviedol, že korupcia je jedným z hlavných problémov pri kontrole vývozu zbraní.³⁰³ Predstavitelia colnej správy potvrdili, že korupciu možno v obchode so zbraňami očakávať a pripustili, že je možné, že pracovníci colnice sú medzi tými, ktorí by mohli prijať finančný úplatok za to, že keď narazia na podozrivý obchod so zbraňami, tak svoj pohľad obrátia inam.³⁰⁴

Iné orgány zodpovedné za kontrolu transferov zbraní tiež obvinili z korupcie i iných foriem zneužitia moci. Koncom roku 2002 sa sústredila pozornosť na vážne tvrdenia, ktoré uverejnil britský časopis *Jane's Intelligence Digest*, že Slovenská informačná služba (SIS) sa medzi inými problematickými aktivitami zapojila aj do nedovoleného obchodovania so zbraňami.³⁰⁵ Tieto tvrdenia v zahraničí, a to tiež na veliteľstve NATO,³⁰⁶ vyvolali obavy a doma vyvolali parlamentnú rozpravu.³⁰⁷ Niektorí vládni

³⁰³ Rozhovor Human Rights Watch so západným diplomatom, Bratislava, apríl 2002.

³⁰⁴ Rozhovor Human Rights Watch s Jozefom Luteránom a Ľubomírom Skuhrom, Colné riaditeľstvo, 22. apríla 2002. Oni však tvrdili, že v zložke, ktorú zastupujú a ktorá je zodpovedná za zbrane a drogy, sa uplatňujú prísne opatrenia na prevenciu korupcie.

³⁰⁵ „NATO's allies in Slovakia.“ (Spojenci NATO na Slovensku), *Jane's Intelligence Digest*, 20. decembra 2002. Článok spája SIS s nelegálnym predajom zbraní, používaním nelegálneho odpočúvania a tesnejšími vzťahami s ruským spravodajstvom ako s partnermi v NATO. Tamtiež.

³⁰⁶ Lord George Robertson, generálny tajomník NATO o týchto tvrdeniach povedal: „Ak by to bola pravda, bolo by to hanebné. V čase vstupu Slovenska do NATO by to vyvolalo veľké obavy a rozpaky.“ „Šéf NATO povedal, že Slovensko musí spojencov presvedčiť, že je hodné dôvery,“ BBC Monitoring European, 10. marca 2003, kresba z 9. marca 2003, správa v angličtine na internetovej stránke slovenskej tlačovej agentúry TASR, ktorá je založená na rozhovore s Robertsonom, ktorý natočila slovenská verejnoprávna televízna stanica STV.

³⁰⁷ „Mitro says Illegal Arms Dealers Behind JID's Defamatory SIS Story“ (Mitro hovorí, že za ohováraním SIS v časopise JID sú nelegálni obchodníci so zbraňami), SITA, 16. januára 2003.

činitelia povedali, že na tvrdeniach o zlých činoch SIS by mohlo byť niečo pravdy.³⁰⁸ Okrem toho slovenský obchodník so zbraňami Peter Jusko povedal, že tvrdenia v časopise *Jane's*, ktoré sa týkajú účasti SIS v nelegálnych obchodoch so zbraňami, sú pravdivé.³⁰⁹ Avšak riaditeľ SIS veľmi tvrdo tieto tvrdenia odmietol a prisúdil ich „lobistickým kruhom“ zloženým z ľudí, ktorí sú zapojení v nelegálnom obchodovaní so zbraňami na Slovensku.³¹⁰ Zdá sa, že škandál a stupňujúca sa verejná kritika SIS prispeli k jeho rozhodnutiu odstúpiť v marci 2003 z funkcie.³¹¹

Inou oblasťou, ktorá obzvlášť vyvoláva znepokojenie, je rozhodovanie o licenciách. Slovenské orgány začali v roku 2002 vyšetrovanie tvrdení o korupcii, ktoré sa týkali pracovníka licenčného orgánu v spojitosti s vývozom stíhačiek do Angoly v septembri 2001, popisovaným vyššie v texte.³¹² Predstavitelia colných orgánov odmietli o prípade poskytnúť podrobnosti, ale poznamenali, že licenčné postupy „prirodzene“ poskytujú možnosti pre korupciu.³¹³

Určitá pozornosť sa venovala možným konfliktom záujmov u licenčných úradníkov. Národný zákon stanovuje minimálne od roku 1998, že licenční úradníci nemôžu prijať zamestnanie v obrannom priemysle jeden rok potom, ako zo svojej funkcie odišli, ale nebráni tomu, aby štátni úradníci sedeli súčasne v predstavenstvách zbrojárskych podnikov. Ako sme uviedli vyššie, slovenské médiá upozornili na takéto konflikty, čím vytvorili tlak na zmenu.³¹⁴

³⁰⁸ Ti, ktorí takéto prehlásenia urobili, mali aj tak pocit, že tvrdenia publikované v *Jane's* boli prezentované v trochu prehnaným spôsobom. Tamtiež. Aj minister vnútra SR povedal: „Voči SIS možno mať výhrady. Na druhej strane si myslím, že niektoré prehlásenia v tomto článku sú dosť silné. Ja by som také formulácie nepoužil.“ Slovenský činiteľ hovorí, že škody, ktoré spôsobil britský článok sú „veľmi vážne“, Televízia TA3 (Bratislava), v *BBC Monitoring European*, 16. januára 2003.

³⁰⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Juskom, Bratislava, 7. marca 2003.

³¹⁰ Pozri napr. „Mitro hovorí, že nelegálni obchodníci so zbraňami...“, SITA, 16. januára 2003

³¹¹ „SIS: Vladimír Mitro resigns“ (SIS: Vladimír Mitro odstúpil), *Jane's Intelligence Digest*, 14. marca 2003.

³¹² Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Chrončekom a Milošom Jaduďom, Ministerstvo vnútra SR, 7. marca 2003.

³¹³ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Jozefom Luteránom a Ľubomírom Skuhrom, Colné riaditeľstvo, 22. apríla 2002. Pozri tiež napr.: „Slovenskí obchodníci so zbraňami nie sú spokojní s politikou licenčnej komisie“ („Slovak Arms Dealers Unhappy with Licensing Commission's Policy“), *Nový deň* (Bratislava), 18. júna 2002.

³¹⁴ Táto prax sa neobmedzuje iba na Slovensko a aspoň čiastočne odzrkadľuje dedičstvo obdobia komunizmu, kedy zbrojárske podniky vlastnil štát. Human Rights Watch uviedla v roku 1999, že niektorí bulharskí licenční úradníci mali počas funkčného obdobia v licenčnom orgáne aj funkcie v dozorných radách zbrojárskych podnikov. Z týchto funkcií ich odvolali, ale nezaviedli sa nové pravidlá, ktoré by zabránili opakovaniu tohto problému. V polovici roku 2002 sa podľa určitých správ o takýchto pravidlách uvažovalo.

Konflikty záujmov sa neobmedzovali iba na licenčných úradníkov. Human Rights Watch tiež zistila, že osoba, ktorá do októbra 2001 viedla úrad MO SR zodpovedný za disponovanie s nadbytočnými zbraňami, ako aj za verejné obstarávanie na MO SR, bola členom predstavenstva štátneho zbrojárskeho podniku. Vtedy sa to považovalo za spôsob ako zabezpečiť väčšiu kontrolu štátnych zbrojárskych podnikov, ale v skutočnosti to spôsobilo presný opak – otvorili sa tak dvere novej korupcii a zhovievavosti.³¹⁵ Ako sme už uviedli, v roku 2003 bola podaná žaloba na bývalého vedúceho úradu MO SR, ktorý bol súčasne členom predstavenstva jednej zbrojárskej spoločnosti, keď údajne dodal falošný slovenský EUC, ktorý spoločnosť použila v nelegálnej transakcii. V júli 2003 bol medzi obžalovanými z podvodu a zneužitia právomoci v spojitosti s údajnou spreneverou miliónov dolárov zo štátneho zbrojárskeho podniku bývalý minister.³¹⁶

Všeobecnejšie sa objavili určité obavy týkajúce sa postupov, ktorými sa nadbytočné vojenské zásoby stávajú predajnými a či tieto postupy zaručujú dostatočnú transparentnosť a predchádzajú korupcii. Mediálne zdroje naznačili, že určité firmy majú pri týchto kontraktach prednosť.³¹⁷ Ministerstvo obrany takéto obvinenia odmieta a tvrdí, že všetka výzbroj sa dodáva prostredníctvom verejných tendrov a je predmetom plnohodnotného kontrolného procesu.³¹⁸

Obavy z možných konfliktov záujmov sa objavili aj s ohľadom na inštitucionálne usporiadanie. Zodpovednosť za rozhodnutia o vývoze zbraní je na dvoch ministerstvách v rukách odborov, ktoré sa venujú podporovaniu takýchto exportov. Až do začiatku roku 2002 sekcia v rámci ministerstva hospodárstva, ktorá fungovala ako sekretariát

³¹⁵ Investičný a akvizičný úrad bol na ministerstve obrany zodpovedný za nákup i zaobchádzanie s nadbytočným hmotným majetkom. Výpoveď predstaviteľa MO SR, ktorý bol vtedy vedúcim úradu, kópia je uložená v Human Rights Watch; e-mailová komunikácia Human Rights Watch so štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, 24.mája 2002. Podľa zápisu v slovenskom Obchodnom registri bol úradník MO SR členom vrcholového orgánu podniku od júna 2000 do júla 2002.

³¹⁶ „Mečiar minister faces graft charges“ (Mečiarov minister čelí obvineniu z úplatkárstva), *Slovak Spectator*, 14.júla 2003.

³¹⁷ „Editorial: Arms Control: Irresponsibility and ignorance“ („Úvodník: Kontrola zbraní: Nezodpovednosť a ignorancia“), *Slovak Spectator*; Santor: „The Weapons Trade: Our Taboo“ („Obchod so zbraňami: Naše tabu“), *Národná obroda*; Peter Vavro: „Weapons: Business Under the State Lamp“ („Zbrane: Obchod pod lampou štátu“), *Národná obroda* via WNC, 16.januára 2002.

³¹⁸ Rozhovor Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, Bratislava, 15.apríla 2002; „Slovak Defense Minister Views Possibilities of State Control Over Arms Exports“ („Slovenský minister obrany hovorí o možnostiach štátu kontrolovať vývoz zbraní“), *Národná obroda*, via WNC, 7.decembra 2001.

licenčnej komisie a spracovávala licencie na vývoz zbraní, bola súčasne sekciou, ktorá bola zodpovedná za podporovanie záujmov zbrojného priemyslu, a táto situácia pretrvávala roky.³¹⁹

Podobná situácia bola na ministerstve obrany, kde bola sekcia zodpovedná za predaj nadbytočných zbraní zriadená v rámci ministerstva ako nezávislá organizačná jednotka. Pod väčšiu inštitucionálnu kontrolu sa dostala veľkou reorganizáciou koncom roku 2001, keď sa dostala pod sekciu modernizácie.³²⁰ V oboch prípadoch sa inštitucionálny konflikt záujmov miešal s osobným konfliktom záujmov, pretože vedúcimi boli osoby, ktoré súčasne zastávali funkcie v predstavenstve zbrojárskych podnikov.³²¹

Čo vláda urobila k dnešnému dňu

- Slovenskú licenčnú komisiu pre zbrane začiatkom roku 2002 rozpustili a obnovili s cieľom eliminovať konflikty záujmov medzi jej členmi.
- Reorganizácia na ministerstve hospodárstva a ministerstve obrany odstránila krikľavý konflikt záujmov a pomohla zabezpečiť lepšiu inštitucionálnu kontrolu rozhodovania vo veci vývozu zbraní.
- Human Rights Watch dostala informácie, že legislatíva prijatá v roku 2002 štátnym úradníkom zakazuje, aby zastávali funkcie v orgánoch akýchkoľvek firiem.³²² Slovenský expert na zbrane povedal, že bolo potrebné ďalej konať, aby sa tieto pravidlá jasne uplatňovali na štátne podniky (tak ako aj súkromné) a na úradníkov, ktorí sú zodpovední za kontrolu transferov zbraní.³²³

³¹⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, ministerstvo hospodárstva, Bratislava, 12. apríla 2002. V roku 2002 vytvorili na ministerstve hospodárstva nový orgán kontroly vývozu, oddelený od premenovaného Odboru špeciálnej výroby. Tamtiež. Pozri tiež: Nicholson: "From cheerleader to referee..." („Od roztľieskavača k rozhodcovi..."), *Slovak Spectator*.

³²⁰ E-mailová komunikácia Human Rights Watch s vtedajším štátnym tajomníkom Rastislavom Káčerom, 24. mája 2002.

³²¹ Tamtiež. Nicholson: "Arms bureaucrats defend their private roles" („Zbrojársku byrokrati obraňujú svoje súkromné funkcie"), *Slovak Spectator*.

³²² Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Ondrejom Varačkom, Ministerstvo hospodárstva, Bratislava, 15. októbra 2002.

³²³ Telefonický rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Matúšom Korbom, SFP, 2. septembra 2003.

Potrebné reformy

- Zabezpečiť, aby boli nové pravidlá, ktoré zakazujú štátnym úradníkom zastávať funkcie v orgánoch akýchkoľvek firiem, komplexné a aby sa dostali do bežnej praxe a prísne sa dodržiavali.
- Sprísniť normy, podľa ktorých štátni predstavitelia z oblasti obchodovania so zbraňami nesmú prijať funkciu v zbrojárskom priemysle, z jedného roku po ukončení výkonu funkcie na aspoň tri roky.

Zabezpečenie transparentnosti a parlamentného dohľadu

Pochopenie problému

Zatiaľ čo transparentnosť je na vzostupe vo väčšej časti západnej Európy a častiach strednej a východnej Európy, kde mnohé krajiny pripravujú a uverejňujú výročné správy, ktoré poskytujú (do rôznej hĺbky) informácie o vývoze zbraní, Slovensko sa dodnes na tomto trende nezúčastňuje. Zatiaľ nevydalo výročnú správu o vývoze zbraní a k dnešnému dňu ani nemá konkrétne plány tak urobiť.

Slovensko poskytuje informácie pre Register konvenčných zbraní OSN; je to dobrovoľný mechanizmus transparentnosti. Register OSN, ktorý vychádza každý rok, pokrýva iba sedem kategórií ťažkých zbraní a malé zbrane vylučuje. Okrem toho, charakter informácií, ktoré OSN požaduje, je obmedzený a predstavuje iba zlomok toho, čo pokrývajú podrobnejšie národné správy, ktoré mnohé krajiny pripravujú. Slovensko sa zúčastňuje aj na mechanizmoch šírenia informácií prostredníctvom Wassenaarskeho dohovoru a OBSE, ale tie neboli dodnes zverejnené.

Slovenská vláda práve naopak prísne obmedzila informácie o obchodoch so zbraňami, ktoré sú prístupné. Vydala výročné prehlásenia do tlače, ktoré veľmi všeobecne sumarizujú aktivity v oblasti obchodovania so zbraňami za daný rok. Keďže o mnohých schválených obchodoch so zbraňami nie sú informácie, je ťažké hodnotiť dodržiavanie odsúhlasených medzinárodných noriem. Zákony o utajovaní, prepracované v roku 2001, spôsobili, že údaje o zbraniach sú ešte neprístupnejšie.³²⁴

³²⁴ Pozri Mariani a Hirst: *Arms Production, Exports and Decision-Making in Central and Eastern Europe (Výroba zbraní, vývoz a rozhodovanie v strednej a východnej Európe)*, s. 163-164. Začiatkom roka 2003 sprístupnilo slovenské ministerstvo hospodárstva určité obmedzené informácie, ktoré vychádzajú z údajov colnice.

Iniciatíva nevládnej Spoločnosti pre slovenskú zahraničnú politiku (SSZP), ktorá sa realizovala v spolupráci s medzinárodnou nevládnou organizáciou Safeworld so sídlom vo Veľkej Británii, viedla k vôbec prvej nezávislej správe o obchodoch Slovenska so zbraňami ako súčasťou širšej spoločenskej snahy zahájiť v krajine dialóg o problematike obchodovania so zbraňami. Správa SSZP načrtáva históriu slovenského zbrojného priemyslu a kontrolného mechanizmu regulujúceho zahraničný obchod so zbraňami, včítane ustanovení o utajení, a poskytuje informácie o vývoze ťažkých konvenčných zbraní.³²⁵

Vláda svoju nechuť k zverejneniu dát o vývoze zbraní zdôvodňovala rôzne. Hovorca ministerstva hospodárstva Peter Chalмовský údajne povedal: „Informovaním o obchodoch so zbraňami škodíme sami sebe. Ak nebudeme (zbrane) vyvážať my, tak budú radi vyvážať iní.“³²⁶ Podobne sa vyjadril aj riaditeľ sekcie obranného priemyslu ministerstva hospodárstva, ktorý mal aj funkciu licenčného úradníka pre vývoz zbraní, keď uviedol, že výročné správy o obchodoch so zbraňami sa nemôžu pripravovať, lebo to nedovoľuje zákon o utajovaní a bol by k tomu potrebný zásah parlamentu.³²⁷ Dodal, že keby nebolo toto obmedzenie, tak by k príprave správ tak, aká je prax v niekoľkých krajinách EÚ, nemal námietky.³²⁸ Ministerstvo zahraničných vecí zaujalo podobné stanovisko, keď uviedlo, že voči väčšej transparentnosti je otvorené – v bližšie neurčenom čase v budúcnosti, možno pokiaľ sa Slovensko nestane členom Európskej únie – ale aby sa tak mohlo stať, boli by potrebné určité zmeny pravidiel utajovania.³²⁹

Čo sa týka parlamentného dohľadu, slovenský parlament nehrá pri dohliadaní nad rozhodovaním o vývoze zbraní žiadnu úlohu. Podľa súčasného systému má konečnú právomoc nad rozhodnutiami o obchodoch so zbraňami ministerstvo hospodárstva. Neinformuje parlament o tom, aké vývozy zbraní schvaľuje, ani nemá mechanizmus ako parlament vopred informovať o ešte nerozhodnutých obchodoch, čo by parlamentu

³²⁵ Matúš Korba: *Independent Report on Slovak Arms Exports (Nezávislá správa o slovenskom vývoze zbraní)*, (Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2002), nedatované, ale vydané v máji 2002.

³²⁶ „Obchod so zbraňami: Priveľa informácií škodí“ („Arms trade: Too much information is harmful“), *SME*, 6.marca 2002, preklad Human Rights Watch.

³²⁷ Monika Žemlová: „Parlament musí obchody so zbraňami odtajniť“ („Parliament must declassify arms deals“), *SME*, 9.marca 2002, preklad Human Rights Watch.

³²⁸ Tamtiež.

³²⁹ Rozhovor pracovníka Human Rights Watch s Petrom Kormúthom a Igorom Kučerom, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 12.apríla 2002; Rozhovor Human Rights Watch s Ivanom Korčekom, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Bratislava, 14.októbra 2002.

umožnilo podieľať sa na posudzovaní. Preto parlament nemôže fungovať ako účinná kontrola výkonnej zložky v sfére obchodu so zbraňami.

Čo vláda urobila k dnešnému dňu

- Slovensko poskytuje každoročne informácie pre Register konvenčných zbraní OSN, ktorý pokrýva sedem kategórií ťažkých zbraní.
- Vláda si vymieňa s inými vládami informácie o transakciách so zbraňami, aj keď k dnešnému dňu si tieto informácie nevymieňa verejne.

Potrebné reformy

- Zrušiť pravidlá utajovania, ktoré zakazujú výmenu údajov o obchodoch so zbraňami.
- Pripraviť a zverejniť podrobnú výročnú správu o transferoch zbraní.
- Umožniť parlamentné preskúmanie obchodov so zbraňami, včítane informovania vopred o ešte nerozhodnutých obchodoch a možnosti posudzovania záznamov o vývoze.

ZÁVER

Slovensko dlho zásobovalo zbraňami porušovateľov ľudských práv a oblasti násilných konfliktov, ktoré sa vyznačujú porušovaním medzinárodného humanitárneho práva, ale až donedávna bolo ušetrené od medzinárodného škandálu. To sa zmenilo potom, ako Spojené národy odhalili sieť nečestných obchodníkov so zbraňami, ktorí využili laxné pravidlá na to, aby zorganizovali nelegálny nákup zbraní pre Libériu. Pod vplyvom tohto prípadu vláda zistila, že musí urobiť kroky, aby nelegálny obchod so zbraňami potrela. Zabrániť nedovolenému obchodovaniu so zbraňami bude vyžadovať veľké reformy. Niekoľko významných opatrení už bolo prijatých, ale sú potrebné veľké legislatívne zmeny, ako aj zlepšenie v dohľade i prísne vymáhanie dodržiavania zákonov. Kľúčovú úlohu bude mať kontrola činnosti dopravných a sprostredkovateľských firiem i boj proti korupcii a iné opatrenia. Okrem toho, slovenská vláda sa nesmie zastaviť pri likvidovaní nedovoleného obchodovania. Mala by tiež presadiť dodržiavanie vyšších noriem pre úradne schválené obchody so zbraňami, v ktorých v mnohých prípadoch ide o predaj nadbytočných zbraní z vojenských arzenálov. Lepšia transparentnosť pomôže v boji proti nelegálnym obchodom a umožní slovenským občanom a medzinárodným partnerom, aby hodnotili, či sa obchodovania so zbraňami účastní zodpovedne. Takéto reformné opatrenia by sa mali považovať za súčasť integračného procesu do NATO a EÚ, ako argumentovali tieto organizácie samotné. Pre Slovensko nadišiel čas, aby sa vyrovnalo s celým spektrom svojich problémov v obchodovaní so zbraňami a plne sa im venovalo, keďže sa integruje do západných inštitúcií.

PRÍLOHY

Príloha č.1 – Urazmatovov nákupný zoznam

КМШпын аскердик кызматтаптыгы
коордпациялык штабындагы Кыргыз
Республикасынын Кураадуу
Күчтөрүнүн Өкүлчүлүгү

Представительство Вооруженных Сил
Кыргызской Республики в Штабе по
координации военного сотрудничества
государств-участников СНГ

Representation of the Armed Forces of
the Kyrgyz Republic in Military
Cooperation Coordination Staff of
CIS States participants

Москва, Ленинградский проспект, 41 тел./факс 157 84 24, тел. 157 86 64

Исх. № 12/34

« 11 » 04 2000 г.

Министерство обороны Кыргызской Республики имеет необходимость в срочной закупке следующего вида авиационной техники и военно-технического имущества:

1. Ми-24 Р.В. - 20 ед. (без капитального ремонта, имеющего запас часов не меньше 50%)
2. С-5 - 40 000 шт.
3. С-8 - 20 000 шт.
4. 23-мм выстрелы для ГШ-23 - 500 000 шт.
5. 23-мм выстрелы для ЗУ-23 - 500 000 шт.
6. 12.7-мм патроны для ЯКБ (12.7 мм) - 1000 000 шт.
7. Комплект ОВ для МИ-24V - 10 шт.
8. УПК-250 с ГШ-23 - 10 шт.
9. Подвесные системы вооружения для Ми-8МТВ - 8 шт.
10. Авиабомбы 100-350 кг - 1000 шт.
11. Авиашлем с прибором ночного видения - 80 шт.
12. Групповые комплекты ЗИП для Ми-24 В.Р. - 1:1, 1:10.
13. Групповые комплекты ЗИП для Миг-21 Бис. УМ - 1:30.
14. Аэродромные топливозаправщики - 6 шт. на 14 тонн.
15. Автомобиль аэродромного наземного питания на базе ГАЗ-66 или ЗИЛ 130 - 4 шт.
16. Запасные части для ремонта Миг-21 Бис, УМ по отдельно прилагаемому списку с прошедшими календарными сроками.
17. Запасные части для ремонта Ми-24 В.Р. Д. ДУ по отдельно прилагаемому списку с прошедшими календарными сроками.
18. Рем фонд БМП-2 - 100 комплектов.
19. ПЗРК «Игла» до 1989 года выпуска - 100 ед.
20. КПА комплекса «Игла» - 4 комплекта.
21. Самолет Л-39 - 16 ед. выпуска до 1985-1988 годов.
22. Ракеты класса «воздух-воздух» для Миг-21 Бис. УМ с прошедшими сроками эксплуатации - 100 шт.

Просим Вас сообщить цены и условия поставки СИФ Бишкек.

Представитель ВС КР - ЗНШ КВС СНГ

Генерал-майор *А. Уразматов*

Уразматов.

У. Уразматов

Príloha č.2 – Urazmatovove údajné oprávnenie

Len pre služobnú potrebu

ГЫМ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОРГӨӨ МИНИСТРИ

МИНИСТР ОБОРОНЫ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

г. Бишкек, ул. Логвиненко К., 26
тел.: (3312) 66-18-04, 66-15-07
факс: (3312) 22-66-48, 66-28-03

720001

г. Бишкек, ул. Логвиненко, 26
тел.: (3312) 66-18-04, 66-15-07
факс: (3312) 22-66-48, 66-28-03

№ _____

01 апреля 1999г.

ДОВЕРЕННОСТЬ

Министерство обороны Кыргызской Республики доверяет и дает все полномочия представителю Вооруженных Сил Кыргызской Республики в Штабе по Координации Вооруженных Сил СНГ генерал-майору Урузматову Р.Д. подписывать контракты с предприятиями Словацкой Республики по ремонту авиационной и бронетанковой техники.

Начальник Главного штаба Вооруженных сил
Первый заместитель Министерства Обороны Кыргызской Республики
Генерал-майор Чомоев

Kopia súhlasu
Za oprávnění c.k. FODAR

POĎAKOVANIE

Prieskum k tejto správe uskutočnili Lisa Misol, výskumná pracovníčka v Divízii zbraní Human Rights Watch a Ivan Feranec, konzultant Human Rights Watch, počas piatich návštev Slovenska v čase od apríla 2002 do júla 2003. Správu napísala slečna Misol, redigovali ju Steve Goose, výkonný riaditeľ Divízie zbraní Human Rights Watch a Dinah PoKempner, hlavná právna poradkyňa Human Rights Watch. Prezreli ju aj pán Feranec, Alex Vines, vedúci výskumný pracovník Programu obchod a ľudské práva Human Rights Watch, Joseph Saunders, zástupca programového riaditeľa v Human Rights Watch, Aaron Brenner, konzultant Human Rights Watch a Emily Chiang, pracovníčka Cravath, Swaine & Moore LLP. Jednotlivé kapitoly správy prezreli mnohí pracovníci Human Rights Watch aj bývalí pracovníci Human Rights Watch: Suliman Baldo, Jane Buchanan, Elahé Hicks, Arvind Ganesan, Miranda Sissons, Veronika Szente-Goldston a Wilder Tayler. Vo výskume pomáhali bývalé spolupracovníčky Divízie zbraní Human Rights Watch Jamila Hodayun, Charli Wyatt a stážistky Stephanie Carroll, Jessica Crawford a Anna Khomenko. Slovenskú verziu správy preložila Milica Hrebičková. Pomoc pri produkcii poskytli slečna Hodayun, Andrea Holley, manažérka pre vydavateľskú činnosť, Fitzroy Hepkins, vedúci pre poštu a jej distribúciu, Veronica Matushaj, fotoredaktorka a Jagdish Parikh, obsahový koordinátor online komunikácie.

Human Rights Watch ďakuje činiteľom a súkromným osobám za ich súhlas poskytnúť pre túto správu rozhovor, pretože ich rozsiahla spolupráca mala pre náš výskum podstatný význam. Taktiež oceňujeme spoluprácu nevládných skupín, ktoré pracujú na podpore ďalších reforiem slovenského obchodovania so zbraňami. Osobitne by sme chceli poďakovať členom slovenskej pracovnej skupiny pre zbraňe – z organizácií Amnesty International-Slovensko, Občianske oko, Ľudia v ohrození, Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku (SSZP) a Slovenská spoločnosť politických štúdií – a organizácii Safeworld so sídlom v Londýne, ktorá pomohla založiť pracovnú skupinu. Radi by sme osobitne poďakovali Matúšovi Korbovi a Ivovi Samsonovi zo Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku za pomoc s publikovaním tejto správy, ktorá dopĺňa výskum realizovaný v SSZP. Mnohí novinári taktiež prispeli k nášmu výskumu a veľkoryso sa podelili o svoj vlastný výskum. Spomedzi nich nám mimoriadne pomohli Tom Nicholson a Milan Žitný. Niekoľko nových článkov, ktoré v správe citujeme, nám poskytol David Isenberg, nezávislý bádateľ v oblasti zbraní, pôsobiaci v Spojených štátoch. Tamar Gabelnick, bývalá riaditeľka monitorovacieho projektu predaja zbraní Federácie amerických vedcov, nám tiež poskytla svoj užitočný novinový archív. Sme vďační aj Emily Chiang za jej odborné právne poradenstvo. Human Rights Watch preberá plnú zodpovednosť za obsah správy.

Napokon by Human Rights Watch chcela vyjadriť svoju vďačnosť za finančnú podporu, ktorú dostala od Davida Browna, Nadácie Johna D. a Catherine T. MacArthurových a Nadácie Overbrook.

Human Rights Watch

Human Rights Watch sa venuje ochrane ľudských práv ľudí na celom svete.

Zastávame sa obetí a aktivistov s cieľom postaviť vinníkov pred súd, zabrániť diskriminácii, udržať politické slobody a ochrániť ľudí pred nehumánnym správaním sa v čase vojny.

Vyšetrujeme a zverejňujeme prípady porušenia ľudských práv a voláme porušiteľov na zodpovednosť.

Vyzývame vlády a tých, ktorí majú moc, aby skončili s protiprávnymi praktikami a rešpektovali medzinárodný zákon ľudských práv.

Podnecujeme verejnosť a medzinárodné spoločenstvo, aby podporovali vec ľudských práv pre všetkých.

Human Rights Watch

Divízia zbraní

Divízia zbraní, ktorá vznikla v roku 1992, monitoruje transfery zbraní vládam a organizáciám, ktoré hrubým spôsobom porušujú medzinárodné ľudské práva a humanitárne právo, pracuje na zákaze alebo regulovaní zbraní, ktoré vyvolávajú znepokojenie z humanitárneho hľadiska, najmä nášľapných mín a vyhodnocuje správanie bojovníkov počas ozbrojených konfliktov podľa medzinárodného humanitárneho práva. Výkonným riaditeľom je Stephen D. Goose, Mary Wareham je vedúca advokácie, Marc Garlasco je vedúcim vojenským poradcom, Mark Hiznay je vedúcim výskumným pracovníkom, Lisa Misol a Bonnie Docherty sú výskumné pracovníčky, Caroline Tubbs a Briana Wilson sú asistentky a Monica Schurtman je konzultantkou. David Brown a Vincent McGee sú predsedami poradného výboru a Nicole Ball je zástupkyňou predsedu.